

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “การนำนโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวไปสู่การปฏิบัติ กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านบางพลับ หมู่ที่ 4 ตำบลบางพรหม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” ผู้วิจัยได้มีการกำหนดขอบเขตของการเสนอผลการศึกษา แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

1. การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ
 - 1.1 ความหมายความหมายของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ
 - 1.2 ความสำคัญของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ
 - 1.3 กระบวนการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ
 - 1.4 ปัจจัยที่มีผลต่อการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ
 - 1.5 ตัวแบบในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
 - 2.1 แนวคิดการท่องเที่ยว
 - 2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว
 - 2.1.2 ความสำคัญของการท่องเที่ยว
 - 2.1.3 วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว
 - 2.1.4 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว
 - 2.1.5 ประเภทของการท่องเที่ยว
 - 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน
 - 2.2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน
 - 2.2.2 องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
 - 2.2.3 หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน
 - 2.3 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
 - 2.3.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
 - 2.3.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
 - 2.3.3 รูปแบบและกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

- 2.4 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
 - 2.4.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
 - 2.4.2 หลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
 - 2.4.3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- 2.5 แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
 - 2.5.1 ความหมายของแหล่งท่องเที่ยว
 - 2.5.2 องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว
 - 2.5.3 ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว
 - 2.5.4 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- 3. แนวคิดการมีส่วนร่วม
 - 3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
 - 3.2 ลักษณะของการมีส่วนร่วม
 - 3.3 กระบวนการมีส่วนร่วม
- 4. พระราชบัญญัติและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- 5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 6. กรอบแนวความคิดในการวิจัย

การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

หลังจากที่มีการกำหนดนโยบายแล้ว ขั้นตอนต่อไปที่มีความสำคัญ คือ การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ โดยเป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญในกระบวนการนโยบาย ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ชี้ความสำเร็จหรือล้มเหลวของนโยบาย เพราะหากมีการเลือกนโยบายที่ไม่เหมาะสมไปปฏิบัติก็จะไม่สามารถแก้ไขปัญหาและบรรลุเป้าประสงค์ตามที่ผู้กำหนดนโยบายต้องการได้

ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอสาระสำคัญของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่ครอบคลุมประเด็นต่างๆ ได้แก่ ความหมายของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ความสำคัญของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ กระบวนการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ปัจจัยที่มีผลต่อการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ และตัวแบบในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ความหมายของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ไว้อย่างหลากหลาย และแตกต่างกันออกไป ดังนี้

จุมพล นิธิพานิช (2549, หน้า 140) ให้ความหมายของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติว่า หมายถึง การบริหารนโยบายที่ครอบคลุมถึงการวิเคราะห์พฤติกรรมองค์การ ปฏิสัมพันธ์ของบุคคล และกลุ่มบุคคล สมรรถนะและความร่วมมือของพนักงานภาครัฐและภาคเอกชน สภาพแวดล้อมของระบบ และปัจจัยอื่นๆ ที่มีผลกระทบต่อการบรรลุเป้าหมายของนโยบาย

มยุรี อนุมานราชธน (2551, หน้า 218) กล่าวว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติ หมายถึง การแปลงวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในนโยบาย ซึ่งอาจเป็นกฎหมาย หรือคำสั่งของรัฐบาล หรือคณะรัฐมนตรีให้เป็นแนวทาง/แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ที่เป็นรูปธรรม ประกอบด้วย การจัดหาทรัพยากรต่างๆ เพื่อดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ การวางแผนโครงการ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ที่กำหนด การออกแบบองค์การ และการดำเนินงานให้เป็นไปตามแนวทางการดำเนินงานโครงการที่กำหนดไว้

วรเดช จันทรศร (2527, หน้า 74) กล่าวว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นการแสวงหาวิธีการ และแนวทางเพื่อปรับปรุงนโยบายแผนงาน และการปฏิบัติงานในโครงการให้ดีขึ้น เนื้อหาสาระของการศึกษาการนำนโยบายไปปฏิบัติเน้นไปที่การอธิบายปรากฏการณ์ หรือสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นภายในกระบวนการการนำนโยบายไปปฏิบัติ เพื่อที่จะศึกษาบทเรียน พัฒนาแนวทาง และสร้างกลยุทธ์เพื่อให้เกิดผลสำเร็จในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
ห้องสมุดงานวิจัย	
วันที่.....	22 พ.ย. 2555
เลขทะเบียน.....	190786
เลขเรียกหนังสือ.....	

ศุภชัย ยาวะประภาส (2544, หน้า 90) กล่าวว่า การนํานโยบายไปปฏิบัติเป็นกระบวนการ คือ มีขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรมที่มีความต่อเนื่อง ไม่หยุดนิ่ง โดยแต่ละขั้นตอนมีความสัมพันธ์กันตลอดเวลา เพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายของนโยบาย

สมพร เฟื่องจันทร์ (2539, หน้า 150) กล่าวว่า การนํานโยบายไปปฏิบัตินั้นเป็น กระบวนการเป็นผลต่อเนื่องมาจากขั้นตอนการกำหนดนโยบายมีความต่อเนื่อง นอกจากนั้น ยังเป็นกิจกรรมที่มีการกำหนดเป้าหมายไว้ล่วงหน้าว่าเราต้องการให้ผลลัพธ์ออกมาเป็นอย่างไร

สมพิศ สุขแสน (2551, หน้า 99) ให้ความหมายว่า การนํานโยบายไปปฏิบัติ หมายถึง การบริหารนโยบายที่ครอบคลุมถึงสมรรถนะขององค์การ พฤติกรรมขององค์การ ปฏิสัมพันธ์ของ บุคคลและกลุ่มบุคคล การใช้ทรัพยากรทางการบริหารทั้งหมด ตลอดจนความร่วมมือของหน่วยงาน ภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งสภาพแวดล้อมและปัจจัยอื่นๆ ที่มีผลต่อการปฏิบัติงานให้บรรลุ วัตถุประสงค์ของนโยบายที่ระบุไว้

สุรสิทธิ์ วชิรขจร (2549, หน้า 74 - 75) กล่าวว่า การนํานโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ หมายถึง กระบวนการหรือวิธีการที่จะนําเอานโยบายที่ได้รับความเห็นชอบแล้วไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งจะมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องมากมาย เช่น การกำหนดหรือตีความแนวทางการปฏิบัติที่แน่ชัด การเบิกจ่ายงบประมาณ การหางบประมาณเพิ่มเติม การจัดสรรเงิน การจัดหมวดหมู่ และการวิเคราะห์ข้อมูล การกำหนดทางเลือกในการปฏิบัติ การวางแผนสำหรับอนาคต เป็นต้น

จากความหมายที่นักวิชาการดังกล่าวได้ให้ไว้อย่างหลากหลายข้างต้น สรุปได้ว่า การนํานโยบายไปสู่การปฏิบัติ หมายถึง กระบวนการที่เป็นผลต่อเนื่องมาจากขั้นตอนการกำหนด นโยบาย แล้วมีการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ ตามแนวทางที่วางไว้ โดยมีการแปลงวัตถุประสงค์ ที่กำหนดไว้ในนโยบาย ซึ่งอาจเป็นกฎหมาย หรือคำสั่งของรัฐบาลหรือคณะรัฐมนตรีให้ เป็นแนวทาง/แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ที่เป็นรูปธรรม ทั้งนี้สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในองค์การ ของภาครัฐและเอกชน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ความสำคัญของการนํานโยบายไปสู่การปฏิบัติ

เพื่อประโยชน์ในการศึกษาการนํานโยบายไปสู่การปฏิบัติให้มีความเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น จึงควรทราบถึงความสำคัญของการนํานโยบายไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งมีนักคิดได้ให้ความสำคัญไว้ หลายท่าน ได้แก่

สมพิศ สุขแสน (2551, หน้า 99 - 100) ได้ให้ความสำคัญของการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ เป็นขั้นตอนสำคัญประการหนึ่งของกระบวนการนโยบาย เพราะถึงแม้ว่าจะมีการกำหนดนโยบายดีเพียงใด แต่ถ้าไม่มีการนำนโยบายไปปฏิบัติ นโยบายนั้นก็ไร้ความหมาย

2. เป็นกระบวนการแปลงนโยบาย ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติอย่างกว้างๆ หรือมีลักษณะเป็นนามธรรมของรัฐบาลให้มีลักษณะเป็นรูปธรรม โดยแปลงจากนโยบายเป็นรูปของแผนงาน และโครงการ ซึ่งทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ

3. เป็นภารกิจที่สำคัญประการหนึ่งของฝ่ายข้าราชการประจำ

4. เป็นหลักประกันที่สำคัญประการหนึ่งของฝ่ายการเมืองที่นโยบายของตนจะได้รับการปฏิบัติจากฝ่ายประจำอย่างจริงจัง

5. ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติจะส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อผู้ตัดสินใจนโยบาย ต่อกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง และต่อหน่วยปฏิบัติงาน ซึ่งถ้าการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติเกิดผลสำเร็จ ผู้ตัดสินใจนโยบายหรือผู้กำหนดนโยบายก็จะได้รับการยอมรับความศรัทธาจากประชาชน ในขณะเดียวกันกลุ่มเป้าหมายที่ประสบปัญหา ก็จะได้รับ การแก้ไข ปัญหา หรือการตอบสนองความต้องการในกลุ่มของตน และหน่วยปฏิบัติงานก็จะได้รับ คำชมเชย ขวัญกำลังใจ ตลอดจนการสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

6. ถ้าการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติสำเร็จตามเป้าประสงค์ ก็ย่อมทำให้เกิดความคุ้มค่าของการใช้ทรัพยากร ไม่เกิดการลงทุนที่สูงเกินไป โดยทรัพยากรที่ต้องใช้ในการปฏิบัติงานทั้งหมด หมายถึงรวมถึง บุคลากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ เวลา เป็นต้น

7. การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่มีความสำคัญต่อความก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่ง เพราะถ้านำนโยบายไปปฏิบัติตามแผนงาน โครงการพัฒนาต่างๆ ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายแล้ว ย่อมส่งผลให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข ซึ่งในทางกลับกันถ้านำนโยบายไปปฏิบัติแล้วเกิดความล้มเหลว ย่อมหมายถึงการพัฒนาประเทศ ไม่เป็นไปตามที่กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างแน่นอน ปัญหาของประชาชนก็จะไม่ได้รับการแก้ไข สูญเสียทรัพยากรในการแก้ไขปัญหา ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ตัดสินใจนโยบายหรือกำหนดนโยบายควรตัดสินใจเลือกนโยบายที่มีความเป็นไปได้สูง และหน่วยงานที่นำนโยบายไปปฏิบัติ ก็ต้องมีสมรรถนะองค์การสูง เพื่อเป็นหลักประกันว่านโยบายที่นำไปปฏิบัติจะบรรลุตามเป้าหมาย

ธัญวัฒน์ รัตนศักดิ์ (2546, หน้า 177 - 178) กล่าวถึงความสำคัญของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติว่ามีการแบ่งตามแนวคิด ดังนี้

1. แนวคิดของนักรัฐศาสตร์ กล่าวว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยนำออก (output) ของระบบการเมือง จะเห็นได้ว่าในระบบการเมืองสิ่งที่เป็นปัจจัยนำเข้า (input) อาจประกอบด้วยความต้องการ (demand) ของประชาชนหรือกลุ่มต่างๆ ความต้องการเหล่านี้จะถูกนำมาพิจารณาและจัดสรรโดยฝ่ายการเมือง โดยฝ่ายการเมืองจะจัดสรรเวลาว่าควรจะให้กลุ่มใดได้รับผลประโยชน์มากน้อยเพียงใด ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศ การจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่านี้จึงเป็นภารกิจที่สำคัญของระบบการเมือง

2. แนวคิดของนักรัฐประศาสนศาสตร์ จะให้ความสนใจที่กระบวนการของการบริหารนโยบาย ได้แก่ กิจกรรมการแปลงนโยบายออกเป็นแผน แผนงาน โครงการ และกิจกรรมต่างๆ ให้ความสนใจถึงองค์การที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณ และบุคลากรต่างๆ ดังนั้นการนำนโยบายไปปฏิบัติจะมีขอบข่ายครอบคลุม ทั้งในระดับการเมืองและการบริหาร ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้เป้าหมายของนโยบายที่กำหนดไว้กลายเป็นความจริง และผลของนโยบายก็จะนำมาสู่ประชาชน

จุมพล หนิมพานิช (2549, หน้า 140 - 141) กล่าวถึงความสำคัญของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติไว้ 3 ประการ คือ

1. การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ เป็นส่วนประกอบหนึ่งของกระบวนการนโยบาย กล่าวคือ การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของขั้นตอนภายหลังที่มีการกำหนดนโยบายแล้ว ซึ่งภารกิจในขั้นตอนนี้เป็นส่วนที่จะทำให้กระบวนการนโยบายดำเนินไปอย่างสมบูรณ์ครบวงจร ไม่หยุดชะงัก ซึ่งในแง่ดังกล่าวการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติจึงมีความสำคัญ

2. จุดมุ่งหมายสำคัญของการกำหนดนโยบายสาธารณะ คือ ความต้องการหรือความปรารถนาที่จะได้นโยบายสาธารณะที่ถูกต้อง สมเหตุสมผล และสามารถทำให้บรรลุผลสำเร็จได้ และแม้ว่าจะมีนโยบายสาธารณะที่มีเป้าหมายดีหรือสูงส่งอย่างไร แต่หากไม่สามารถทำให้บรรลุเป้าหมายนั้นๆ ได้ ก็ไร้ซึ่งคุณค่า ดังนั้น ความสามารถในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จจึงเป็นการเพิ่มคุณค่าให้แก่นโยบายสาธารณะนั้นๆ

3. การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติมีเป้าหมายหลัก คือ การทำให้นโยบายนั้นๆ บรรลุผลสำเร็จ ทั้งนี้เพราะถ้าหากการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลแล้ว ผลประโยชน์ทั้งหลายที่จะเกิดขึ้น ย่อมตกมาสู่ประชาชนและประเทศชาติ ดังนั้นทุกประเทศจึงพยายามพัฒนาปรับปรุงระบบและวิธีการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพสูงสุดอยู่เสมอ

จากความสำเร็จของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการนโยบาย และเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้เป้าหมายของนโยบายที่กำหนดไว้กลายเป็นความจริง โดยที่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติจะส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อผู้ตัดสินใจนโยบาย ต่อกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง และต่อหน่วยปฏิบัติงาน เพราะหากนโยบายที่นำไปปฏิบัติเกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายก็จะทำให้เกิดความก้าวหน้าในการพัฒนาทั้งในระดับองค์การและระดับประเทศ แต่หากนโยบายนั้นเกิดความล้มเหลวในการนำไปปฏิบัติก็จะทำให้เกิดความสูญเสียทรัพยากรต่างๆ โดยไร้ซึ่งประโยชน์ และไม่ก่อให้เกิดคุณค่าในตัวนโยบายนั้นๆ

กระบวนการการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

การทราบถึงกระบวนการการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติทำให้เกิดความเข้าใจถึงขั้นตอนในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติได้อย่างละเอียดและชัดเจนขึ้น ดังที่มันักวิชาการได้กล่าวไว้ ดังนี้

ธัญวัฒน์ รัตนศักดิ์ (2546, หน้า 184 - 190) กล่าวว่า ในกระบวนการการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัตินั้น หน่วยงานที่รับผิดชอบในการนำนโยบายไปปฏิบัติจะต้องเปลี่ยนนโยบายออกมาเป็นแผน (plan) แผนงาน (program) และโครงการ (project) เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งในการปฏิบัติจะต้องพิจารณาถึงองค์กร บุคลากร และความพร้อมอื่นๆ อันเป็นกลไกสำคัญในการนำนโยบายดังกล่าวไปปฏิบัติให้บรรลุผล

นอกจากนี้ยังสามารถพิจารณาการนำนโยบายไปปฏิบัติที่แบ่งออกได้เป็น 2 ขั้นตอนหลัก คือ ขั้นตอนในระดับมหภาค (macro) และขั้นตอนในระดับจุลภาค (micro) ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดและเกี่ยวข้องกับบุคคลที่แตกต่างกันไป

ซึ่งขั้นตอนการนำนโยบายไปปฏิบัติในระดับมหภาค สามารถแบ่งออกเป็นขั้นตอนย่อยได้ 2 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นตอนการแปลงนโยบาย

เมื่อฝ่ายการเมืองได้กำหนดนโยบายออกมาในรูปของกฎหมาย มติคณะรัฐมนตรี หรือกฎกระทรวงแล้ว นโยบายดังกล่าวจะระบุให้หน่วยราชการแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นผู้นำนโยบายดังกล่าวไปปฏิบัติ โดยหน่วยงานที่เข้ามารับผิดชอบในกระบวนการขั้นแรก คือ หน่วยราชการส่วนกลาง ซึ่งจะทำหน้าที่แปลงนโยบายนั้นออกมาให้หน่วยงานราชการส่วนภูมิภาคหรือท้องถิ่นนำไปปฏิบัติ

โดยขั้นตอนการแปลงนโยบายนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก ผู้ที่มีหน้าที่ในการแปลงนโยบายจะต้องศึกษาวัตถุประสงค์ของนโยบายให้เข้าใจอย่างละเอียด เพราะหากนโยบายถูกแปลงไปในลักษณะที่เบี่ยงเบนไปจากวัตถุประสงค์ ก็อาจทำให้เกิดความล้มเหลวในการนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อความถูกต้องของการแปลงนโยบายไปปฏิบัตินั้นขึ้นอยู่กับความชัดเจนของนโยบาย ความสอดคล้องกันในเป้าหมายของนโยบาย ความเข้าใจในนโยบายของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ตลอดจนความร่วมมือและความจริงใจของหน่วยงานที่รับผิดชอบ

2. ขั้นตอนการยอมรับ

เมื่อหน่วยงานส่วนกลางได้แปลงนโยบายออกมาในรูปของแผน แผนงานหรือโครงการแล้ว ขั้นตอนต่อมา คือ การทำให้หน่วยงานในระดับภูมิภาคหรือท้องถิ่นยอมรับแผน แผนงานหรือโครงการดังกล่าวไปปฏิบัติ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ลักษณะของหน่วยงานในท้องถิ่นนั้น สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของท้องถิ่นนั้น ตลอดจนประโยชน์ที่รัฐบาลจะจัดสรรให้กับหน่วยงานส่วนท้องถิ่น ซึ่งปัจจัยเรื่องผลประโยชน์ที่จะจัดสรรนี้ถือเป็นเงื่อนไขที่จะสร้างความเต็มใจหรือไม่เต็มใจให้กับหน่วยงานท้องถิ่นยอมรับนโยบายไปปฏิบัติ ในขณะเดียวกันหน่วยงานส่วนกลางจะต้องวางแผนการจัดสรรทรัพยากรทางการบริหาร เช่น งบประมาณ กำลังคนให้กับหน่วยงานท้องถิ่นด้วย เพื่อให้มีความพร้อมในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

สำหรับขั้นตอนการนำนโยบายไปปฏิบัติในระดับจุลภาคนั้น ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่แท้จริงของการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งเป็นการนำนโยบายจากส่วนกลางมาปฏิบัติในสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน โดยขั้นตอนการนำนโยบายไปปฏิบัติในระดับจุลภาคมี 3 ขั้นตอนย่อย ได้แก่

1. ขั้นการระดมพลัง

เป็นขั้นตอนที่หน่วยงานในระดับท้องถิ่นจะต้องพิจารณารับนโยบายและแสวงหาความสนับสนุน ซึ่งในการพิจารณารับนโยบายนั้น หน่วยงานส่วนท้องถิ่นจะพิจารณาดูว่านโยบายดังกล่าวมีความเหมาะสม สำคัญเร่งด่วน ตรงกับเป้าหมายของหน่วยงานหรือไม่ รวมทั้งสามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นหรือไม่เพียงพอ และหากหน่วยงานส่วนท้องถิ่นยอมรับนโยบายดังกล่าวแล้ว จึงเริ่มมีการแสวงหาความสนับสนุนจากสมาชิกในหน่วยงาน ตลอดจนบุคคลสำคัญหรือองค์กรอื่นๆ ที่อยู่ในท้องถิ่นนั้น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมโดยการเข้าร่วมกำหนดโครงการของท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสร้างความสำเร็จและความต่อเนื่องในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

2. ขั้นการปฏิบัติ

ในขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนการปฏิบัติจริงของตัวผู้ปฏิบัติ ซึ่งผู้ปฏิบัติอาจมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนให้เข้ากับแผน แผนงาน หรือโครงการที่กำหนดไว้ แต่ในบางกรณีผู้ปฏิบัติอาจทำการปรับแผน แผนงาน หรือโครงการนั้นให้เข้ากับพฤติกรรมการทำงานของตนก็ได้ ซึ่งการปฏิบัติจะเกิดขึ้นจริงหากผู้ปฏิบัติได้มีการปรับเปลี่ยนอย่างใดอย่างหนึ่งตามทั้งสองวิธีการดังกล่าว

3. ขั้นการสร้างความเป็นปึกแผ่นหรือความต่อเนื่อง

ความสำเร็จหรือผลลัพธ์ในระยะยาวของนโยบายจะเกิดขึ้นหากนโยบายดังกล่าวถูกนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการที่นโยบายจะถูกนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องนั้น นโยบายดังกล่าวจะต้องถูกปรับเปลี่ยนและได้รับการยอมรับเป็นหน้าที่ประจำวันของผู้ปฏิบัติ ดังนั้นเพื่อให้นโยบายถูกนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องหน่วยงานส่วนกลางจะต้องพยายามหาทางสร้างความเป็นปึกแผ่นหรือความต่อเนื่องให้เกิดขึ้นในการปฏิบัติตามนโยบายนั้น โดยผู้บริหารระดับท้องถิ่นจะต้องชักจูงให้ผู้ปฏิบัติเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง และจะต้องแปลงนโยบายนั้นให้เป็นภารกิจประจำวันของผู้ปฏิบัติไปโดยตลอด ขณะเดียวกันผู้ปฏิบัติก็จะต้องยอมรับและปฏิบัติตามนโยบายนั้นอย่างเต็มใจเสมือนเป็นภารกิจประจำวันของตนเองด้วย

วรเดช จันทรศร (2552, หน้า 32 - 42) กล่าวว่า กระบวนการในการนำนโยบายไปปฏิบัติสามารถแบ่งแยกออกเป็น 2 ขั้นตอนหลัก คือ ขั้นตอนในระดับมหภาค (macro) และขั้นตอนในระดับจุลภาค (micro) ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1. การนำนโยบายไปปฏิบัติในระดับมหภาค (Macro Implementation)

คือ การที่หน่วยงานระดับสูง ทำหน้าที่กำหนดนโยบายและต้องทำให้หน่วยงานระดับล่างนำนโยบายดังกล่าวไปปฏิบัติโดยใช้วิธีที่เหมาะสม โดยมีการแบ่งเป็นขั้นตอนย่อยอีก 2 ขั้นตอน คือ

1.1 ขั้นตอนของการแปลงนโยบาย

เมื่อฝ่ายการเมืองหรือฝ่ายบริหารได้ทำการกำหนดนโยบายออกมาแล้ว มักจะมีการระบุให้หน่วยงาน ส่วนราชการ หรือองค์กร เป็นผู้รับผิดชอบหลัก และจะต้องเป็นผู้ที่แปลงนโยบายนั้นออกมาเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติเป็นแผนงานหรือโครงการ ซึ่งหน่วยงานที่รับผิดชอบดังกล่าว ได้แก่ กระทรวง ทบวง กรม โดยเป็นราชการบริหารส่วนกลางที่แปลงนโยบายออกมาเพื่อให้หน่วยปฏิบัติระดับล่างนำไปปฏิบัติ

ขั้นตอนของการแปลงนโยบายนี้เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก เพราะหากมีการแปลงนโยบายที่ผิดไปจากวัตถุประสงค์แล้ว ก็อาจทำให้เกิดความล้มเหลวของนโยบายตั้งแต่แรกเริ่ม ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อความถูกต้องของการแปลงนโยบายไปปฏิบัติ ได้แก่

1.1.1 ความคลุมเครือหรือการขาดความเฉพาะเจาะจงของนโยบาย

1.1.2 ความหลากหลายในเป้าหมายของนโยบาย

1.1.3 ระดับความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของนโยบายที่หน่วยงานรับผิดชอบ

1.1.4 ระดับความร่วมมือและความจริงจังในการนำนโยบายนั้นไปปฏิบัติของหน่วยงานรับผิดชอบ

ดังนั้นความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติในเบื้องต้นนี้ จึงขึ้นอยู่กับความชัดเจนของเป้าหมาย ประกอบกับการที่หน่วยงานที่รับผิดชอบในการแปลงนโยบายมีความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของนโยบาย ตลอดจนให้ความร่วมมือกับฝ่ายการเมือง และมีความจริงใจที่จะนำนโยบายนั้นไปปฏิบัติเพียงใด

1.2 ขั้นตอนของการยอมรับ

ขั้นตอนต่อไปของการนำนโยบายไปปฏิบัติในระดับมหภาค คือ การทำให้หน่วยงานในระดับล่างยอมรับแนวทาง แผนงาน โครงการ หรือผลของการแปลงนโยบายนั้นไปปฏิบัติต่อไป ในการทำให้หน่วยงานระดับล่างยอมรับแนวทางดังกล่าวขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ลักษณะของหน่วยงานท้องถิ่น สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคม และการเมืองของท้องถิ่นนั้น ตลอดจนประโยชน์ที่รัฐควรจะให้กับหน่วยงานระดับล่าง ปัจจัยเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างความเต็มใจให้หน่วยงานระดับล่างรับนโยบายไปปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม การยอมรับโครงการของหน่วยงานระดับล่างยังไม่สามารถประกันได้ว่านโยบายนั้นจะประสบความสำเร็จหรือไม่ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากหน่วยงานระดับล่างด้วย แต่อำนาจดังกล่าวถือได้ว่ามีอิทธิพลโดยอ้อมเท่านั้น เนื่องจากอำนาจที่แท้จริงในการนำนโยบายไปปฏิบัติย่อมอยู่ที่หน่วยงานและผู้ปฏิบัติซึ่งก็คือข้าราชการระดับล่างนั่นเอง เพราะฉะนั้นการสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้นในการนำนโยบายไปปฏิบัติจึงจำเป็นต้องมีความเข้าใจถึงขั้นตอนของการนำนโยบายไปปฏิบัติในระดับจุลภาคด้วย

2. การนำนโยบายไปปฏิบัติในระดับจุลภาค (Micro Implementation)

การนำนโยบายไปปฏิบัติในระดับจุลภาคเริ่มต้นจากการที่หน่วยงานระดับล่างรับนโยบาย แผนงาน หรือโครงการมาจากเบื้องบน แล้วนำนโยบาย แผนงาน หรือโครงการนั้นมาปรับเปลี่ยนให้เป็นแนวทางการปฏิบัติงาน โดยการที่จะนำนโยบายหรือโครงการมาปฏิบัติให้บรรลุผลนั้นต้องอาศัยการปรับตัวเข้าหากันและกัน (mutual adaptation) เพื่อนำไปสู่การประสานประโยชน์ระหว่างหน่วยงานเจ้าของโครงการกับองค์กรระดับล่างที่ทำหน้าที่ปฏิบัติงาน และสิ่งที่สำคัญอีกประการในขั้นตอนการนำนโยบายไปปฏิบัติในระดับจุลภาค ได้แก่ กระบวนการปรับตัวนั้นต้องอาศัยการตัดสินใจของผู้ปฏิบัติงานระดับล่างด้วยเช่นกัน ลำดับขั้นตอนของการตัดสินใจดังกล่าวจะเรียกว่า (Path of Micro-Implementation)

โดยการการนำนโยบายไปปฏิบัติในระดับจุลภาคจะประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอนย่อย ได้แก่

2.1 ขั้นการระดมพลัง (Mobilization)

เป็นขั้นตอนที่หน่วยงานในระดับล่างจะต้องดำเนินการใน 2 กิจกรรม คือ การพิจารณารับนโยบาย และการแสวงหาความสนับสนุน ซึ่งในกิจกรรมการพิจารณารับนโยบายนั้น หน่วยงานในระดับล่างจะพิจารณารับนโยบายจากส่วนกลางมีความเหมาะสม มีความสำคัญเร่งด่วน ตรงตามเป้าหมายของหน่วยงานและสามารถสนองตอบความต้องการของกลุ่มเป้าหมายหรือไม่เพียงใด การตัดสินใจดังกล่าวถือว่าเป็นจุดสำคัญในการชี้อนาคตของนโยบาย หากหน่วยงานระดับล่างเห็นว่านโยบายดังกล่าวไม่มีความสำคัญ ไม่เกี่ยวกับหน้าที่หลักของหน่วยงาน ความผูกพันของหน่วยงานในระดับล่างที่มีต่อนโยบายนั้นก็จะไม่มี

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้หน่วยงานในระดับล่างจะให้การยอมรับในนโยบายดังกล่าว เนื่องจากเห็นว่ามีความสำคัญเร่งด่วนและตรงตามเป้าหมายของหน่วยงาน แต่ก็ไม่สามารถรับประกันความสำเร็จของนโยบายนั้นในระยะยาวได้ ดังนั้นในขั้นการระดมพลังนี้ กิจกรรมที่สองซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการแสวงหาความสนับสนุนส่วนตัวจากสมาชิกในหน่วยงาน ตลอดจนบุคคลสำคัญหรือองค์กรอื่นๆ จึงเป็นเรื่องสำคัญ การสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง โดยให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในท้องถิ่นเข้ามาร่วมกันออกแบบหรือกำหนดโครงการของท้องถิ่นที่จะจัดทำเสียตั้งแต่เบื้องต้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความสำเร็จและความต่อเนื่องให้เกิดขึ้นในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

2.2 ขั้นการปฏิบัติ (Deliverer implementation)

ขั้นตอนนี้ครอบคลุมถึงกระบวนการในการปรับเปลี่ยนนโยบายหรือโครงการที่ได้มีการยอมรับแล้วออกมาในรูปของการปฏิบัติจริง ในขั้นตอนนี้จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับตัวผู้ปฏิบัติโดยตรง ซึ่งในบางกรณีผู้ปฏิบัติอาจทำการตัดสินใจ หรือกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานประจำขึ้น หรืออาจนำเครื่องมือที่เห็นว่าเหมาะสมเข้ามาใช้เพื่อทำให้เกิดการปฏิบัติงานภายใต้แรงกดดันของการทำงานหรือความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้น พฤติกรรมการตัดสินใจของผู้ปฏิบัติในระดับล่างจึงขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้ปฏิบัติแต่ละบุคคล ลักษณะของการปฏิบัติหรือการให้บริการจึงไม่มีทางเป็นแบบฉบับเดียวกันได้ โดยเฉพาะในนโยบายด้านการบริการสังคม ผู้ปฏิบัติจะต้องปฏิสัมพันธ์กับผู้บริการโดยตรงด้วยแล้ว ผู้ปฏิบัติย่อมมีดุลยพินิจในการบริหารอย่างมากจนผู้บังคับบัญชาไม่สามารถทำการควบคุมได้ ดังนั้นการสร้างความสำเร็จของการปฏิบัติให้เกิดขึ้นจึงขึ้นอยู่กับ การแสวงหาแนวทางในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการหรือสภาพแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลา อีกทั้งหน่วยงานระดับล่างต้องแสวงหาวิธีการที่จะปรับพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติระดับล่างให้เข้ากับนโยบายอีกด้วย

2.3 ขั้นการสร้างความเป็นปึกแผ่นหรือความต่อเนื่อง (Institutionalization)

ความสำเร็จหรือผลลัพธ์ในระยะยาวของนโยบายจะเกิดขึ้นหากนโยบายดังกล่าวถูกนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องโดยผู้ปฏิบัติ ถึงแม้ว่าระยะเวลานโยบายนั้นได้สิ้นสุดแล้วแต่ก็ยังมีการนำนโยบายไปปฏิบัติต่อไป ซึ่งการที่จะทำให้มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องนี้ หมายความว่านโยบายนั้นจะต้องถูกปรับเปลี่ยนและได้รับการยอมรับเป็นหน้าที่ประจำวันของผู้ปฏิบัติด้วย ขั้นตอนนี้จึงมีความสำคัญมากเนื่องจากมีนโยบายเป็นจำนวนมากที่หน่วยปฏิบัติในระดับล่างมีความกระตือรือร้นที่จะปฏิบัติแต่ในช่วงระยะเวลาอันสั้น แต่ในเวลาต่อมาเมื่อรัฐบาลเลิกให้ความสนใจหรือเลิกให้งบประมาณ หน่วยงานระดับล่างก็มักจะเลิกปฏิบัติตามนโยบายนั้น ดังนั้นการสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้นในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ผู้เกี่ยวข้องต้องสร้างความเป็นปึกแผ่นเชิงสถาบันหรือความต่อเนื่องในการปฏิบัติให้เกิดขึ้นกับนโยบายนั้น โดยการนำแนวความคิดทางด้านการพัฒนาองค์กร (Organization Development) เข้ามาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างการจูงใจ การมีส่วนร่วม และการทำงานเป็นทีมให้เกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติมีความผูกพันและยอมรับโครงการ อันจะส่งผลทำให้เกิดความต่อเนื่องในการปฏิบัติอย่างยั่งยืน

จากกระบวนการของการนำนโยบายไปปฏิบัติดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ในกระบวนการการนำนโยบายไปปฏิบัตินั้น หน่วยงานที่รับผิดชอบในการนำนโยบายไปปฏิบัติจะต้องเปลี่ยนนโยบายออกมาเป็นแผน (plan) แผนงาน (program) และโครงการ (project) เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ขั้นตอนหลัก คือ ขั้นตอนในระดับมหภาค (macro) และขั้นตอนในระดับจุลภาค (micro) โดยขั้นตอนการนำนโยบายไปปฏิบัติในระดับมหภาคสามารถแบ่งออกเป็นขั้นตอนย่อยได้ 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการแปลงนโยบายและขั้นตอนการยอมรับ ส่วนขั้นตอนการนำนโยบายไปปฏิบัติในระดับจุลภาคนั้นมี 3 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ ขั้นตอนการระดมพลังขับเคลื่อนการปฏิบัติและขั้นตอนการสร้างความเป็นปึกแผ่นหรือความต่อเนื่อง

ปัจจัยที่มีผลต่อการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

การศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติจะทำให้ทราบว่าในกระบวนการการนำนโยบายไปปฏิบัตินั้นจะเกิดความสำเร็จหรือล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญหลายประการ ดังที่นักวิชาการหลายท่านกล่าวไว้ คือ

Edwards and Sharkansky อ้างอิงใน จุมพล หนีมพานิช (2549, หน้า 152) กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติว่ามี 5 ปัจจัย ได้แก่

1. ระบบสื่อสาร ซึ่งผู้นำนโยบายไปปฏิบัติจะต้องมีความรู้ความเข้าใจว่าจะต้องทำอะไรบ้าง การสั่งงาน และคำสั่งต่างๆ ที่ตรงจุด ตรงหน่วย และต้องชัดเจนคงที่ ไม่ขัดแย้งกับคำสั่งอื่น
2. ทรัพยากรและอำนาจในการจัดสรรหรือแบ่งปันทรัพยากร ได้แก่ อัตรากำลังคนและความรู้ความสามารถของบุคลากร รวมทั้งข่าวสารข้อมูล ตลอดจนอำนาจในการสั่งการที่จะมอบหมายให้กับผู้นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ
3. ลักษณะของหน่วยงานที่นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติว่ามีลักษณะของการเมืองภายในระบบราชการหรือไม่ รวมถึงการแข่งขันระหว่างหน่วยงาน และผลประโยชน์ของหน่วยงานในการดำเนินงานว่าเป็นไปในลักษณะใด
4. มาตรฐานของระเบียบวิธีการที่ใช้ในการปฏิบัติงาน มาตรฐานของระเบียบเหล่านี้บางครั้งอาจเป็นประโยชน์ในการทำงานที่มีลักษณะเป็นงานประจำ แต่อาจไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงานในลักษณะใหม่
5. การติดตามผล ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่ง ทั้งนี้เพื่อให้ทราบได้ว่าการปฏิบัติงานตามแผนจริงหรือไม่ มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร และเพื่อหามาตรการในการแก้ไขและปรับปรุงวิธีการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

Van Meter and Van Horn (1975 อ้างอิงใน สมพิศ สุขแสน, 2551, หน้า 125-129) กล่าวว่าปัจจัยสำคัญหลายประการที่มีอิทธิพลต่อการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งปัจจัยเหล่านั้นได้แก่

1. มาตรฐานและวัตถุประสงค์ของนโยบาย คือ ต้องมีวัตถุประสงค์ของนโยบายที่มีความชัดเจน สามารถวัดได้ และมีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ การวัดได้และการปฏิบัติได้ถือว่าเป็นมาตรฐานสำคัญสำหรับวัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของนโยบายได้ หรือถ้าวัตถุประสงค์ของนโยบายกำหนดไว้ไม่ชัดเจน ย่อมเป็นปัญหาและอุปสรรคในการนำนโยบายไปปฏิบัติได้ ดังนั้นเราจะต้องพิจารณาว่าควรใช้อะไรเป็นเครื่องวัดจึงจะบ่งชี้ถึงความสำเร็จของนโยบาย หรือความล้มเหลวของนโยบายได้

2. งบประมาณและแรงจูงใจอื่นๆ ในด้านความสำคัญของงบประมาณ คือ งบประมาณช่วยให้การนำนโยบายไปปฏิบัติบรรลุผล หากมีงบประมาณที่มาสสนับสนุนอย่างเพียงพอและความสำคัญในด้านของแรงจูงใจ คือ สิ่งจูงใจหรือแรงกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติงานมีพฤติกรรมตอบสนองต่อความต้องการขององค์การและตนเองให้บรรลุผลสำเร็จ ได้แก่ สิ่งของ รางวัล ค่าตอบแทน การเลื่อนตำแหน่ง การให้โบนัส การยกย่องชมเชย การให้กำลังใจ สิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ และจะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติตามนโยบายได้อย่างบรรลุผล

3. การมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติและผู้รับบริการ องค์การที่เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐาน และมีความรู้สึกเต็มใจในการทำงานจะทำให้เกิดประสิทธิผลในการนำนโยบายไปปฏิบัติ เช่น มีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์การ ร่วมดำเนินกิจกรรม ร่วมติดตามและการควบคุม ตลอดจนการร่วมให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนโยบายนั้นๆ ย่อมทำให้การนำนโยบายไปปฏิบัติบรรลุวัตถุประสงค์ได้ง่าย

4. การติดต่อสื่อสารระหว่างหน่วยงาน การติดต่อสื่อสาร คือ การแลกเปลี่ยน ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ความรู้สึกต่างๆ ระหว่างบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป โดยการใช้คำพูด อักษร สัญลักษณ์ต่างๆ หรือข่าวสาร ซึ่งความสำคัญของการติดต่อสื่อสารนั้นคือ ช่วยให้การสั่งงานต่างๆ และการรับข่าวสารเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และช่วยเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกัน หรือระหว่างองค์การได้เป็นอย่างดี

5. คุณลักษณะของหน่วยงานที่ปฏิบัติ ซึ่งคุณลักษณะที่เหมาะสมของหน่วยงานในการนำนโยบายไปปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ มีเครื่องชี้วัด ดังนี้

- 5.1 มีบุคลากรผู้ร่วมปฏิบัติงานเพียงพอและมีคุณภาพ
- 5.2 มีสายการบังคับบัญชาที่ชัดเจน
- 5.3 มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์กรที่ดี
- 5.4 มีความกระตือรือร้นของหน่วยปฏิบัติงาน
- 5.5 ระดับการติดต่อสื่อสารแบบเปิดของหน่วยปฏิบัติ
- 5.6 ความสัมพันธ์ของหน่วยปฏิบัติกับองค์กรที่กำหนดนโยบาย

6. สภาวะทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ซึ่งต้องมีการคำนึงถึงปัจจัยทางด้านต่างๆ เหล่านี้ เช่น ถ้าสภาวะทางเศรษฐกิจและการเงินของประเทศในขณะนั้นเอื้ออำนวยต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติ ย่อมทำให้หน่วยงานปฏิบัติมีงบประมาณเพียงพอในการดำเนินงาน การนำนโยบายไปปฏิบัติก็เกิดความสำเร็จได้ง่าย หรือหากสถานการณ์ทางด้านการเมือง ขาดเสถียรภาพ มีการแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองสูง อาจทำให้เกิดการทุจริตและส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของโครงการและแผนงาน รวมถึงนโยบายด้วย

7. การสนับสนุนของหน่วยปฏิบัติ หน่วยปฏิบัติคือ ระบบราชการ ซึ่งประกอบด้วย หน่วยปฏิบัติระดับสูง ได้แก่ กระทรวง ทบวง กรม หน่วยปฏิบัติระดับกลาง ได้แก่ หน่วยงานระดับภูมิภาค และหน่วยปฏิบัติระดับล่าง ได้แก่ หน่วยงานที่ปฏิบัติในระดับพื้นที่ หรือระดับท้องถิ่นที่ใกล้ชิดประชาชน ถ้าทิศทางของการสนับสนุนเป็นไปในลักษณะการยอมรับและเต็มใจปฏิบัติตาม การนำนโยบายไปปฏิบัติก็ย่อมเกิดผลสำเร็จได้โดยง่าย

สมบัติ อารังธัญวงศ์ (2546, หน้า 432-445) กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญหลายประการ ดังนี้

1. แหล่งที่มาของนโยบาย กล่าวคือ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มการก่อรูปนโยบาย และการกำหนดนโยบายมีความหลากหลายทั้งในด้านอำนาจ และหน้าที่ ทั้งจากฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายศาลและองค์กรราชการ ซึ่งอำนาจของแหล่งที่มาต่างๆ ของนโยบาย อาจจะมี ความขัดแย้งกันและไม่ส่งเสริมให้การนำนโยบายไปปฏิบัติดำเนินไปได้ด้วยดี จนกลายเป็นอุปสรรค ในการนำนโยบายไปปฏิบัติมิให้ประสบความสำเร็จ โดยจะส่งผลทำให้เกิดความสูญเสียมากมาย ทั้งทรัพยากรที่ต้องใช้ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ เวลา และปัญหาของประชาชนที่ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเหมาะสม

2. ความชัดเจนของนโยบาย ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของจุดมุ่งหมายของการกำหนดนโยบาย เนื่องจากในบางครั้งพบว่านโยบายมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน แต่มาตรการในการปฏิบัติไม่ชัดเจน หน่วยงานปฏิบัติที่รับผิดชอบต้องใช้ดุลยพินิจของตนในการปฏิบัติ ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติได้เช่นกันในกรณีที่วัตถุประสงค์ของนโยบายไม่ชัดเจน ซึ่งหากนโยบายใดก็ตามมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนมากเพียงใด ก็จะมีการส่งเสริมให้การนำนโยบายไปปฏิบัติมีความสอดคล้องประสานกัน และนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ที่พึงปรารถนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยความชัดเจนของวัตถุประสงค์ของนโยบายขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ได้แก่ การระบุสภาพปัญหา นโยบายอย่างครอบคลุมครบถ้วน การกำหนดผู้เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาอย่างชัดเจน การกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับผลกระทบจากปัญหา และการประเมินทรัพยากรที่ต้องใช้ในการดำเนินการอย่างเหมาะสม ซึ่งจะมีบทบาทอย่างสำคัญในการส่งเสริมการนำนโยบายไปปฏิบัติให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การสนับสนุนนโยบาย โดยเมื่อมีการกำหนดนโยบายเรียบร้อยแล้ว นโยบายนั้นจะถูกนำไปปฏิบัติหรือมีการนำไปปฏิบัติจริงหรือไม่ขึ้นอยู่กับ การสนับสนุนนโยบายจากผู้ปฏิบัติ และผู้ที่ได้รับผลจากการปฏิบัติตามนโยบายนั้น ซึ่งกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการนำนโยบายไปปฏิบัติมีทั้งกลุ่มในรัฐบาล ได้แก่ นักการเมืองที่เกี่ยวข้อง องค์การราชการที่รับผิดชอบการนำนโยบายไปปฏิบัติ หรือผู้มีอำนาจจัดสรรงบประมาณสนับสนุน เป็นต้น และกลุ่มภายนอกรัฐบาล ได้แก่ สมาชิกในเขตเลือกตั้งที่เกี่ยวข้องกับปัญหา กลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ สาธารณชนทั่วไป เป็นต้น ซึ่งกลุ่มเหล่านี้จะเป็นกลุ่มที่สนับสนุนหรือคัดค้านนโยบาย

สำหรับปัจจัยที่นำมาประกอบการพิจารณาเรื่องการสนับสนุนนโยบายคือ ระดับความสนใจของผู้ริเริ่มนโยบาย โดยขึ้นอยู่กับระยะเวลาในการเอาใจใส่ของบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งความใส่ใจเหล่านี้ อาจเกิดการเบี่ยงเบนได้เมื่อมีนโยบายอื่นเข้ามาแทรก และปัจจัยที่สำคัญอีกประการคือ อำนาจของผู้กำหนดนโยบายที่มีความเป็นเอกภาพ และความยินยอมอย่างเต็มที่ของผู้ปฏิบัติ โดยจะเป็นพลังสนับสนุนการนำนโยบายไปปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จ

ดังนั้นในการกำหนดนโยบายจึงต้องคำนึงถึงกลุ่มผู้สนับสนุนว่าจะมีมากกว่าผู้ที่คัดค้านและขัดขวางการนำนโยบายไปปฏิบัติ เพราะหากเกิดข้อผิดพลาดทำให้มีผู้คัดค้านมาก ก็อาจทำให้ต้องยกเลิกนโยบายและเป็นเหตุให้นำมาซึ่งการสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์

4. ความซับซ้อนในการบริหาร การนำนโยบายไปปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพและบรรลุผลตามที่กำหนดไว้ผู้กำหนดนโยบายและผู้มีอำนาจตัดสินใจนโยบายจะต้องพยายามหลีกเลี่ยงการใช้องค์การที่มีความซับซ้อนสูง หรือมีสายการบังคับบัญชายาวเกินไป และมีจำนวนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากเกินไป เพราะลักษณะต่างๆ ดังกล่าวจะส่งผลกระทบให้เกิดการบิดเบือนวัตถุประสงค์ของนโยบาย และการคิดตัดสินใจของผู้ปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของนโยบาย ซึ่งจะเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อความสำเร็จในการนำนโยบายไปปฏิบัติ การมอบหมายให้หน่วยงานที่ไม่มีความซับซ้อนในการบริหารงานมากจะเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการนำนโยบายไปปฏิบัติให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

5. สิ่งจูงใจสำหรับผู้ปฏิบัติ เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไปย่อมต้องการการยกย่อง ชมเชย การให้กำลังใจ และการได้รับผลตอบแทนจากการทำงานด้วยความมุ่งมั่นเสียสละของตน ดังนั้นหากผู้ตัดสินใจและผู้บังคับบัญชามีภาวะผู้นำ และเข้าใจคุณค่าของจิตใจผู้ปฏิบัติที่มีต่อสิ่งจูงใจ และสามารถจัดสรรสิ่งจูงใจให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ปฏิบัติ การกระทำเหล่านี้จะส่งเสริมขวัญและกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติมีพลังและศักยภาพที่จะนำนโยบายไปปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

6. การจัดสรรทรัพยากร ทรัพยากรเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความสำเร็จของนโยบาย เพราะหากขาดปัจจัยเรื่องทรัพยากรในการสนับสนุนนโยบายนั้นก็อาจประสบความล้มเหลวตั้งแต่ยังไม่เริ่มต้นก็เป็นได้ ซึ่งทรัพยากรในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ได้แก่ เงินทุน เวลา บุคลากร ตลอดจนเทคโนโลยีและอุปกรณ์ที่จำเป็นต่างๆ โดยการใช้ทรัพยากรที่ถูกต้องเพื่อป้องกันการขาดแคลน จึงต้องคำนึงถึงการจัดลำดับความสำคัญของแผนงานและโครงการ รวมทั้งกลยุทธ์ในการใช้ทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

จากปัจจัยที่มีอิทธิพลในการนำนโยบายไปปฏิบัติดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้เป็น 2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านนโยบาย

- 1.1 ระบบสื่อสารและความเข้าใจในคำสั่งของนโยบาย
- 1.2 มาตรฐานและวัตถุประสงค์ของนโยบาย
- 1.3 สภาพทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่มีผลต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติ
- 1.4 แหล่งที่มาของนโยบาย
- 1.5 ความชัดเจนของนโยบาย
- 1.6 การสนับสนุนนโยบายของผู้ปฏิบัติ

2. ปัจจัยทางด้านองค์การหรือหน่วยงาน

2.1 ลักษณะของหน่วยงานที่นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

2.2 มาตรฐานของระเบียบวิธีการที่ใช้ในการปฏิบัติงาน

2.3 การจัดสรรทรัพยากร เงินทุน เวลา บุคลากร ตลอดจนเทคโนโลยีและอุปกรณ์ที่

จำเป็นต่างๆ

2.4 งบประมาณสิ่งจูงใจสำหรับผู้ปฏิบัติการติดตามผล เพื่อให้ทราบได้ว่ามีการปฏิบัติงานตามแผนจริงหรือไม่

2.5 การมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติและผู้รับบริการ

2.6 การสนับสนุนของหน่วยปฏิบัติ

2.7 ความซับซ้อนในการบริหาร คือ หลัการเลือกการใช้องค์การที่มีความซับซ้อนสูงหรือมีสายการบังคับบัญชายาวเกินไป

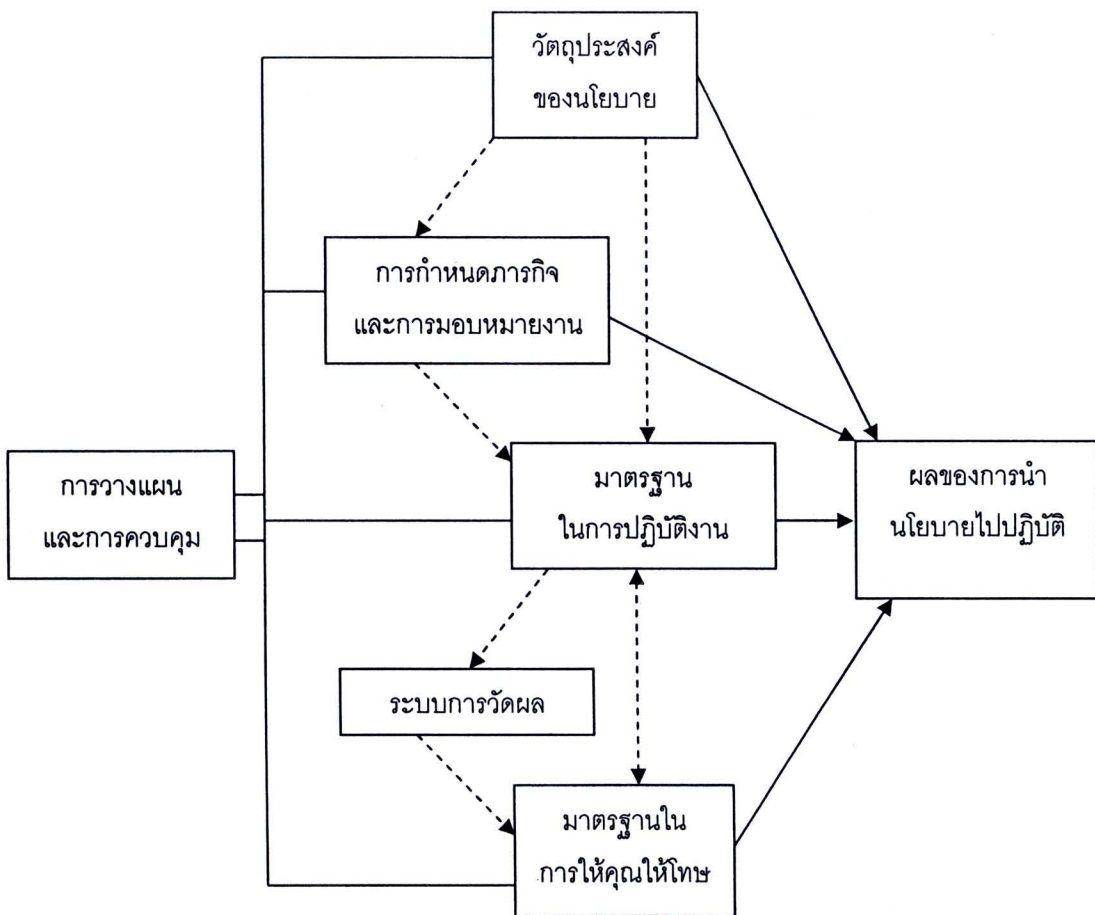
ตัวแบบการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

การศึกษาตัวแบบการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งในแต่ละตัวแบบก็มีลักษณะทางการศึกษาที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งมีนักวิชาการได้กล่าวถึงตัวแบบที่น่าสนใจไว้หลากหลายตัวแบบ ดังต่อไปนี้

วรเดช จันทรศร (2552, หน้า 129-146) ได้เสนอตัวแบบการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติรวม 6 ตัวแบบ ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ตัวแบบที่ยึดหลักเหตุผล (Rational Model)

โดยตามตัวแบบดังกล่าวนี้ ในกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติมีจุดเริ่มมาจากการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนเพื่อให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจว่าอะไรคือเป้าหมายที่ผู้กำหนดนโยบายต้องการ ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถกำหนดภารกิจในการมอบหมายงานหรือแบ่งความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของนโยบาย ซึ่งจะช่วยให้การประสานงานเป็นไปอย่างราบรื่น นอกจากนี้การกำหนดมาตรฐานในการทำงานยังอำนวยความสะดวกให้เกิดระบบการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการง่ายที่ผู้บริหารนโยบายสามารถควบคุมและตรวจสอบการปฏิบัติงานของแต่ละฝ่ายได้ต่อเนื่องตลอดเวลา และการมีระบบการประเมินผลที่สมบูรณ์รวมถึงการมีมาตรฐานการทำงานที่เด่นชัดย่อมส่งผลให้การใช้ระบบการให้ทุนให้โทษเป็นธรรมชาติขึ้น ซึ่งการสร้างความเป็นธรรมในระบบจะทำให้เกิดมาตรฐานในการปฏิบัติที่สูงขึ้นตามไปด้วย

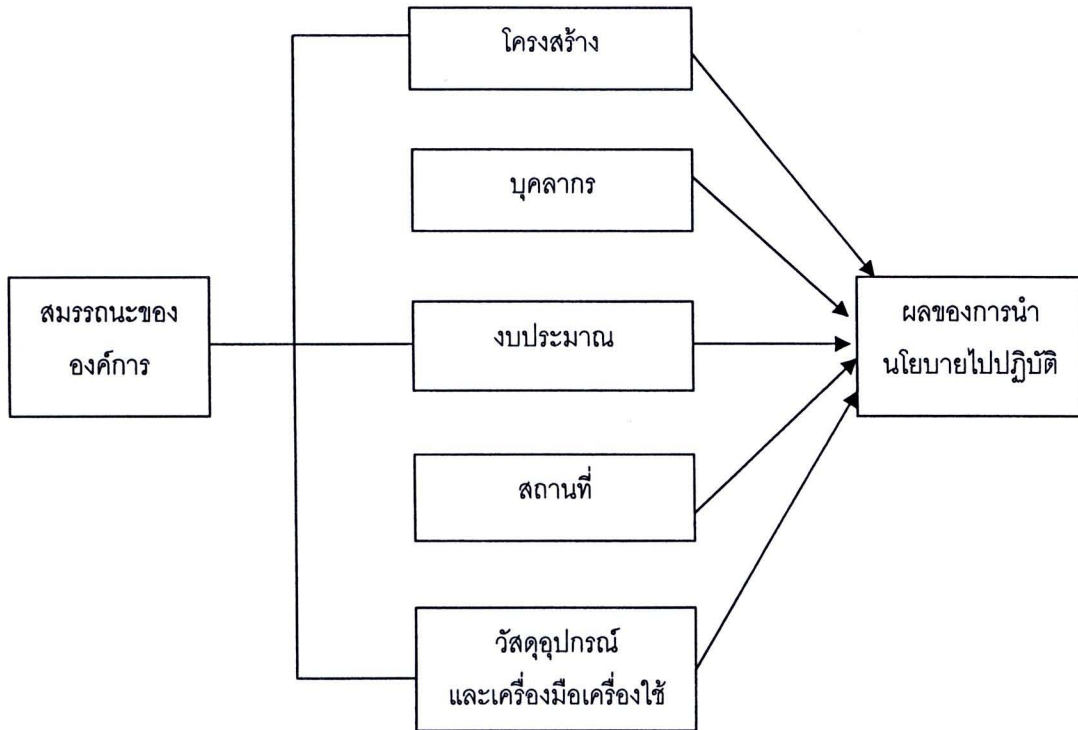
ภาพ 1 ตัวแบบที่ยึดหลักเหตุผล

ที่มา: วรเดช จันทศร, 2552, หน้า 131

2. ตัวแบบด้านการจัดการ (Management Model)

ซึ่งตัวแบบดังกล่าวนี้ ให้ความสนใจกับสมรรถนะองค์การ เพราะเชื่อว่าความสำเร็จของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติขึ้นอยู่กับองค์การที่รับผิดชอบในการนำนโยบายไปปฏิบัติว่ามีขีดความสามารถในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องตรงตามเป้าหมายได้เพียงใด ซึ่งนโยบายที่จะประสบความสำเร็จได้ต้องมีโครงสร้างองค์การที่เหมาะสม บุคลากรมีความรู้ความสามารถทั้งด้านการบริหารและเทคนิค นอกจากนี้ องค์การต้องมีการวางแผนและเตรียมความพร้อมทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์ สถานที่ เครื่องมือเครื่องใช้ และงบประมาณ โดยตัวแบบด้านการจัดการนี้ต้องการจะศึกษาแนวทางแก้ไขอุปสรรคของการนำนโยบายไปปฏิบัติโดยการแก้ที่ตัวองค์การ เช่น

การขาดเงินทุน การขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ความล่าช้าในการจัดตั้งระบบงานต่างๆ เป็นต้น

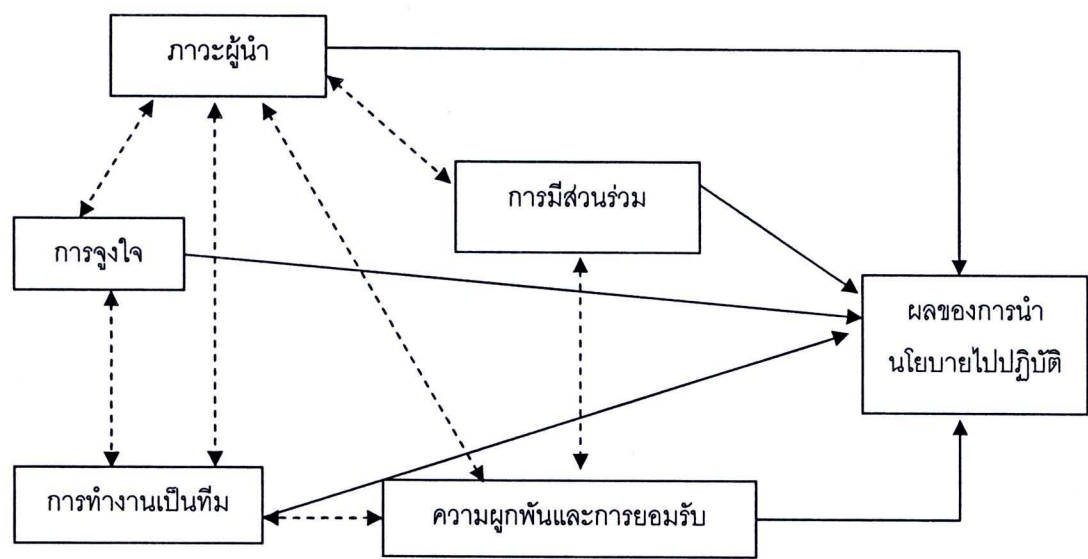
ภาพ 2 ตัวแบบทางด้านการจัดการ

ที่มา: วรเดช จันทศร, 2552, หน้า 134

3. ตัวแบบทางด้านการพัฒนาองค์การ (Organization Development Model)

ตัวแบบดังกล่าวนี้เน้นในเรื่องราวของการนำนโยบายไปปฏิบัติในแง่ของการสร้างความผูกพันและการยอมรับ เพื่อตอบสนองความต้องการทางจิตวิทยาและทางสังคมของมนุษย์ โดยการนำตัวแบบทางด้านการพัฒนาองค์การมาประยุกต์โดยตรง เพราะตัวแบบดังกล่าวเน้นการมีส่วนร่วมขององค์การเป็นสำคัญ ภายใต้ฐานคติที่ว่า "การมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ" การนำนโยบายมาปฏิบัติให้เกิดความสำเร็จจึงต้องมีความสนใจการมีภาวะผู้นำที่เหมาะสม การสร้างความผูกพันของสมาชิกในองค์การ การมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการยอมรับ และมุ่งการสร้างทีมงานมากกว่าใช้การควบคุม การทำให้ผู้ปฏิบัติตระหนักถึง

ความสำคัญของนโยบายและเห็นว่าความสำเร็จของนโยบายคือความสำเร็จของผู้ปฏิบัติและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคน

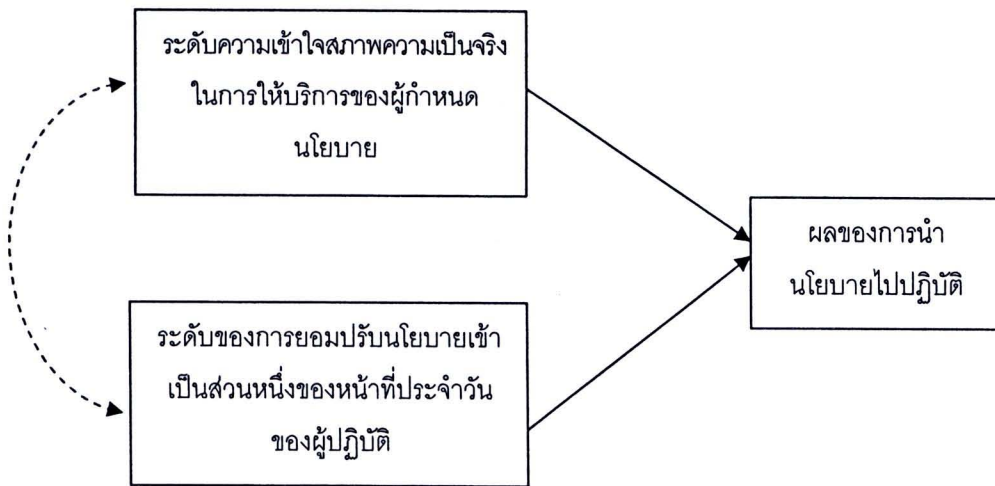
ภาพ 3 ตัวแบบทางด้านการพัฒนาองค์การ

ที่มา: วรเดช จันทศร, 2552, หน้า 136

4. ตัวแบบทางกระบวนการของระบบราชการ (Bureaucratic Processes Model)

โดยตัวแบบดังกล่าวเป็นการมองหาสภาพความเป็นจริงทางสังคม (social reality) ในองค์การตัวแบบนี้เชื่อว่าอำนาจขององค์การไม่ได้อยู่ที่ตำแหน่งทางรูปนัย (formal positions) แต่มีอยู่กระจัดกระจายในองค์การ ซึ่งหมายความว่า สมาชิกขององค์การทุกคนมีอำนาจในการใช้วิจารณ์ญาณการตัดสินใจ โดยเฉพาะข้าราชการที่มีหน้าที่ต้องติดต่อและให้บริการประชาชนโดยที่ผู้บังคับบัญชาไม่สามารถควบคุมได้ การมอบหมายนโยบายใหม่ๆ ที่จะมีผลกระทบหรือการเปลี่ยนแปลงของการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของข้าราชการเหล่านี้จะไม่เกิดผลนอกจากจะมีการยอมรับหรือปรับนโยบายเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของหน้าที่ประจำวันจากข้าราชการหรือผู้ปฏิบัติ ซึ่งความล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติไม่ใช่เพราะการบริหารขาดประสิทธิภาพแต่เกิดจากผู้กำหนดนโยบายไม่เข้าใจสภาพความเป็นจริงของการปฏิบัติว่าเป็นไปในลักษณะใด

โดยในการกำหนดนโยบาย การออกแบบนโยบายเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ปฏิบัติ หรือการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ต้องมีการพัฒนามาจากส่วนล่าง และการพัฒนาดังกล่าว จะเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์จำเป็นต้องผ่านกระบวนการของการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจสภาพความเป็นจริง และพฤติกรรมในการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจริง

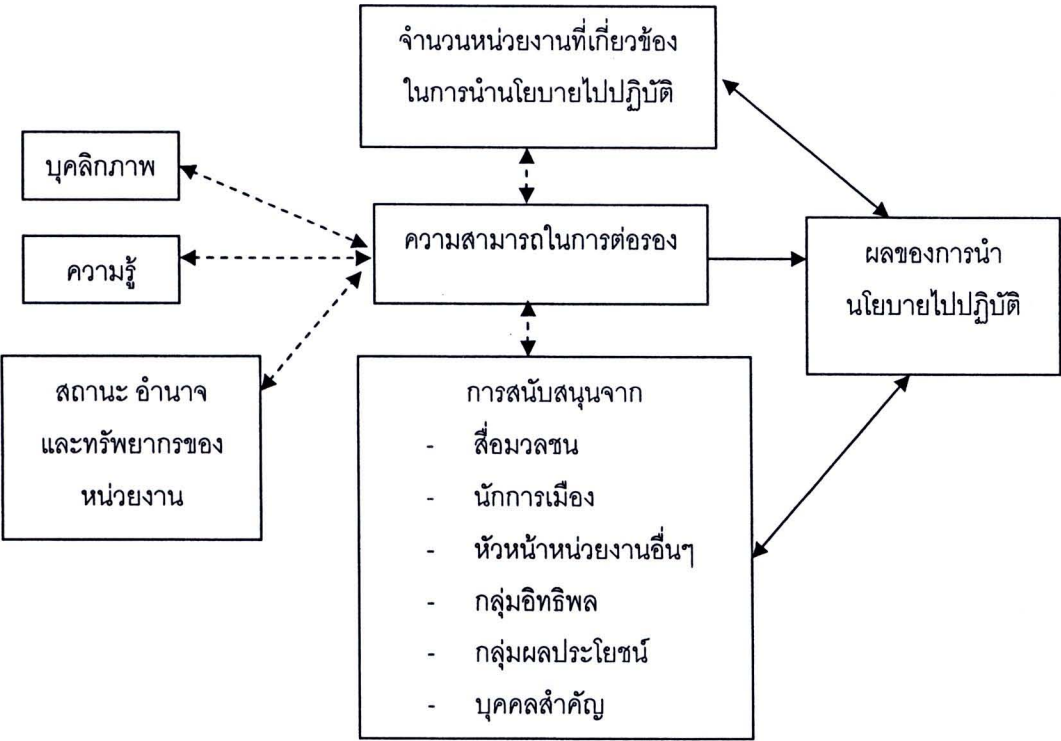
ภาพ 4 ตัวแบบทางกระบวนการของระบบราชการ

ที่มา: วรเดช จันทศร, 2552, หน้า 138

5. ตัวแบบทางการเมือง (Political Model)

โดยตัวแบบดังกล่าวเชื่อว่าความสำเร็จของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ เกิดจากความสามารถของบุคคลที่เป็นตัวแทนองค์กร กลุ่ม หรือสถาบัน และความสัมพันธ์ กับปัจจัยภายนอกองค์กร โดยตัวแบบนี้เห็นว่าการสร้างการยอมรับและการมีส่วนร่วม เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก แต่ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ง่ายกว่าในองค์กรและในระบบสังคมทั่วไป โดยการที่จะให้ทุกฝ่ายเห็นชอบและปฏิบัติตามนโยบายเป็นสิ่งที่ยาก เพราะนโยบายคือการเมือง มีการแสวงหาผลประโยชน์จากสังคม จึงเป็นธรรมดาที่ทุกฝ่ายจะต้องปกป้องผลประโยชน์ของ ตนเอง

ดังนั้น การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติจึงเป็นเรื่องของการเผชิญหน้า การบริหารความขัดแย้ง การแสวงหาผู้สนับสนุน การโฆษณาชวนเชื่อ การสร้างเงื่อนไขเพื่อการต่อรอง ในการจัดสรรทรัพยากรทั้งระหว่างบุคคล หน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งความเป็นไปได้ของการสร้างความสำเร็จในการนำนโยบายไปปฏิบัติในส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถในการเจรจา สถานะของอำนาจและทรัพยากรที่มีอยู่ของหน่วยงานในฐานะที่จะใช้เป็นเครื่องมือต่อรองของบุคคลที่เป็นตัวแทนขององค์กร จำนวนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสนับสนุนจากนักการเมือง สื่อมวลชน กลุ่มอิทธิพล กลุ่มผลประโยชน์ รวมถึงสภาพความแตกต่างทางด้านบุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถของแต่ละคนเป็นสำคัญ

ภาพ 5 ตัวแบบทางการเมือง

ที่มา: วรเดช จันทศร, 2552, หน้า 140

6. ตัวแบบเชิงบูรณาการ (Integrative Model)

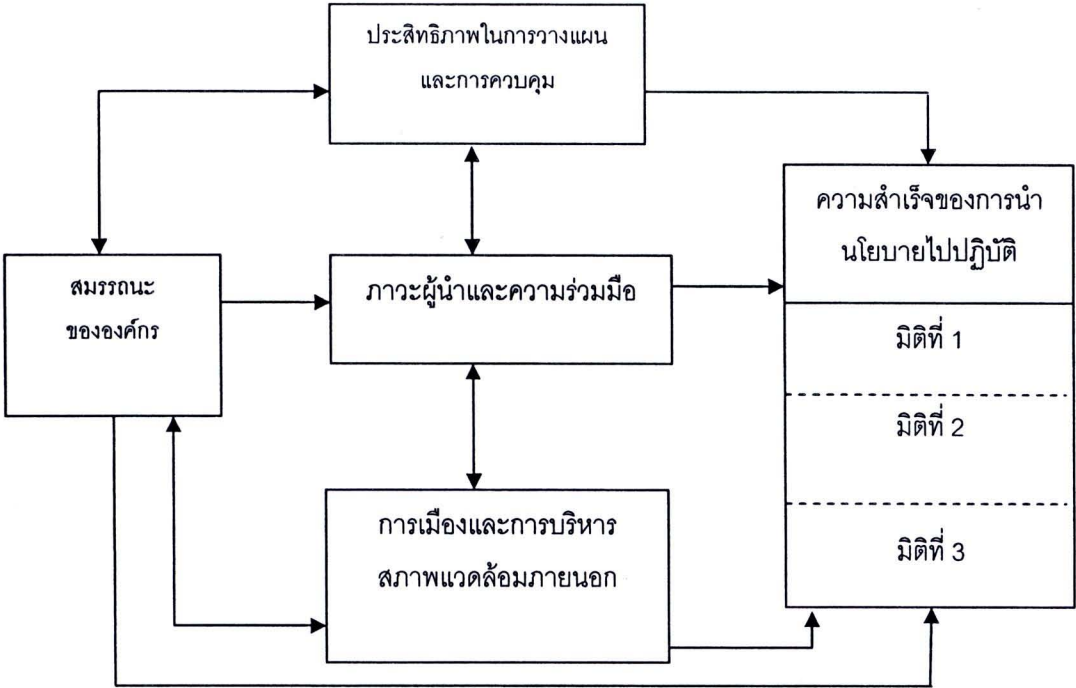
เป็นแบบที่รวบรวมแนวคิดของทั้ง 5 ตัวแบบ มาไว้ในตัวแบบนี้ โดยแบ่งออกเป็น 3 มิติ คือ มิติที่หนึ่ง เป็นการวัดความสำเร็จและความล้มเหลวของนโยบายจากผลผลิต ผลลัพธ์ และผลสุดท้ายที่เกิดขึ้น มิติที่สอง เป็นการวัดผลกระทบของนโยบาย และมิติที่สามเป็นการวัดว่าผลของนโยบายนั้นสามารถสร้างประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยรวมได้หรือไม่ โดยตัวแปรอิสระที่นำมาพิจารณานั้นมาจาก 4 ปัจจัย คือ สมรรถนะขององค์กร ประสิทธิภาพในการวางแผนและการควบคุม ภาวะผู้นำและความร่วมมือ รวมถึงการเมืองและการบริหารสภาพแวดล้อมภายนอก

ตัวแปรด้านประสิทธิภาพในการวางแผนและการควบคุม ซึ่งประกอบด้วยเงื่อนไขต่างๆ คือ ความชัดเจนและความเป็นไปได้ของวัตถุประสงค์และเป้าหมายของนโยบาย การกำหนดภารกิจและการมอบหมายงาน การกำหนดมาตรฐานในการทำงาน ระบบการติดตามควบคุมและประเมินผลนโยบาย ตลอดจนความเป็นธรรมชาติของมาตรการในการให้ทุนให้โทษ

ตัวแปรด้านสมรรถนะขององค์กร โดยตัวแปรนี้ประกอบด้วยปัจจัยย่อยอีก 5 ปัจจัย คือ โครงสร้างองค์กร งบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ และสถานที่ เพราะนโยบายจะสามารถสำเร็จได้นั้นส่วนหนึ่งมาจากความแข็งแกร่งของสมรรถนะที่องค์กรมี

ตัวแปรด้านภาวะผู้นำและความร่วมมือ กล่าวคือ การนำนโยบายไปปฏิบัติจะประสบความสำเร็จได้ผู้บริหารในหน่วยงานจะต้องมีภาวะผู้นำที่เหมาะสม มีวิธีการจูงใจแก่ผู้ปฏิบัติงานสามารถสร้างให้สมาชิกในองค์กรมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานเพื่อสร้างความผูกพัน ตลอดจนรู้จักการสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ

ตัวแปรด้านการเมืองและการบริหารสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งมีแนวคิดว่าความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัตินั้นเกิดจากความสามารถของบุคคลที่เป็นตัวแทนขององค์กร กลุ่มหรือสถาบัน และความสัมพันธ์กับปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกขององค์กร

ภาพ 6 ตัวแบบเชิงบูรณาการ

ที่มา: วรเดช จันทศร, 2552, หน้า 144

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

1. แนวคิดการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ที่ควรได้รับการส่งเสริมจากทุกภาคส่วน เพราะเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้มนุษย์ได้มีการติดต่อระหว่างกัน มีการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน มีการแลกเปลี่ยนและศึกษาวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ และก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมตามมาอีกด้วย

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวคิดการท่องเที่ยว ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมสาระสำคัญของการท่องเที่ยวไว้อย่างครอบคลุม ได้แก่ ความหมายของการท่องเที่ยว ความสำคัญของการท่องเที่ยว วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว องค์ประกอบของการท่องเที่ยว และประเภทของการท่องเที่ยว ตามรายละเอียดดังกล่าวนี้

ความหมายของการท่องเที่ยว

ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของการท่องเที่ยว ไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

Mill and Morrison, 1998, p.2 อ้างอิงใน Lesley Pender and Richard Sharpley, (2005, p.4) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่บุคคลปฏิบัติในสถานที่นอกเขตอาศัยในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งบุคคลได้เดินทางจากสถานที่อยู่อาศัยเดิมไปยังสถานที่อื่น โดยเดินทางไปในเวลาว่างเพื่อพักผ่อนหรือเพื่อไปเจรจาธุรกิจ และใช้เวลาในการไปพักผ่อนไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมง แต่ไม่เกิน 1 ปี

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2529 อ้างอิงใน ยุพดี เสตพรพน, 2548, หน้า 287) อธิบายว่า การท่องเที่ยวคือการเดินทางจากที่อยู่ปกติไปยังที่อื่นชั่วคราว ซึ่งเป็นการเดินทางโดยสมัครใจ และมีค่าใช้จ่ายเพื่อเดินทางไปประกอบอาชีพหรือหารายได้และไม่ใช่ นักศึกษาที่ศึกษาอยู่ในจังหวัดที่เดินทางไป

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ (2551, หน้า 4) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง การเดินทางเพื่อความเพลิดเพลิน และพักผ่อนหย่อนใจ โดยมีเงื่อนไข คือ เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจ และเดินทางไปด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ได้แต่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

นิศา ชัชกุล (2550, หน้า 2) กล่าวว่า การท่องเที่ยว (Tourism) เป็นกิจกรรมการเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ซึ่งนับตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงปลายทางจะต้องประกอบด้วยปัจจัยสามประการเป็นอย่างน้อย คือ การเดินทาง การพักค้างแรม และการกินอาหารนอกบ้าน

บุญหลิบ พานิชชาติ และคณะ (2552, หน้า 72) สรุปว่า การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวเพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ ที่ไม่ใช่เพื่อการหารายได้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เดินทาง (นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน) ธุรกิจ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ภาครัฐบาลที่ดูแลการท่องเที่ยว และชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548, หน้า 6) กล่าวว่า การท่องเที่ยว (Tourism) เป็นเรื่องของ การเดินทาง (Travel) ถ้าไม่มีการเดินทาง ก็ไม่มีการท่องเที่ยว แต่ต้องเป็นการเดินทางที่เป็น การชั่วคราวด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้าง แต่เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ เช่น เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน การศึกษา ศาสนา กีฬา เยี่ยมญาติมิตร ติดต่อธุรกิจ การประชุมสัมมนา เป็นต้น

ไพฑูรย์ พงศบุตร และคณะ (2547, หน้า 49) กล่าวว่า การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ต่างถิ่น ซึ่งมีที่พักอาศัยประจำของบุคคลนั้น โดยเป็นการไปเยือนชั่วคราว และมีได้ไปเพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

วรรณ วรชวานิช (2546, หน้า 17) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การที่คนเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ และในระยะเวลาระหว่างนั้นได้ทำกิจกรรมต่างๆ ขึ้นไม่ว่าจะเป็นการไปเที่ยวชมทัศนียภาพที่สวยงาม หรือการเดินซื้อของต่างๆ

ศิริ ฮามสุโพธิ์ (2543, หน้า 19) สรุปว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยตามปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เพื่อทำการศึกษาและพักผ่อนหย่อนใจหรือก่อให้เกิดการกระทำร่วมกันของมนุษย์ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม จนเป็นเหตุดึงดูดใจให้เดินทางไปศึกษาและท่องเที่ยวตามแหล่งต่างๆ

ศรัญญา วรากุลวิทย์ (2551, หน้า 15) กล่าวว่า ความหมายของการท่องเที่ยวประกอบด้วยระยะทาง ซึ่งเป็นการเดินทางจากถิ่นที่อาศัยของตนไปยังสถานที่อื่นทั้งภายในและภายนอกประเทศ และมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเพื่อประกอบกิจกรรมใดๆ ที่มีไว้เพื่อการหารายได้ รวมทั้งต้องพำนักในสถานที่นั้นไม่เกินระยะเวลา 60 วัน

จากนิยามความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวหมายถึง การเดินทางจากที่พักอาศัยประจำของตนไปยังสถานที่อื่น ทั้งภายในและภายนอกประเทศเป็นการชั่วคราว ซึ่งเป็นการเดินทางไปด้วยความสมัครใจไม่ใช่ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้าง โดยมีจุดประสงค์เพื่อไปพักผ่อนหย่อนใจ หาความเพลิดเพลิน เพื่อการศึกษา ศาสนา กีฬา เยี่ยมญาติมิตร ติดต่อธุรกิจ การประชุมสัมมนา เป็นต้น และมีการทำกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการไปเที่ยวชมทัศนียภาพที่สวยงาม หรือการเดินซื้อของต่างๆ และมีได้ไปเพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

ความสำคัญของการท่องเที่ยว

การศึกษาถึงความสำคัญของการท่องเที่ยว ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่สำคัญว่ามีอะไรบ้างที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยว โดยได้มีนักวิชาการได้กำหนดความสำคัญไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

เทิดชาย ช่วยบำรุง (2552, หน้า 6) กล่าวว่า ความสำคัญของการท่องเที่ยว มีดังนี้

1. ด้านสังคม

- 1.1 สนับสนุนฟื้นฟูอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชาติ
- 1.2 สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น
- 1.3 รักษาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

2. ด้านเศรษฐกิจ

2.1 สร้างรายได้ให้แก่ประเทศในรูปของเงินตราต่างประเทศ

2.2 เกิดการกระจายรายได้และสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่ประชาชน

3. ด้านการเมือง

3.1 เสริมสร้างสัมพันธภาพอันดีและความเข้าใจของมวลมนุษยชาติ อันจะนำไปสู่สันติภาพของโลก

3.2 ส่งเสริมให้นานาประเทศรู้จักประเทศไทยมากยิ่งขึ้น

บุญหลิบ พานิชชาติ และคณะ (2552, หน้า 77 - 85) กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยว ดังนี้

1. ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากการที่ผู้คนได้เดินทางท่องเที่ยวจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักท่องเที่ยว และการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ โดยในทุกขั้นตอนหรือกระบวนการเดินทางของแต่ละบุคคล ในแต่ละช่วงย่อมต้องมีการใช้จ่ายเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายช่วงก่อนเดินทางหรือภายหลังการเดินทางกระบวนการของกิจกรรมดังกล่าว ทำให้เกิดธุรกิจที่ผลิตสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวาง ทั้งธุรกิจที่รับผลโดยตรง และธุรกิจที่ได้รับผลโดยอ้อมจากนักท่องเที่ยว นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศทั้งในแง่ของการสร้างเงินตราต่างประเทศ ความสำคัญต่ออุตสาหกรรมค้าและบริการของประเทศ การสร้างผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ การกระจายรายได้ การจ้างงาน และการลงทุนของประเทศ

2. ความสำคัญต่อสังคมและวัฒนธรรม โดยการท่องเที่ยวสามารถสร้างสันติภาพให้แก่โลกก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างคนต่างถิ่นต่างวัฒนธรรม และนำไปสู่ความเข้าใจกันระหว่างประเทศ ซึ่งการท่องเที่ยวยังสามารถช่วยฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เพราะการท่องเที่ยวมีส่วนช่วยกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นเกิดความสามัคคีในการช่วยกันอนุรักษ์ฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นทรัพยากรอันมีค่าของท้องถิ่น อีกทั้งการท่องเที่ยวยังทำให้ประชาชนเกิดความรักและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น โดยเป็นแรงบันดาลใจที่จะสร้างสรรค์และพัฒนาสิ่งดีๆ ให้แก่ท้องถิ่นของตนเอง นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพจิตที่ดี จากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ และหลีกเลี่ยงจากสภาวะที่ตึงเครียดได้เป็นอย่างดี ตลอดจนการท่องเที่ยวยังเป็นการช่วยให้ประชาชนรู้จักการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาผลิตเป็นสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกขาย

ซึ่งนอกจากจะเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมแล้วยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่นด้วย และการท่องเที่ยวยังช่วยเสริมสร้างพื้นฐานของสังคมที่ดี ในด้านความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเป็นเจ้าบ้านที่ดี และการยิ้มแย้มแจ่มใสเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว ซึ่งพื้นฐานของสังคมที่ดีในลักษณะนี้เป็นปัจจัยหลักที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

3. ความสำคัญต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับสูง ในการดึงดูดนักท่องเที่ยว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจึงได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงได้รับการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพที่ดี โดยได้มีการรณรงค์ให้ประชาชนหันมาให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและธรรมชาติในท้องถิ่นให้น่าอยู่มากขึ้น รวมทั้งการออกมาตรการต่างๆ เพื่อรักษาสีเขียวด้วย

ศรัญญา วรากุลวิทย์ (2551, หน้า 11 - 15) กล่าวว่า การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อมนุษย์และสังคมโลก ดังนี้

1. ความสำคัญเชิงเศรษฐกิจ เพราะการเดินทางของนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทำให้เกิดการผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้จากการซื้อขายบริการ และสินค้าที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้เกิดการหมุนเวียนของกระแสเงินไปทุกระดับของสังคมอย่างทั่วถึง สร้างรายได้ให้แก่ประเทศต่างๆ อย่างมากมาย อันเป็นการส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศ

2. เกิดการลงทุนจากต่างประเทศ เนื่องจากการลงทุนจากต่างประเทศทำให้เกิดการเพิ่มปริมาณของเงินตราเข้ามาหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจทำให้เกิดการกระจายรายได้เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ท้องถิ่นได้รับการพัฒนาในด้านต่างๆ ก่อให้เกิดความเจริญเติบโตเป็นสังคมเมือง เช่น การสร้างโรงแรม การสร้างสนามบิน เป็นต้น

3. กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ท้องถิ่นที่มีแหล่งท่องเที่ยวจะทำให้มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นในการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา ท่าเรือ และโทรศัพท์ ซึ่งโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าวนอกจากจะเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวแล้ว ยังทำให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นได้รับความสะดวกในการดำรงชีวิตอีกด้วย

4. สร้างความเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมภายในประเทศที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น สถานที่พักผ่อน การขนส่งการเกษตร การผลิตอาหารสำเร็จรูป การก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งหากนักท่องเที่ยวเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวมากเท่าใด สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ต้องสร้างให้เพียงพอในการรองรับนักท่องเที่ยว ทำให้มีความเจริญเติบโตในภูมิภาคและท้องถิ่นนั้นๆ

5. เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรให้สูงขึ้น จากการขยายตัวของการท่องเที่ยวที่สูงขึ้นจึงทำให้รายได้จากการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น อาจกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวทำให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพที่หลากหลายมีการจ้างงานในสถานประกอบการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น โรงแรม ภัตตาคาร พิพิธภัณฑ์ ธุรกิจขนาดย่อม ประเภทต่างๆ เป็นต้น จึงส่งผลให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น

6. เป็นการสร้างเสริมสันติภาพ สัมพันธไมตรีและความเข้าใจอันดี เพราะการเดินทางท่องเที่ยวทำให้ผู้คนที่แตกต่างกันในถิ่นที่อยู่อาศัย ภาษาและวัฒนธรรม ได้พบปะสร้างสัมพันธไมตรีต่อกัน ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างประชากรในประเทศเดียวกัน เกิดความสามัคคีของคนในประเทศ ในทำนองเดียวกันการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ นำไปสู่มิตรภาพที่ดีต่อกันระหว่างเพื่อนร่วมโลกที่จะช่วยกันจรรโลงสัมพันธไมตรีที่ดีงามต่อไป ในการสร้างสันติภาพให้แก่โลก

7. เป็นการสนับสนุนฟื้นฟูและอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรม เพราะวิถีชีวิตและความเป็นเอกลักษณ์ของคนในชุมชนต่างๆ เป็นสิ่งที่น่าศึกษา เรียนรู้และสัมผัสสำหรับนักท่องเที่ยว เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบเนื่องกันมา จึงควรค่าแก่การสนับสนุนอนุรักษ์และฟื้นฟูให้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน การสนับสนุนให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าว นำไปสู่ความรักและความหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมของชาติในการช่วยกันอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป

8. กระตุ้นให้เกิดการคิดค้นนำเอาทรัพยากรเหลือใช้มาผลิตเป็นสินค้าที่ระลึก เป็นการนำวัสดุเหลือใช้มาผลิตเป็นสินค้าที่ระลึกจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้น และนำรายได้เหล่านั้นมาพัฒนาชีวิตในครอบครัว

9. กระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นหรือในประเทศเกิดความรักความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและประเทศ เมื่อประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญและคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งนำประโยชน์มาสู่ตนเองและท้องถิ่นอย่างยั่งยืนทำให้เกิดแนวร่วมในการรักษาและหวงแหนทรัพยากรท่องเที่ยวตลอดไป

10. ทำให้เกิดการศึกษาค้นคว้าแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ การนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวแก่สาธารณชน เช่น การผลิตสารคดีเรื่องราวของจังหวัดหรือประเทศต่างๆ ทำให้สาธารณชนได้รู้จักแหล่งท่องเที่ยวนั้นและเกิดแรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยว หรือต้องการศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

11. เกิดการพัฒนาเชิงระบบเทคโนโลยี เพราะการสื่อสารด้วยระบบเทคโนโลยีในปัจจุบันทำให้เกิดความสะดวกและรวดเร็วในการจองที่พักในโรงแรม จองตั๋วเครื่องบิน หรือการหาข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถสิ่งเหล่านี้ได้ด้วยตนเอง ซึ่งเห็นได้ว่าการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวมีส่วนผลักดันให้เกิดการพัฒนาเชิงระบบเทคโนโลยีเพื่อตอบสนองการให้บริการในด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย

โกมุทพันธุ์ ผลสินธุ์ (2542, หน้า 7 - 8) กล่าวถึง ความสำคัญของการท่องเที่ยวว่ามี 3 ด้าน ดังนี้

1. ทางด้านเศรษฐกิจ คือ เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ประเทศชาติ จากการเดินทางมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว และเป็นการสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่ประชาชน ในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

2. ทางด้านสังคม คือ การท่องเที่ยวช่วยสนับสนุนให้เกิดการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีของชาติ รวมถึงมีส่วนช่วยส่งเสริมความปลอดภัยและความมั่นคงให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

3. ทางด้านการเมือง คือ การท่องเที่ยวมีส่วนช่วยเสริมสร้างสัมพันธไมตรีและความเข้าใจของประชาชนทั้งมวล ซึ่งจะเป็นหนทางไปสู่สันติภาพของโลก และการท่องเที่ยวยังทำให้นานาประเทศได้รู้จักประเทศไทยมากยิ่งขึ้น เนื่องจากประเทศได้เข้าร่วมองค์กร สมาคมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ทำให้มีส่วนช่วยให้เกิดการเอื้ออำนวยประโยชน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศให้กว้างขวางขึ้น

จากความสำคัญของการท่องเที่ยวข้างต้น สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวมีความสำคัญรวม 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านสังคมและวัฒนธรรม

1.1 สนับสนุน ฟื้นฟู อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชาติ

1.2 สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น

1.3 ทำให้ประชาชนเกิดความรักและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น โดยเป็นแรงบันดาลใจที่จะสร้างสรรค์และพัฒนาสิ่งดีๆ ให้แก่ท้องถิ่นของตนเอง

ท่องเที่ยว

1.4 เกิดการพัฒนาเชิงระบบเทคโนโลยี ในการติดต่อสื่อสารของการเดินทาง

2. ด้านเศรษฐกิจ

2.1 สร้างรายได้ให้แก่ประเทศในรูปของเงินตราต่างประเทศ

2.2 เกิดการกระจายรายได้และสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่ประชาชน

2.3 สร้างความเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมภายในประเทศที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

3. ด้านการเมือง

3.1 เสริมสร้างสัมพันธภาพอันดีและความเข้าใจของมวลมนุษยชาติ อันจะนำไปสู่

สันติภาพของโลก

3.2 ส่งเสริมให้นานาประเทศรู้จักประเทศไทยมากยิ่งขึ้น

4. ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.1 มีการรณรงค์ให้ประชาชนหันมาให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม และธรรมชาติในท้องถิ่นให้น่าอยู่มากขึ้น

4.2 กระตุ้นให้เกิดการคิดค้นนำเอาทรัพยากรเหลือใช้มาผลิตเป็นสินค้าเป็นการช่วยลดขยะเหลือใช้เพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อม

4.3 มีการออกมาตรการต่างๆ เพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมด้วย

วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางเพื่อไปทำกิจกรรมใดๆ ซึ่งย่อมมีจุดหมายหรือวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวของแต่ละบุคคล ซึ่งได้มีนักวิชาการได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548, หน้า 7 - 9) กล่าวว่า การท่องเที่ยวจะต้องมีการเดินทางโดยสมัครใจเป็นการชั่วคราว โดยมีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ใดก็ได้ที่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้ ซึ่งวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายของการท่องเที่ยวนั้น ดังที่ Douglas Foster ได้เขียนไว้ว่าความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเดินทาง แบ่งออกได้ 9 ประการ คือ

1. การท่องเที่ยวพักผ่อนในวันหยุด (Holiday-Mass Popular Individual) เป็นการเดินทางในวันหยุดเพื่อพักผ่อนเพื่อขจัดความเมื่อยล้าทางร่างกายและจิตใจจากการทำงานให้หมดไป และเรียกพลกลับคืนมาในการเริ่มต้นทำงานในวันใหม่ หรือบางคนอาจจะไปพักผ่อนจากอาการป่วยไข้ ซึ่งมักจะถือเอาภาวะอากาศเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจว่าจะไปเที่ยวแห่งใด เช่น สถานที่บนเขาที่อากาศหนาวเย็น หรือ ชายทะเลที่มีลมพัดเย็นอยู่ตลอด เป็นต้น

2. การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรมและศาสนา (Cultural Religion) เป็นการเดินทางที่ต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมหรือศาสนาของประเทศต่างๆ ที่น่าสนใจ เช่น การศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชนพื้นเมือง รวมถึงการแสดงศิลปะการดนตรี หรือการร่วมปฏิบัติศาสนกิจของศูนย์ศาสนาที่สำคัญ เป็นต้น

3. การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Educational) เป็นการเดินทางเพื่อทำการวิจัยหรือสอนหนังสือ หรือเข้าศึกษาหาความรู้ ซึ่งมักจะพักอยู่ในสถานที่นั้นเป็นเวลานานนับเดือน เช่น การไปดูงานที่ยุโรป ไปบรรยายวิชาการท่องเที่ยวที่ประเทศสิงคโปร์ ไปทำวิจัยด้านสังคมที่ประเทศอินเดีย เป็นต้น

4. การท่องเที่ยวเพื่อการกีฬาและความบันเทิง (Sport and Recreation) เป็นการเดินทางเพื่อไปชมการแข่งขันกีฬาหรือเข้าร่วมการแข่งขันกีฬา เช่น การชมการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก การเข้าร่วมแข่งขันกีฬาเซต หรือเป็นการเดินทางเพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจ เช่น การไปชมการแสดงโอเปร่า การไปชมการแสดงโขน เป็นต้น

5. การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์และความสนใจพิเศษ (Historical and Special Interests) เป็นการเดินทางเพื่อไปเที่ยวชมโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ เช่น ปราสาทหินพิมาย โครงกระดูกมนุษย์โบราณ เป็นต้น

6. การท่องเที่ยวเพื่องานอดิเรก (Hobbies) เป็นการเดินทางเพื่อทำงานอดิเรก เช่น ไปวาดรูปบนภูเขา ไปขี่ม้าที่ชายหาด ไปเล่นสกี เป็นต้น

7. การท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมญาติมิตร (Visiting Friend/Relation) เป็นการเดินทางเพื่อเยี่ยมญาติมิตร อันเป็นการสร้างสัมพันธภาพให้ดียิ่งขึ้น เช่น ไปเยี่ยมเยียนเพื่อนที่ประเทศอังกฤษ ไปเยี่ยมลูกที่ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

8. การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business) เป็นการเดินทางของนักธุรกิจที่ใช้เวลาที่เหลือว่างจากการปฏิบัติธุรกิจ ณ สถานที่นั้น เพื่อถือโอกาสอยู่ท่องเที่ยวต่ออีกสักพัก เช่น การไปร่วมโปรแกรมนำเที่ยวหลังจากเจรจาซื้อสินค้า

9. การท่องเที่ยวเพื่อประชุมสัมมนา (Conference Congress) เป็นการเดินทางเพื่อเข้าร่วมการประชุมสัมมนา โดยปกติในการจัดประชุมสัมมนาผู้จัดมักมีรายการนำเที่ยวอย่างน้อย 1 ครั้ง ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาเป็นนักท่องเที่ยวสมบูรณ์แบบ ซึ่งมักจะเลือกเมืองที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวให้เป็นสถานที่ประชุมสัมมนา เช่น เชียงใหม่ ภูเก็ต พัทยา เป็นต้น

สมบัติ กาญจนกิจ (2544, หน้า 87) กล่าวว่า วัดอุประสงค์เพื่อการเดินทาง มีดังนี้

1. เพื่อนันทนาการและกิจกรรมเวลาว่าง โดยแบ่งเป็น

- 1.1 นันทนาการ
- 1.2 เทศกาลทางวัฒนธรรม
- 1.3 สุขภาพ
- 1.4 เล่นกีฬา
- 1.5 กิจกรรมอื่นเพื่อการพักผ่อนเวลาว่าง

2. เพื่อธุรกิจและวิชาชีพ แยกออกเป็น

- 2.1 การประชุมสัมมนา
- 2.2 การเดินทางเพื่อสิ่งจูงใจ
- 2.3 เพื่อการวิชาชีพ
- 2.4 เพื่อธุรกิจ
- 2.5 กิจกรรมอื่นๆ

3. เพื่อวัตถุประสงค์ท่องเที่ยวอื่นๆ ได้แก่

- 3.1 การศึกษา
- 3.2 การบำบัดเพื่อสุขภาพ
- 3.3 ทางผ่าน
- 3.4 กิจกรรมอื่นๆ

Davidson, 1993 อ้างอิงใน ชูลิทธิ์ ชูชาติ (2544, หน้า 4) ได้อธิบายวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวไว้ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวในเวลาว่าง แบ่งเป็น

- 1.1 การท่องเที่ยวในวันหยุด เช่น การเดินทางไปพักผ่อนในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ
- 1.2 การเล่นกีฬา เช่น การขี่ม้า การล่องเรือ ฯลฯ
- 1.3 การท่องเที่ยวเพื่อชมศิลปวัฒนธรรม
- 1.4 การเยี่ยมญาติมิตร

2. การท่องเที่ยวทางธุรกิจ ซึ่งแบ่งออกได้ ดังนี้

- 2.1 การท่องเที่ยวเพื่อการติดต่อทางด้านธุรกิจ เช่น การเดินทางเพื่อไปเยี่ยมชมนินค้า

หรือซื้อสินค้า

2.2 การท่องเที่ยวเพื่อชมการแสดงสินค้า หรือการแสดงนิทรรศการ

2.3 การประชุมทางด้านธุรกิจ

3. การท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนในระยะเวลาสั้นประมาณไม่เกิน 2 เดือน การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ เช่น การอาบน้ำแร่ และการท่องเที่ยวเพื่อศาสนา

J Christopher Holloway (2002, p.6) กล่าวว่า วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว คือ

1. เพื่อการพักผ่อนในวันหยุด เช่น การไปเยี่ยมญาติมิตร การไปพบปะเพื่อนฝูง หรือคนที่รู้จักเกี่ยวข้อง เป็นต้น

2. เพื่อการเจรจาธุรกิจ รวมถึงการไปประชุม หรือพบหุ้นส่วน

3. เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ เช่น การไปทัศนศึกษา การไปปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา การไปแสวงบุญ การไปบำบัดสุขภาพ เป็นต้น

จากคำอธิบายของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว โดยแยกออกเป็น 3 ประการ ดังนี้

1. การท่องเที่ยว เพื่อนันทนาการและกิจกรรมเวลาว่าง แยกเป็น

1.1 การพักผ่อนในวันหยุดหรือเวลาว่าง

1.2 การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและศาสนา

1.3 เพื่อการกีฬาและบันเทิง

1.4 เพื่อประวัติศาสตร์และความสนใจพิเศษ

1.5 การเดินทางเพื่อทำงานอดิเรก

1.6 การเดินทางเพื่อบำบัดสุขภาพ

2. การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา แยกเป็น

2.1 การศึกษาดูงานหรือไปทำการวิจัย

2.2 การไปทัศนศึกษา

3. การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ

3.1 การประชุมสัมมนา

3.2 การชมการแสดงสินค้า

4. เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ

4.1 การไปเยี่ยมญาติมิตร

4.2 ทางผ่าน

4.3 การทำกิจกรรมอื่นๆ

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

การศึกษาองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ทำให้ทราบว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ จึงจะทำให้การท่องเที่ยวเกิดความสมบูรณ์ได้ ซึ่งได้มีนักวิชาการหลายท่านระบุถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ ได้แก่

บุญหลิบ พานิชชาติ และคณะ (2552, หน้า 91-114) ได้แบ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

1. องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว และธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

1.1 นักท่องเที่ยว คือ ผู้ที่เดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อหาประสบการณ์ทั้งประสบการณ์ที่สามารถรับได้ด้วยทางกายสัมผัสและทางจิตใจ นักท่องเที่ยวจึงจัดได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยว โดยมีปัจจัยหลักเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวที่ควรศึกษาเพื่อการวางแผนทางการท่องเที่ยว คือ ลักษณะพื้นฐานหรือลักษณะทางประชากรศาสตร์ของนักท่องเที่ยว โดยจำแนกตามลักษณะของเพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ระดับรายได้ สถานภาพการสมรส และถิ่นพำนัก ซึ่งแต่ละปัจจัยจะส่งผลถึงพฤติกรรมการเดินทางและการเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน เพื่อนำมาวางแผนด้านขีดความสามารถในการรองรับของแต่ละพื้นที่ อีกทั้งยังควรวางแผนเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ของนักท่องเที่ยวและฤดูกาลท่องเที่ยวเพื่อนำมาพัฒนาและสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึง สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม และวัฒนธรรม ประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่น และสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ โดยแบ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ สภาพภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ เช่น ภูเขา ทะเล ป่าไม้ น้ำตก เป็นต้น และทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม และทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านบันเทิงและความเพลิดเพลินใจ

1.3 ธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คือธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งธุรกิจใอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการผลิตในหลายสาขา ทั้งการผลิตในสายการผลิตเดียวกันและการผลิตในต่างสายการผลิต นอกจากนั้นสินค้าและบริการที่นักท่องเที่ยวบริโภคอาจเป็นทั้งสินค้าหรือบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่นหรือเป็นสินค้าหรือบริการที่ผลิตขึ้นมาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเป็นหลักก็ได้ โดยธุรกิจใ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวประกอบไปด้วย 6 ธุรกิจหลักคือ ธุรกิจที่พักแรม ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจอาหาร และเครื่องดื่ม ธุรกิจจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก ธุรกิจคมนาคมขนส่ง ธุรกิจและนันทนาการ

2. องค์ประกอบที่สนับสนุนการท่องเที่ยว ได้แก่ ข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยว ความปลอดภัยและการอำนวยความสะดวกในการเข้าเมือง โครงสร้างพื้นฐาน และการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐบาลและองค์กรเอกชน

2.1 ข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยว เป็นข้อความที่มีจุดประสงค์เพื่อการพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยวให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ให้บริการทางการท่องเที่ยว เช่น การสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวและนำเสนอสิ่งที่คนในท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว หรือการอบรมการนำเที่ยวให้แก่คนในท้องถิ่น เป็นต้น และตัวนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นผู้ใช้บริการทางการท่องเที่ยว เช่น การให้รายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งแผนที่ท่องเที่ยว การโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อชักจูงนักท่องเที่ยว หรือการเตือนสิ่งที่นักท่องเที่ยวควรระมัดระวังและแนะนำการป้องกัน เป็นต้น โดยมีการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เป็นตัวกระจายข้อมูลข่าวสาร

2.2 ความปลอดภัยและการอำนวยความสะดวกในการเข้าเมือง ซึ่งนับเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อการเลือกแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่ต้องการปลอดภัยในด้านต่างๆ จึงควรมีการจัดการด้านความปลอดภัย เช่น การจัดตั้งหน่วยงานพิเศษเพื่อช่วยเหลือและให้บริการต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว การแนะนำนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการป้องกันและระมัดระวังตนเพื่อมิได้รับอันตรายต่างๆ และการกำหนดมาตรการที่เกี่ยวกับความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว เป็นต้น อีกทั้งยังควรมีการอำนวยความสะดวกในการเข้าเมือง เพราะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นการสร้างความประทับใจในการให้บริการที่ได้เดินทางเข้าสู่ประเทศนั้นๆ

2.3 โครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สนับสนุนให้การท่องเที่ยวสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี โดยโครงสร้างพื้นฐานหลักๆ สำหรับรองรับการท่องเที่ยวได้แก่ ระบบไฟฟ้า จะต้องเพียงพอและใช้การได้ดี ระบบประปา ต้องสะอาด ถูกหลักอนามัยและมีปริมาณที่เพียงพอ ระบบสื่อสาร ที่มีความสะดวก รวดเร็ว ระบบสาธารณสุข ที่ทันสมัย สะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย และระบบขนส่งสาธารณะ ซึ่งในพื้นที่ท่องเที่ยวที่สมบูรณ์แบบควรมีสถานีการขนส่งต่างๆ ที่เชื่อมโยงกัน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว โดยควรมีเครือข่ายเชื่อมโยงการขนส่งสาธารณะทั้ง 4 เส้นทาง คือ ทางอากาศ ทางรถไฟ ทางถนน และทางน้ำ เพื่ออำนวยความสะดวกของนักท่องเที่ยว

2.4 การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐบาลและองค์กรเอกชน ซึ่งเป็นเรื่องที่ทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชนจะต้องประสานความร่วมมือกัน เพราะประเทศใดก็ตามที่องค์กรของรัฐบาลและเอกชนมีความเข้าใจกัน ร่วมมือกันในการวางแผนพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยว ภาคการท่องเที่ยวก็จะพัฒนาเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว

สมบัติ กาญจนกิจ (2544, หน้า 87 - 88) กล่าวว่า การท่องเที่ยวมีองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน คือ

1. แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวเป็นทรัพยากรที่สำคัญของการท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้แบ่งแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี และแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม
2. บริการการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นบริการทางการท่องเที่ยวที่รองรับให้เกิดความสะดวกสบายและความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว เพื่อเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยว เช่น ที่พัก อาหาร แหล่งจำหน่ายสินค้า แหล่งบันเทิง แหล่งกิจกรรม และบริการอื่นๆ รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นอื่นๆ อีกด้วย
3. ตลาดการท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความปรารถนาในการเดินทางท่องเที่ยวจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อกิจกรรมอื่นๆ ซึ่งในกระบวนการดังกล่าวนี้ ได้หมายรวมถึงการส่งเสริมและพัฒนาราย และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวด้วย

วรรณ วรชวานิช (2539, หน้า 19) กล่าวว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวมีดังต่อไปนี้

1. นักท่องเที่ยว
2. สินค้าท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยว
3. การคมนาคมขนส่ง
4. ข้อมูลข่าวสารและการบริการ
5. ความปลอดภัยและการอำนวยความสะดวกในการเข้าเมือง
6. องค์ประกอบด้านโครงสร้างพื้นฐาน
7. การสนับสนุนอื่นๆ

สถาบันดำรงราชานุภาพ และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ (2543, หน้า 2 - 5) กล่าวว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ที่มีความสัมพันธ์กัน ดังนี้

1. นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยว ถ้าไม่มีนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวก็ไม่เกิดขึ้น

2. การตลาดท่องเที่ยว โดยการที่จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว นั้นจะต้องมีตลาดการท่องเที่ยวในการชักนำให้เข้ามาท่องเที่ยว ซึ่งการตลาดท่องเที่ยว หมายถึง ความพยายามที่จะทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของตน แล้วใช้สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว นั้นโดยอาจทำได้ 2 วิธี คือ การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว และการโฆษณาประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยว

3. การขนส่ง เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปที่ท่องเที่ยวยังสถานที่ใดแล้ว ก็ย่อมต้องมีบริการขนส่งนำนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยว นั้น ซึ่งการขนส่งหมายถึงการจัดให้มีการเคลื่อนย้ายนักท่องเที่ยวด้วยยานพาหนะประเภทต่างๆ จากภูมิลำเนาไปยังแหล่งท่องเที่ยว ที่ต้องการและกลับสู่ภูมิลำเนา โดยการขนส่งมี 4 ประเภท คือ ทางรถยนต์ ทางรถไฟ ทางเรือ และทางเครื่องบิน

4. ทรัพยากรท่องเที่ยว เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวและเป็นจุดหมายปลายทางที่ นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดความสนใจของ นักท่องเที่ยวให้เกิดการเดินทางไปท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้แบ่งทรัพยากรท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท คือ ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภท ประวัติศาสตร์โบราณสถานและโบราณวัตถุ และทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม

5. สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เป็นสิ่งรองรับในการเดินทางท่องเที่ยว ของนักท่องเที่ยว เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความสะดวกสบายและปลอดภัย

จากคำอธิบายองค์ประกอบของการท่องเที่ยว สามารถสรุปได้ โดยแบ่งเป็นองค์ประกอบหลัก และองค์ประกอบรอง ดังนี้

1. องค์ประกอบหลัก

1.1 นักท่องเที่ยว คือ ผู้ที่เดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อหาประสบการณ์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบ ที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยว

1.2 แหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึง สถานที่ท่องเที่ยว และกิจกรรมที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเดินทางไปท่องเที่ยวโดยแบ่งแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี และแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม

1.3 ธุรกิจในการอุตสาหกรรมและบริการการท่องเที่ยวธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม

2. องค์ประกอบหรือองค์ประกอบที่สนับสนุนการท่องเที่ยว

2.1 การตลาดท่องเที่ยวในการชักนำให้เข้ามาท่องเที่ยวและข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยว

2.2 ความปลอดภัยและการขนส่ง

2.3 สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เพื่อรองรับในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความสะดวกสบาย

2.4 โครงสร้างพื้นฐาน และการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐบาลและองค์กรเอกชน

ประเภทของการท่องเที่ยว

ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวมีหลายรูปแบบด้วยกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยและวัตถุประสงค์หลายอย่างในการแบ่งประเภท โดยมีนักวิชาการได้ทำการแบ่งประเภทของการท่องเที่ยวไว้หลากหลายหลาย ได้แก่

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548, หน้า 10 - 13) ได้แบ่งการท่องเที่ยวออกเป็น 5 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. การแบ่งประเภทการท่องเที่ยวตามสภาพภูมิศาสตร์การเดินทางสามารถแบ่งเป็นรูปแบบย่อยได้ 2 รูปแบบ คือ

1.1 การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism) เป็นการท่องเที่ยวไปยังต่างประเทศ โดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อหารายได้ในประเทศนั้น

1.2 การท่องเที่ยวภายในประเทศ (Internal Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเฉพาะภายในอาณาเขตของแต่ละประเทศนั้นๆ

2. การแบ่งประเภทการท่องเที่ยวตามวัตถุประสงค์ของการเดินทาง สามารถแบ่งเป็นรูปแบบย่อยได้ 3 รูปแบบ คือ

2.1 การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน (Leisure Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อหลีกหนีจากสภาพชีวิตประจำวันที่จำเจ อันเป็นการเดินทางเพื่อการพักผ่อนและหาประสบการณ์แปลกใหม่

2.2 การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อไปติดต่อธุรกิจหรือไปประชุม โดยมีระยะเวลา 2 - 3 วันแรกให้ไปท่องเที่ยว

2.3 การท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากความสนใจกิจกรรมพิเศษ โดยแบ่งเป็น 4 รูปแบบ คือ

2.3.1 การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ (Natural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนาน ความชื่นชมในแหล่งธรรมชาติ และการศึกษาในแหล่งธรรมชาติ

2.3.2 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการให้ความรู้ในลักษณะของวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม

2.3.3 การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและบันเทิง (Sport and Entertainment Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่สนองความต้องการและความพึงพอใจในการพักผ่อน เพื่อความสนุกสนาน รื่นเริง และมีการออกกำลังกาย โดยมุ่งเน้นการได้รับบริการที่เหมาะสม

2.3.4 การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจและประชุมสัมมนา (Business and Convention Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากผลพลอยได้ในการเดินทางไปติดต่อธุรกิจหรือประชุมสัมมนา ซึ่งอาจมีหรือไม่มีการศึกษาดูงานและการทัศนศึกษารวมอยู่ด้วยก็ได้ หรือมีเวลาว่างจากการติดต่อธุรกิจหรือประชุมสัมมนาก็อาจเดินทางไปดูงานหรือทัศนศึกษาเองก็ได้

3. การแบ่งประเภทการท่องเที่ยวตามลักษณะการเดินทาง สามารถแบ่งย่อยได้ 2 รูปแบบ คือ

3.1 การท่องเที่ยวแบบกลุ่มเหมาจ่าย (Group Inclusive Tourism – GIT หรือ ALL Inclusive Tourism – AIT) เป็นการท่องเที่ยวที่ธุรกิจนำเที่ยวขายรายการนำเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จ (Package Tour) ให้กับนักท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ โดยธุรกิจนำเที่ยวเป็นผู้จัดการเกี่ยวกับยานพาหนะ ที่พัก อาหาร และการนำเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยว

3.2 การท่องเที่ยวแบบอิสระ (Free Individual Tourism - FIT) เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยววางแผนจัดการเดินทางด้วยตนเองทุกอย่าง หรืออาจใช้บริการของธุรกิจนำเที่ยวในการอำนวยความสะดวกบางอย่างด้วยก็ได้

4. การแบ่งประเภทการท่องเที่ยวตามการตลาด สามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบย่อย คือ

4.1 การท่องเที่ยวตลาดหรูหร (Elite Market Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องจ่ายค่าบริการในอัตราสูง เพราะมุ่งให้บริการทางการท่องเที่ยวแบบหรูหร

4.2 การท่องเที่ยวตลาดมวลชน (Mass Market Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่บริการทางการท่องเที่ยวแบบราคาถูก โดยเป็นการตอบสนองผู้เดินทางที่มีรายได้น้อย แต่มีปริมาณมาก

5. การแบ่งประเภทการท่องเที่ยวตามการจัดการ สามารถแบ่งย่อยได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

5.1 การท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม (Conventional Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความพึงพอใจและปริมาณของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงการจัดการและผลกระทบด้านลบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

5.2 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการจัดการอย่างดีเยี่ยม เพื่อสามารถรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจ และธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่างเป็นธรรม ในขณะเดียวกันก็ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม และมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมอย่างสม่ำเสมอ โดยให้มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งสามารถแบ่งย่อยได้อีก 2 รูปแบบ คือ

5.2.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และมีแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศที่ทำให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินและมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเป็นอย่างดีโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงศึกษาธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางธรรมชาติ เป็นต้น

5.2.2 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมหรือชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน พร้อมทั้งได้ศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม ทำให้เกิดประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น และเกิดจิตสำนึกในการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวชมงานประเพณีและศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยววิถีชีวิตในชนบท การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและบันเทิง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม เป็นต้น

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540 อ้างอิงใน นำชัย ทนุผล, 2542, หน้า 22) ได้แบ่งประเภทของการท่องเที่ยวออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนาน ความชื่นชมในแหล่งธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งสามารถจัดเป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติ (nature tourism)

2. การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม เป็นการท่องเที่ยวในเชิงการให้ความรู้และความภาคภูมิใจ จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (cultural tourism)

3. การท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและความพึงพอใจในการพักผ่อน สันทนาการ รื่นเริง และมุ่งเน้นการได้รับบริการที่เหมาะสม จัดว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบบันเทิงและกีฬา (sport and entertainment tourism)

4. การเดินทางที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าร่วมการประชุม/สัมมนา การติดต่อทางธุรกิจ หรือการทัศนศึกษา ถูกจัดให้เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและสัมมนา (business and convention tourism)

ศรัญญา วรากุลวิทย์ (2551, หน้า 17 - 23) ได้แบ่งประเภทของการท่องเที่ยวไว้ 3 ประเภท ดังนี้

1. การแบ่งตามลักษณะพื้นฐานของการท่องเที่ยว ได้แก่

- 1.1 การท่องเที่ยวเมื่อมีเวลาว่าง
- 1.2 การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน
- 1.3 การท่องเที่ยวในวันหยุด
- 1.4 การท่องเที่ยวเพื่อการกีฬา
- 1.5 การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา
- 1.6 การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ
- 1.7 การท่องเที่ยวทางศาสนา
- 1.8 การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ
- 1.9 การท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมญาติมิตร

2. การท่องเที่ยวตามมาตรฐานสากล ได้แก่

- 2.1 การท่องเที่ยวภายในประเทศ
- 2.2 การท่องเที่ยวต่างประเทศ
- 2.3 การท่องเที่ยวลักษณะส่วนตัว เป็นการท่องเที่ยวเฉพาะบุคคลหรือเป็น

ครอบครัวที่เดินทางโดยอิสระ

2.4 การท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ เป็นการเดินทางท่องเที่ยวเป็นคณะไม่ต่ำกว่า 15 คน ซึ่งโดยส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวมอบให้บริษัทนำเที่ยวมาช่วยดำเนินการ

3. การท่องเที่ยวตามลักษณะการจัดการ ได้แก่

3.1 การกำหนดโดยประเภท คือ การท่องเที่ยวภายในประเทศกับการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ

3.2 กำหนดโดยระยะทาง คือ การท่องเที่ยวระยะใกล้กับการท่องเที่ยวระยะไกล

3.3 กำหนดโดยวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยว เช่น การพักผ่อน ศึกษาดูงาน กีฬา เพื่อสุขภาพ เป็นต้น

3.4 กำหนดโดยระยะเวลา คือ การไปแวะเยี่ยมหรือทัศนอาจรโดยไม่ค้างคืนกับการพักแรมโดยค้างแรม เช่น การท่องเที่ยวแบบ Home Stay และ Long Stay

3.5 กำหนดโดยนักท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวเป็นผู้กำหนดแหล่งท่องเที่ยวและเส้นทาง อาจเป็นการท่องเที่ยวคนเดียวหรือการท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม

3.6 กำหนดโดยวิธีการจัดการ คือ การท่องเที่ยวแบบอิสระกับการท่องเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จ

3.7 กำหนดโดยปริมาณและคุณภาพ เช่น การท่องเที่ยวมวลชน เพราะสามารถไปได้ครั้งละจำนวนมาก เป็นการท่องเที่ยวเพื่อประชาชน เพราะเป็นที่นิยมของประชาชน และการท่องเที่ยวเพื่อสังคม

จากคำอธิบายประเภทของการท่องเที่ยว สามารถสรุปโดยแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้ดังนี้

1. การแบ่งตามภูมิศาสตร์การเดินทาง ได้แก่

1.1 การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ

1.2 การท่องเที่ยวภายในประเทศ

2. การแบ่งตามวัตถุประสงค์การเดินทาง ได้แก่

2.1 เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

2.2 เพื่อธุรกิจ

2.3 เพื่อความสนใจพิเศษ เช่น การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและความบันเทิง เป็นต้น

3. การแบ่งตามลักษณะการเดินทาง ได้แก่

3.1 การเดินทางไปเป็นกลุ่มหรือหมู่คณะ

3.2 การเดินทางแบบอิสระด้วยตนเอง

2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ปัจจุบันการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และมีแนวโน้มว่าจะเติบโตมากขึ้นในอนาคต ซึ่งเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น จนกลายเป็นกระแสทางเลือกของการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง โดยมีชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวและเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ

ดังนั้น จึงได้มีการทบทวนประเด็นที่สำคัญของการท่องเที่ยวที่สำคัญเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน และหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้หลายความหมาย ดังนี้

จุฑาทิพย์ เจริญลาก และคณะ (2550, หน้า 109) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ นับตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ และการติดตามประเมินผล เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน รักษาสภาพแวดล้อม ตลอดจนเกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมในชุมชนนั้นๆ

พจนา สวนศรี (2546, หน้า 11) กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไป เพราะเป็นการพัฒนาชุมชนที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือโดยการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดสรรทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น

พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์ (2553, หน้า 20) นิยามคำว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดกระบวนการ ทิศทาง และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยวเหล่านั้นๆ และมีส่วนได้ส่วนเสียของผลที่เกิดจากการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชนนั้นมีอยู่หลากหลายรูปแบบ ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต การอนุรักษ์ รวมทั้งมีการพัฒนารูปแบบเพื่อสร้างความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างแท้จริง

สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (2550, หน้า 22) กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2540 อ้างอิงใน สินธุ์ สโรบล, 2546, หน้า 12) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามา กำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร และเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชน มาใช้เป็น ต้นทุนหรือปัจจัย ในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนใน ชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน และมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

จากความหมายที่นักวิชาการดังกล่าวได้ให้ไว้อย่างหลากหลายข้างต้น สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง รูปแบบการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไป มีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการและเป็นผู้กำหนด กระบวนการ ทิศทาง และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร ท่องเที่ยวนั้นๆ และมีมีส่วนได้ส่วนเสียของผลที่เกิดจากการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวมีอยู่ หลายหลายรูปแบบ ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต การอนุรักษ์ โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ และมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่ คนรุ่นลูกหลานได้ต่อไปในอนาคต

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การทราบถึงองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจในระบบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างชัดเจนมากขึ้น ซึ่งมีนักวิชาการได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ไว้ดังนี้

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2550 อ้างอิงใน ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ, 2551, หน้า 13) กล่าวว่า องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีอยู่ 4 ด้าน ได้แก่

1. ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม คือ ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
2. องค์กรชุมชน คือ ชุมชน มีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่างๆ หลากหลาย มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา
3. การจัดการ คือ มีกฎ กติกา ในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้

4. การเรียนรู้ คือ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจ ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้าน กับผู้มาเยือน รวมทั้งสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้ง ในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

กรรณ สันขกร (2552, หน้า 41) กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน ประกอบด้วย

1. ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม คือ

- 1.1 ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์
- 1.2 มีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
- 1.3 ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2. องค์กรชุมชน

- 2.1 ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน
- 2.2 มีปราชญ์ หรือมีผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่างๆ ที่หลากหลาย
- 2.3 ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

3. การจัดการ

- 3.1 มีกฎ กติกา ในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว
- 3.2 มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยง

การท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้

- 3.3 มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม
- 3.4 มีกองทุนของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

4. การเรียนรู้

4.1 ลักษณะของกิจกรรมท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง

- 4.2 มีระบบการจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน
- 4.3 สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

จากองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังกล่าว ดังกล่าว สรุปได้ว่า องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีอยู่ 4 ด้าน ได้แก่

1. ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม
2. องค์กรชุมชน
3. การจัดการ
4. การเรียนรู้

โดยองค์ประกอบทั้งหมดดังกล่าว จะต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งการกำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยี่ยมชม

หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ดีขึ้น จึงควรทำการศึกษาถึงหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างละเอียด ซึ่งได้มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนี้

วีระพล ทองมา (2551 อ้างอิงใน กรวรรณ สังขกร, 2552, หน้า 40) กล่าวว่า หลักการของการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นการมองไปที่การสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนและต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว จึงควรมีหลักการ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนได้มีการพินิจพิจารณาสภาพปัญหา ผลกระทบการท่องเที่ยวอย่างรอบด้านแล้ว ชุมชนร่วมตัดสินใจลงมติที่จะดำเนินการตามแนวทางที่ชุมชนเห็นสมควร

2. สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วม ทั้งการคิดร่วม วางแผนร่วม ทำกิจกรรมร่วม ติดตามประเมินผลร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน และรับประโยชน์ร่วมกัน

3. ชุมชนต้องมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรม เป็นองค์กร เพื่อเป็นกลไกที่ทำหน้าที่แทนสมาชิกทั้งหมดในระดับหนึ่ง และดำเนินการด้านการกำหนดทิศทาง นโยบายการบริหาร การจัดการ การประสานงาน เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นไปตามเจตนารมณ์ของสมาชิกในชุมชนที่เห็นร่วมกัน

4. รูปแบบ เนื้อหา กิจกรรมของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกัน ความเป็นธรรม และให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์และลดผลกระทบในเชิงลบ

5. มีกฎ กติกา ที่เห็นร่วมจากชุมชน เพื่อสำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน และสามารถกำกับดูแลให้เป็นไปตามกติกาที่วางไว้

6. ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชน ชาวบ้านทั่วไป และนักท่องเที่ยว ควรมีกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกันและกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการทำงาน การท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ถูกต้องเหมาะสม และมีความชัดเจน

7. การท่องเที่ยวโดยชุมชน จะต้องมีความรู้พื้นฐานที่มาจากข้อตกลงร่วมภายในชุมชนด้วย เช่น ความสะอาด ความปลอดภัย การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง และพิจารณา ร่วมกันถึงขีดความสามารถในการรองรับ

8. รายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว ต้องมีส่วนไปสนับสนุนการพัฒนาชุมชนและรักษา สิ่งแวดล้อม

9. การท่องเที่ยวจะไม่ใช่อาชีพหลักของชุมชน และชุมชนต้องดำรงอาชีพหลักของตนเองไว้ได้ ทั้งนี้หากอาชีพของชุมชนเปลี่ยนเป็นการจัดการท่องเที่ยว จะเป็นการทำลายชีวิต และจิตวิญญาณดั้งเดิมของชุมชนอย่างชัดเจน

10. องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และพร้อมจะหยุดเมื่อเกินความสามารถในการจัดการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากมองในแง่ความพร้อมของ ชุมชนและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในมิติของชุมชนแล้ว การท่องเที่ยวโดยชุมชน จะเป็นไปได้ด้วยดีนั้นยังต้องพิจารณาจากมิตินอกชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ได้แก่ ตลาด นโยบายรัฐที่เข้ามาสนับสนุน และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

จุฑาทิพย์ เจริญลาก และคณะ (2550, หน้า 110) กล่าวถึงหลักการของการท่องเที่ยว ชุมชน ดังนี้

1. ต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อชุมชน และทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งใน บริเวณแหล่งท่องเที่ยวและพื้นที่ใกล้เคียง

2. ต้องมีความยั่งยืน ทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยว และการใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว

3. ประชากรท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมอย่างจริงจังตั้งแต่ การร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมประเมิน ติดตามผล

4. เป็นการนำรายได้หรือประโยชน์อื่นๆ มาสู่ชุมชนและเกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม

5. ต้องเป็นการให้ประสบการณ์หรือนันทนาการที่ดีแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงยังก่อให้เกิด จิตสำนึกในการท่องเที่ยวที่ดี และทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจในชุมชนท้องถิ่น หรือแหล่งท่องเที่ยวที่ชุมชนท้องถิ่นดูแลจัดการ

พจนานุกรม (2546, หน้า 12) กล่าวว่า มีการกำหนดหลักการนี้เพื่อให้เห็นจุดยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน ได้แก่

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ
2. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดทิศทาง
3. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
4. ยกระดับคุณภาพชีวิต
5. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
6. คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์
9. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น
10. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณะประโยชน์ของชุมชน

David A. Fennell (1999 อ้างอิงใน พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์, 2553, หน้า 19) ได้เสนอหลักการของการท่องเที่ยวชุมชน ดังนี้

1. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีผลกำไรตอบแทนมาอย่างครบถ้วนของสมาชิกในชุมชนในรูปแบบต่างๆ โดยไม่ต้องผ่านนายหน้าใดๆ
2. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้รับประโยชน์โดยรวมอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสาธารณูปโภค และการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่
3. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความตึงเครียดด้านสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน อันเนื่องมาจากการนำอิทธิพลแบบตะวันตกเข้ามาสู่ชุมชนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนได้กลมกลืนไปกับสังคมตะวันตก ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะนำมาซึ่งปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นตามมาอีกจำนวนมาก
4. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกในการเคารพและรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมสังคมตลอดจนวัฒนธรรมในชุมชนให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว
5. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ ทั้งในระดับนานาชาติและภูมิภาค ที่อยู่ภายใต้ความหลากหลายของวัฒนธรรม ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ปลูกฝังให้นักท่องเที่ยวเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นด้วย

จากหลักการของการท่องเที่ยวในชุมชนข้างต้น สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงและชุมชนเป็นเจ้าของ

2. สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมทั้งการคิดร่วม วางแผนร่วม ทำกิจกรรมร่วม ติดตามประเมินผลร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน และรับประโยชน์ร่วมกัน และคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกัน มีความเป็นธรรม

3. ชุมชนต้องมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรม เป็นองค์กร และต้องมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และพร้อมจะหยุดเมื่อเกินความสามารถในการจัดการ

4. มีกฎ กติกา ที่เห็นร่วมจากชุมชนเพื่อสำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน

5. เป็นการนำรายได้หรือประโยชน์อื่นๆ มาสู่ชุมชนและเกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้แก่คนในชุมชน

6. การท่องเที่ยวจะไม่ใช่อำชีพหลักของชุมชน และชุมชนต้องดำรงอาชีพหลักของตนเองไว้ได้ และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น

7. ต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อชุมชน และทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวและพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงต้องมีความยั่งยืน ทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวและการใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวคือ ต้องเป็นการให้ประสบการณ์หรือนันทนาการที่ดีแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงยังก่อให้เกิดจิตสำนึกในการท่องเที่ยวที่ดี

3. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรนับเป็นทางเลือกใหม่ของนักท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจในพื้นที่เกษตรกรรม เป็นการท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการเกษตรเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวหลัก โดยเป็นไปในลักษณะที่ให้ชุมชนเกษตรใช้ประโยชน์จากการนำทรัพยากรทางการเกษตรในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยว เพื่อเป็นการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาสัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวเกษตร และสามารถที่จะร่วมทำกิจกรรมและเลือกซื้อผลผลิตจากพื้นที่การเกษตรนั้นได้อีกด้วย

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้มากขึ้น จึงมีการทบทวนรายละเอียด โดยมีประเด็นดังนี้ คือ ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร รวมถึงรูปแบบและกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้ ดังนี้

กวรรณ สักขร (2552, หน้า 44 - 45) ให้ความหมายว่า เป็นการเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ สัตว์เลี้ยง และแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่างๆ สถานที่ราชการ รวมถึงสถาบันการศึกษาที่มีงานวิจัยและการผลิตทางการเกษตร ฯลฯ เพื่อไปชื่นชมความสวยงามและความเพลิดเพลินในกิจกรรมทางการเกษตร ได้ความรู้ ได้ประสบการณ์บนพื้นฐานความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมในสถานที่นั้น

ปองพล อดิธยาศัยกุล และคณะ (2552, หน้า 228) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง รูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งความสนใจไปยังกิจกรรมการเกษตรเป็นหลัก เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพักผ่อนหย่อนใจ เพลิดเพลินและตื่นตาตื่นใจไปกับผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งจะส่งผลดีในการก่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปยังเกษตรกรและชุมชนในท้องถิ่นชนบท

เทิดชาย ช่วยบำรุง (2553, หน้า 3 - 4) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ วิถีชีวิตของเกษตรกร ผสมผสานกับกิจกรรมต่างๆ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวในชุมชนเกษตรเพื่อการเรียนรู้ และศึกษาประสบการณ์ด้านเกษตรกรรม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้หรือประกอบอาชีพได้

พิมพรรณ สุจารินพงศ์ (2553, หน้า 25) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การท่องเที่ยวบนพื้นฐานทรัพยากรทางการเกษตร เพื่อชื่นชมความสวยงาม ผ่อนคลาย การศึกษา และได้รับความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ โดยที่สถานที่นั้นต้องมีองค์ประกอบและการจัดการสถานที่ที่เป็นแหล่งเกษตรอย่างแท้จริง และอยู่ในกรอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ลินจง โพชารี (2552, หน้า 118) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการท่องเที่ยวที่ได้ทั้งความเพลิดเพลินและความรู้กลับไปประยุกต์ใช้หรือประกอบอาชีพได้ โดยเฉพาะการได้เรียนรู้เข้าใจกับอาชีพเกษตรกรรม ได้สัมผัสกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบท ชนบทธรรมนิยม วัฒนธรรม รูปแบบกิจกรรม และการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่หลากหลายท่ามกลางธรรมชาติ ซึ่งมีการบริหารจัดการโดยเกษตรกรหรือชุมชน และยังส่งผลให้เกิดรายได้ให้แก่ชุมชนอีกด้วย

โสภณ บุญล้ำ และคณะ (2552, หน้า 384) อธิบายว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตรคือการเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และเลี้ยงสัตว์ เพื่อไปชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จ เพื่อที่จะเรียนรู้เข้าใจในวัฒนธรรมเกษตรที่เกิดจากภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น รวมถึงได้เพลิดเพลินสนุกสนานไปด้วย และได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ บนพื้นฐานของการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ

จากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตรคือการเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ทางการเกษตรที่การประกอบกิจกรรมทางการเกษตรต่างๆ โดยมุ่งเน้นทางด้านการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมของคนในท้องถิ่น ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ด้านการเกษตรและวิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และเป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดการเรียนรู้มาทำให้เกิดประโยชน์ ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน และตัวเกษตรกร

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การศึกษาองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้นเพื่อให้ทราบถึงรายละเอียดที่เป็นส่วนประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าประกอบด้วยสิ่งใดบ้าง โดยได้มีนักวิชาการแต่ละท่านได้กล่าวไว้ ดังนี้

จุฑาทิพย์ เจริญลาก และคณะ (2550, หน้า 370) กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ว่าประกอบด้วย

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ ทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตผลทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น แสงแดด ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เป็นต้น หรือเกิดขึ้นจากการจัดการโดยมนุษย์ เช่น เครื่องมือทางการเกษตรต่างๆ เทคโนโลยีทางการเกษตร เป็นต้น

2. ตลาดการท่องเที่ยว เนื่องจากตลาดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นตลาดการท่องเที่ยวเฉพาะ จึงทำให้การจัดการด้านการตลาดมีลักษณะที่เจาะจงเฉพาะกลุ่ม โดยต้องเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจกิจกรรมทางการเกษตร ต้องการที่จะเรียนรู้ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงต้องมีการจัดกิจกรรมที่ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในเรื่องดังกล่าว

3. บริการการท่องเที่ยว ในด้านที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น ที่พัก ร้านอาหาร หรือการบริการนำเที่ยวให้ความรู้ต่างๆ

จำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2545 อ้างอิงใน กรวรรณ สังขกร, 2552, หน้า 45) กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่ามี ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งเกษตรกรรมที่มีความสำเร็จในสาขานั้นๆ
2. มีความพร้อมรับบริการนักท่องเที่ยวในจำนวนจำกัดต่อวัน
3. มีวิทยากรหรือมัคคุเทศก์นำชม
4. ผู้นำเที่ยวและนักท่องเที่ยวมีความตระหนักถึงการปฏิบัติในระหว่างการท่องเที่ยว
5. นักท่องเที่ยวมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้น
6. เป็นการท่องเที่ยวที่ได้ความรู้ เห็นความสวยงาม มีความประทับใจและปลอดภัย

บุญหลิบ พานิชชาติ และคณะ (2552, หน้า 123-124) กล่าวว่า การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดเกณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ ต่อไปนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งความสนใจไปยังกิจกรรมการเกษตรหรือสภาพแวดล้อมทางการเกษตรเป็นหลัก
2. เป็นการท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ทางการเกษตรเป็นหลัก
3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความพร้อมในการดำเนินการ สามารถควบคุมและดำเนินการปัจจัยภายในและภายนอกของแหล่งท่องเที่ยวได้
4. เป็นการท่องเที่ยวที่มีกลไกการกระจายรายได้ไปยังเกษตรกร
5. เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อการได้รับความรู้ ความเพลิดเพลิน เกิดการพักผ่อนหย่อนใจ การเสริมสร้างการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและธรรมชาติ

จากองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ ทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตผลทางการเกษตร
2. ตลาดการท่องเที่ยว โดยเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งความสนใจไปยังกิจกรรมการเกษตรหรือสภาพแวดล้อมทางการเกษตรเป็นหลัก จึงต้องมีการจัดกิจกรรมที่ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในเรื่องดังกล่าวให้มีความน่าสนใจ
3. บริการการท่องเที่ยว ในด้านที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น ที่พัก ร้านอาหาร หรือการบริการนำเที่ยวให้ความรู้ต่างๆ และมีวิทยากรหรือมัคคุเทศก์นำชม
4. นักท่องเที่ยวมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้น
5. เป็นการท่องเที่ยวที่มีกลไกการกระจายรายได้ไปยังเกษตรกรเป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อการได้รับความรู้ ความเพลิดเพลิน เกิดการพักผ่อนหย่อนใจ การเสริมสร้างการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและธรรมชาติ

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในปัจจุบัน ได้มีการพัฒนารูปแบบและกิจกรรมเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวชมในพื้นที่เกษตรมากขึ้น และสามารถร่วมทำกิจกรรมกับเกษตรกรได้ ดังที่นักวิชาการได้กล่าวถึงรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้อย่างหลากหลาย ได้แก่

จุฑาทิพย์ เจริญลาภ และคณะ (2550, หน้า 372-373) กำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ไว้ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของแหล่งเกษตรกรรมกับการท่องเที่ยวเป็นการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยดูจากลักษณะของการประกอบกิจกรรมทางการเกษตร สามารถแบ่งได้ดังนี้

1.1 การกลั่นกรอง คือการประกอบพืชไร่และพืชสวน โดยจำแนกเป็น รูปแบบของการทำนา การทำเกษตรแบบผสมผสาน รูปแบบสวนผลไม้ การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ รูปแบบศูนย์ศึกษาและศูนย์วิจัยทดลอง เช่น กรมป่าไม้ กรมวิชาการเกษตร และรูปแบบตลาดการเกษตรที่มีผลผลิตทางการเกษตรจำหน่าย

1.2 การประมง มีกิจกรรมทั้งการเพาะเลี้ยงและการจับสัตว์น้ำ ทั้งประมงน้ำจืดและประมงน้ำเค็ม ซึ่งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในด้านการประมงคือการบริโภคสัตว์น้ำแปรรูป การเยี่ยมชมวิถีชีวิตของชาวประมงหรือเยี่ยมชมแหล่งผลิตสัตว์น้ำ แล่นนันทนาการอื่นๆ เช่น การดำน้ำชมโลกใต้ทะเล การนั่งเรือตกปลา เป็นต้น

1.3 การปศุสัตว์ แบ่งเป็น การเลี้ยงสัตว์ใหญ่ เช่น โค กระบือ ม้า เป็นต้น การเลี้ยงสัตว์เล็ก เช่น สุกร แพะ แกะ เป็นต้น การเลี้ยงสัตว์ปีก เช่น ไก่ เป็ด นก เป็นต้น และสัตว์ป่า เช่น เสือ กวาง เป็นต้น ซึ่งสามารถให้นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมในฟาร์ม เพื่อศึกษาดูกิจการการเลี้ยงสัตว์ การเพาะพันธุ์สัตว์ อีกทั้งยังสามารถนำผลผลิตจากสัตว์มาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวได้อีกด้วย

1.4 การป่าไม้ คือ การทำสวนป่าเศรษฐกิจพร้อมกับการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยจัดสิ่งอำนวยความสะดวกด้านที่พัก ร้านอาหารให้กับนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังสามารถจัดแบ่งแปลงขายให้กับนักท่องเที่ยวที่สนใจได้อีกด้วย

2. รูปแบบการจัดการ เป็นการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยดูจากรูปแบบการจัดการ ซึ่งสามารถแบ่งได้ดังนี้

2.1 การท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบทั่วไป (Conventional Tourism) คือการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เน้นการเยี่ยมชมพื้นที่เกษตรกรรมและการซื้อสินค้าการเกษตร เช่น การเที่ยวชมสวนไม้ดอกไม้ประดับ เยี่ยมชมการทำนา เยี่ยมชมไร่ถั่วและชมกรรมวิธีผลิตไวน์ เป็นต้น

2.2 การท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบเชิงอนุรักษ์ (Conservational Tourism) คือ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มุ่งส่งเสริมและอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตของคนท้องถิ่น เกษตรกรท้องถิ่น เช่น การเที่ยวชมและพักแรมในฟาร์ม (Farm stay) การพักแรมกับชาวบ้าน (Homestay)

2.3 การท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เน้นศึกษาการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศที่อยู่ในบริเวณที่ทำการเกษตรนั้นๆ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2544 อ้างอิงใน พิมพ์รณ สุจารินพงศ์, 2553, หน้า 22-23) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่ามี 10 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการทำนา โดยเฉพาะการใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมในการเตรียมดินและการเก็บเกี่ยว เช่น การใช้กระบือหรือโคไถนา การเก็บเกี่ยวโดยใช้แรงงานคน และการประกอบอาชีพเสริม ได้แก่ การเพาะเมล็ด ยกยอ ตกปลา เป็นต้น
2. รูปแบบการเกษตรแบบผสมผสาน ได้แก่ การปลูกผักปลอดสารพิษ เก็บผลไม้ การขุดบ่อเลี้ยงปลาและทำนาควบคู่กันไป
3. รูปแบบสวนผลไม้ ซึ่งผลไม้ที่นิยมได้แก่ มะม่วง ส้มโอ ชมพู ลำไย ลิ้นจี่ ลองกอง เป็นต้น และสามารถจัดเทศกาลชิมผลไม้ของแต่ละจังหวัดได้ โดยมีกิจกรรมกรรมวิธีการเก็บที่หลากหลายกันไป
4. รูปแบบไม้ดอกไม้ประดับ ได้แก่ สวนกล้วยไม้ แปลงกุหลาบ หรือสวนไม้ดอกไม้ประดับเมืองเหนือ เป็นต้น
5. รูปแบบเกษตรเชิงอนุรักษ์ผสมผสานกับวัฒนธรรมชาวไทยภูเขา ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของพื้นที่ในหลายจังหวัดทางภาคเหนือ
6. รูปแบบการศึกษาและศูนย์วิจัยทดลองของงานราชการต่างๆ เช่น ศูนย์ศึกษาห้วยฮ่องไคร้ ศูนย์พัฒนาเขาหินซ้อน กรมป่าไม้ กรมประมง เป็นต้น
7. โครงการหลวงและโครงการตามพระราชดำริ ได้แก่ โครงการหลวงดอยอินทนนท์ โครงการพัฒนาดอยตุง เป็นต้น
8. รูปแบบชุมชนเกษตรกร ได้แก่ ชุมชนประมง ชุมชนสวนยาง ชุมชนชาวเขา เป็นต้น ซึ่งจะรวมวัฒนธรรมพื้นบ้านเข้าไปด้วย
9. รูปแบบฟาร์มเกษตรหรือฟาร์มของเอกชน ได้แก่ สวนสามพราน ไร่บุญรอด เป็นต้น

10. รูปแบบตลาดการเกษตร ได้แก่ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตลาดไทสี่มุมเมืองตลอดจน ตลาดผลไม้ต่างๆ

กรรวณ สังขกร (2552, หน้า 45) แบ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรออกเป็นข้อ ย่อย ดังนี้

1. การทำนา (Rice Cultivation) เช่น การทำนาปี นาปรัง การทำนาหว่านน้ำตม การทำนา ขึ้นบันได พิพิธภัณฑชาว์ ความรู้เรื่องสายพันธุ์ข้าวต่างๆ ประเพณีวัฒนธรรมหรือพิธีกรรมเกี่ยว กับข้าว เป็นต้น

2. การทำสวนไม้ตัดดอก (Cutting Flowers) คือ การทำสวนดอกไม้ที่ตัดดอกขาย ทุกชนิด เช่น สวนกุหลาบ ฟาร์มกล้วยไม้ สวนไม้ดอกไม้ประดับ ไม้กระถาง และทุ่งดอกไม้ต่างๆ

3. การทำสวนผลไม้ (Horticulture) คือ การทำสวนผลไม้ทุกประเภท รวมทั้งการทำนา เกษตร การทำเกษตรแผนใหม่ การทำสวนผสม สวนยางพารา สวนไข่ สวนปาล์ม เป็นต้น

4. การทำสวนครัวสวนผัก (Vegetables) คือ การปลูกพืชผักสวนครัวทุกประเภท การทำไร่ผัก ไร่ถั่ว ไร่ข้าวโพด เป็นต้น

5. การทำสวนสมุนไพร (Herbs) การปลูกพืชสมุนไพรนานาชนิด เพื่อใช้เป็นอาหาร เสริม พืชผักสวนครัว เพื่อใช้เป็นเครื่องดื่ม เพื่อใช้เป็นเครื่องสำอาง และใช้ในทางการแพทย์แผนไทย

6. การทำฟาร์มปศุสัตว์ (Animal Farming) การเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์เศรษฐกิจ นานาชนิด เช่น การเลี้ยงไหม การทำฟาร์มผึ้ง ฟาร์มปลา ฟาร์มจระเข้ การเลี้ยงหอยแมลงภู หอยแครง หอยนางรม บางแห่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์ป่าหายาก เช่น ฟาร์มนกยูง ฟาร์มกวาง รวมถึง สวนงูของสภากาชาดไทยด้วย

7. งานเทศกาลผลิตภัณฑ์ต่างๆ (Festival) การจัดงานเพื่อส่งเสริมการขายผลิตผล ทางเกษตร เมื่อถึงฤดูออกผลผลิตของพืชผลเหล่านั้น เช่น มหกรรมไม้ดอกไม้ประดับ งานเทศกาลลิ้นจี่ เทศกาลลำไย เทศกาลกินปลา เป็นต้น

กรมวิชาการเกษตร (2542 อ้างอิงใน พิมพ์พรณ สุจารินพงศ์, 2553, หน้า 23-25) ได้กล่าวถึง กิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ดังนี้

1. การแสดงสินค้าหรือสาธิต แปลงสาธิตพันธุ์พืชสวยงามและหลากหลาย เช่น กล้วยไม้ ดอกไม้ พืชผักในท้องถิ่นและจากต่างประเทศที่น่าสนใจ แปลงรวบรวมพันธุ์พืชชนิดต่างๆ เช่น พันธุ์กล้วยไม้ พันธุ์พริก โดยรวบรวมพันธุ์จากแหล่งต่างๆ มีการแสดงขั้นตอนการปฏิบัติต่างๆ ทางเกษตร การแสดงประเพณีวัฒนธรรมทางการเกษตรในอดีต เช่น การตกกล้า การไถนา การดำนา การดำข้าว รวมถึงการแสดงอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้และวิถีการเกษตรของไทยในอดีต

2. การให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมทำกิจกรรมระยะสั้น การเข้าชมสวนเกษตร เช่น สวนดอกไม้ สวนสมุนไพร สวนผลไม้ โดยนักท่องเที่ยวอาจเก็บผลผลิตกินเองจากต้นในสวนหรือซื้อผลผลิตโดยเลือกเก็บเองได้ และการให้นักท่องเที่ยวได้ทำกิจกรรมที่บ้านระยะสั้นร่วมกับชาวบ้าน เช่น ชีควาย นั่งเกวียน กรีดยาง ทอดแห เป็นต้น

3. การให้นักท่องเที่ยวเข้าพักแรมในหมู่บ้าน เพื่อศึกษาและสัมผัสกับการใช้ชีวิตของชาวชนบทเกษตร โดยนักท่องเที่ยวได้รับการบริการที่อบอุ่นปลอดภัย สะดวก สะอาด

4. การฝึกปฏิบัติทำการเกษตรสมัยใหม่และเรียนรู้ภูมิปัญญาของชาวบ้าน เช่น การปลูกและดูแลรักษาพืช การแปรรูปและเก็บรักษาผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น

5. การจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร รวมถึงสินค้าอาหารเกษตรแปรรูปที่หลากหลายของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร สินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองของเกษตรกร ของใช้และของที่ระลึกต่างๆ

6. การให้รู้ทางการทำธุรกิจการเกษตร เนื่องจากเป็นธุรกิจที่ให้ผลตอบแทนรวดเร็วและมีความก้าวหน้า เมื่อนักท่องเที่ยวได้สัมผัสพบเห็นกิจกรรมของเกษตรกรแล้วอาจจะเกิดแนวคิดในการทำธุรกิจโดยร่วมลงทุนกับเกษตรกร เพราะการท่องเที่ยวในลักษณะนี้นอกจากจะเอื้อผลประโยชน์อย่างสูงให้กับเกษตรกรแล้ว ยังเป็นหนทางที่จะช่วยเหลือภาคเอกชนจากธุรกิจอื่น ที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจได้อีกด้วย

รูปแบบและกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของแหล่งเกษตรกรรมกับการท่องเที่ยว เป็นการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยดูจากลักษณะของการประกอบกิจกรรมทางการเกษตร เช่น การกสิกรรม รูปแบบการเกษตรแบบผสมผสาน การทำสวนครัวสวนผัก การทำสวนสมุนไพร การประมง การปศุสัตว์ การป่าไม้

2. รูปแบบการจัดการ เป็นการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยดูจากรูปแบบการจัดการ และการทำกิจกรรมซึ่งสามารถแบ่งได้ดังนี้

2.1 การท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบทั่วไป คือการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เน้นการเยี่ยมชมพื้นที่เกษตรกรรมและการซื้อสินค้าการเกษตร คือการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เน้นการเยี่ยมชมพื้นที่เกษตรกรรมและการซื้อสินค้าการเกษตร เช่น การเที่ยวชมสวนไม้ดอกไม้ประดับ เยี่ยมชมการทำนา เยี่ยมชมไร่ถั่วและชมกรรมวิธีผลิตไวน์ เป็นต้น รวมทั้งการให้นักท่องเที่ยวพักแรมในหมู่บ้าน เพื่อศึกษาและสัมผัสกับการใช้ชีวิตของชาวชนบทการจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ตลอดจนการให้รู้ทางการทำธุรกิจการเกษตร

2.2 การท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบเชิงอนุรักษ์

2.3 การท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบเชิงนิเวศ

2.4 รูปแบบการศึกษาและศูนย์วิจัยทดลองของงานราชการต่างๆ

2.5 โครงการหลวงและโครงการตามพระราชดำริ

2.6 รูปแบบชุมชนเกษตรกร ได้แก่ ชุมชนประมง ชุมชนสวนยาง ชุมชนชาวเขา

2.7 รูปแบบฟาร์มเกษตรหรือฟาร์มของเอกชน ได้แก่ สวนสามพราน ไร่บุญรอด เป็นต้นและรูปแบบตลาดการเกษตร ได้แก่ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตลาดไทสี่มุมเมือง ตลาดจตุสดมภ์ ตลาดผลไม้ต่างๆ

4. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ในปัจจุบันกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติการท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย และต่อเนื่องจึงทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้นมา โดยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจ โดยการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การท่องเที่ยวมีความมั่นคงยั่งยืนอยู่คู่สังคมมนุษย์ และก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมถึงทำให้นักท่องเที่ยวได้เกิดจิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้นอีกด้วย

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ไว้หลายความหมายด้วยกัน อาทิเช่น

กรวรรณ สังขกร (2552, หน้า 43) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น โดยมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

การประศาสน์เกราะ (2539 อ้างอิงใน อิศรภักดี รินไธสง และคณะ, 2552, หน้า 34) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

นำชัย ทนุผล (2542, หน้า 23) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรให้คงไว้นานที่สุด ทรัพยากรในที่นี้ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่น การท่องเที่ยวรูปแบบนี้ครอบคลุมถึงการท่องเที่ยวธรรมชาติ การท่องเที่ยววัฒนธรรม และการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์

สฤษฎ์ แสงอรัญญา (ม.ป.ป. อ้างอิงใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548, หน้า 10) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่มีวัตถุประสงค์อย่างมุ่งมั่นเพื่อชื่นชม ศึกษา เรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ ลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาตินั้น อีกทั้งช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นด้วยแนวคิดพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

สุรัตน์ วรางค์รัตน์ (2541, หน้า 1) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการนำการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติมารวมเข้าด้วยกัน โดยมีจุดมุ่งหมายให้นักท่องเที่ยวไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและรู้คุณค่าของชีวิตมนุษย์โดยไม่รังเกียจหรือดูถูกวัฒนธรรมของชนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปว่าเป็นการท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อเยี่ยมชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินกับทัศนียภาพ สภาพทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบบนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจต่อระบบนิเวศ และช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นด้วยแนวคิดพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และมุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรและการไม่ทำลายสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ

หลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

เพื่อให้ทราบถึงเนื้อหารายละเอียดของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้อย่างชัดเจนและเข้าใจมากขึ้น จึงทำการศึกษาหลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีนักวิชาการได้กล่าวถึงหลักการดังกล่าว ดังนี้

วรรณา วงษ์วานิช (2539, หน้า 76) กล่าวว่า หลักการสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้แก่

1. มีการกำหนดเขตของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย
2. การควบคุมนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบนิเวศที่มีความเปราะบางทางธรรมชาติ โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่
3. การจัดเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับนักท่องเที่ยวทั้งในแง่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและประสบการณ์การท่องเที่ยว
4. ส่งเสริมและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงเพิ่มขึ้น เพื่อช่วยลดความแออัดให้กับพื้นที่ท่องเที่ยวหลัก
5. การนำกฎหมายมาบังคับใช้อย่างจริงจังสำหรับผู้กระทำการฝ่าฝืน
6. การควบคุมสิ่งก่อสร้างต่างๆ ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม รวมทั้งการควบคุมระบบกำจัดขยะ สิ่งปฏิกูลและน้ำเสียจากสิ่งก่อสร้างต่างๆ

อิศรัฏฐ์ รินโธสง และคณะ (2552, หน้า 30 - 31) ได้กล่าวถึง หลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นน้ำเสีย ขยะ และการคมนาคม
2. ก่อให้เกิดประโยชน์ระยะยาวแก่ทรัพยากรชุมชนในท้องถิ่น และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเอง โดยส่วนหนึ่งของรายได้ควรนำกลับสู่ด้านการอนุรักษ์
3. การสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว เป็นการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม สภาพสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมของตนเองที่มีต่อสภาพแวดล้อมในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
4. หากมีการสร้างหรือการจัดการใดๆ ควรยอมรับในข้อจำกัดของสภาพแหล่งท่องเที่ยวตามลักษณะที่เป็นอยู่ และหากมีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงควรให้มีความเป็นไปได้เพื่อให้ทัศนียภาพของท้องถิ่นดีขึ้น รวมถึงด้านการลงทุนทางการท่องเที่ยวควรเป็นไปเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจและกิจกรรมต่างๆ ในท้องถิ่น โดยไม่พึ่งพาการลงทุนของต่างชาติ

5. ควรให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ ดำเนินงาน ตลอดจนการควบคุม มิใช่ให้บุคคลภายนอกมาคิดและตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียว เพราะจะไม่เป็นไปตามความต้องการของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

6. ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวควรมีการจัดการธุรกิจที่ถูกต้องเหมาะสม นับตั้งแต่การใช้วัสดุที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ รวมถึงการมีมัคคุเทศก์ที่มีความรู้ในระบบนิเวศและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวอย่าง

7. มีการจัดการและควบคุมจำนวนของนักท่องเที่ยวให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมและไม่เกินความสามารถของชุมชนและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวที่จะรับได้

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2539 อ้างอิงใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548, หน้า 10) ได้กล่าวถึงหลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และทรงคุณค่าในพื้นที่นั้น

2. เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบมีการจัดการอย่างยั่งยืน ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบหรือส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมค่อนข้างต่ำ และช่วยส่งเสริมการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืนตลอดไป

3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษาเกี่ยวกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความประทับใจ และประสบการณ์ที่มีคุณค่าเพื่อสร้างความตระหนักและจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น ตลอดจนผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4. เป็นการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การกระจายรายได้ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในภาคบริการต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น

หลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และทรงคุณค่าในพื้นที่นั้น

2. เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบโดยไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสภาพแวดล้อม

3. การสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวและเป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา โดยมีการจัดเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับนักท่องเที่ยว

4. สนับสนุนให้นักท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมของตนเองที่มีต่อสภาพแวดล้อมในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

5. ยอมรับในข้อจำกัดของสภาพแหล่งท่องเที่ยวตามลักษณะที่เป็นอยู่ และหากมีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงควรให้ความสำคัญไปเพื่อให้ทัศนียภาพของท้องถิ่นดีขึ้น

6. ควรให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ ดำเนินงาน ตลอดจนการควบคุม

7. ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวควรมีการจัดการธุรกิจที่ถูกต้องเหมาะสม

8. มีการจัดการและควบคุมจำนวนของนักท่องเที่ยวให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม

9. มีการนำกฎหมายมาบังคับใช้อย่างจริงจังสำหรับผู้กระทำการฝ่าฝืน

10. เป็นการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การกระจายรายได้ ทั้งในระดับท้องถิ่นโดยก่อให้เกิดประโยชน์ระยะยาวแก่ทรัพยากรชุมชนในท้องถิ่น และระดับประเทศได้

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ได้มีการศึกษาถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้มากขึ้น ซึ่งได้มีผู้ศึกษาถึงองค์ประกอบดังกล่าว ไว้ดังนี้

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2545 อ้างอิงใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548, หน้า 15-16) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ควรมีองค์ประกอบที่ครอบคลุม 4 ด้าน คือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้แก่ การจัดการรักษาสภาพแวดล้อม การระมัดระวังให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด ความยั่งยืนของทรัพยากรท่องเที่ยว คุณค่าของธรรมชาติและวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ

2. การบริการต่างๆ ได้แก่ บริการกิจกรรมท่องเที่ยวและกิจกรรมการอนุรักษ์ บริการที่พัก อาหารและยานพาหนะในพื้นที่ การให้ความรู้ความเข้าใจผ่านการสื่อความหมายธรรมชาติ สิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็กที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม

3. การบริหารจัดการ ได้แก่ ความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการหรือดำเนินการ การติดตามตรวจสอบ การเพิ่มพูนทักษะของบุคลากรในองค์กร องค์การบริหารกฎหมายและระเบียบปฏิบัติ การกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรม

4. การตลาด ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่สนใจกิจกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวิถีชีวิตท้องถิ่น

วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ (2553, หน้า 48) กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นั้นๆ ด้วย

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการเป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับประโยชน์ ติดตาม ตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย

ดร.ชนันท์ เอมพันธุ์ และสุรเชษฐ์ เศรษฐมาต (2539) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยได้แบ่งแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งรวมเอาแหล่งท่องเที่ยวศาสนา ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี และแหล่งท่องเที่ยวศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณี เข้าไว้ด้วยกัน

2. นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยจะต้องเป็นนักท่องเที่ยวที่มีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการศึกษาหาความรู้ และประสบการณ์ เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกใน การอนุรักษ์ธรรมชาติ

3. การตลาด การตลาดนับเป็นส่วนสำคัญในการชักจูงนักท่องเที่ยวให้ไปท่องเที่ยว โดยเป็นสื่อกลางระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งในเชิงการตลาด จะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีลักษณะอย่างไร โดยการให้ข้อมูล และสิ่งที่คาดหวังจากการท่องเที่ยวอย่างถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการช่วยให้นักท่องเที่ยว

ตัดสินใจว่า รูปแบบของการท่องเที่ยวในลักษณะเช่นนี้เหมาะสม กับความสนใจ และตรงตามความต้องการของตนเองหรือไม่ และสามารถยอมรับกฎ หรือกติกาของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้หรือไม่

4. การบริการ การท่องเที่ยวซึ่งรวมถึงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่จำเป็นต่อการสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ในขณะที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยว แต่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นต้องการบริการที่เน้นการให้ข้อมูลข่าวสาร และการบริการเพื่อให้นักท่องเที่ยว ได้รับประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นของท้องถิ่นนั้น

จากองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ศิลปะ และประเพณี แหล่งท่องเที่ยวศาสนา ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี

2. นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยจะต้องเป็นนักท่องเที่ยวที่มีพฤติกรรมที่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ

3. การบริการต่างๆ ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ การบริการกิจกรรมท่องเที่ยว และกิจกรรมการอนุรักษ์

4. การบริหารจัดการ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการ หรือดำเนินการ การติดตามตรวจสอบ การเพิ่มพูนทักษะของบุคลากรในองค์กร

5. การตลาด โดยเป็นสื่อกลางระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และแหล่งท่องเที่ยว โดยการให้ข้อมูลและสิ่งที่คาดหวังจากการท่องเที่ยวอย่างถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว

โดยสรุปแล้วงานวิจัยนี้ ได้ทำการศึกษาวิจัยการท่องเที่ยวในรูปแบบของการท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์ ในพื้นที่กรณีศึกษาคือ ชุมชนบ้านบางพลับ หมู่ที่ 4 ตำบลบางพรม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งรูปแบบของการท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์นั้น เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นทางด้านการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการดำเนินกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ด้านการเกษตรและวิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และเป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดการเรียนรู้ทำให้เกิดประโยชน์ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจะเป็นการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว คือ เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือทำลายสิ่งแวดล้อมแก่ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบัน ชุมชนบ้านบางพลับหมู่ที่ 4 ตำบลบางพรหม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ได้รวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบของการท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์ เพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสวิถีชีวิตชาวสวนและปรัชญาการใช้ชีวิตแบบพอเพียง รวมถึงปลูกฝังจิตสำนึกในการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนควบคู่กันไปด้วย

5. แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

เป็นแนวคิดที่มุ่งดำเนินการในด้านการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพที่ดีขึ้น และเหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาทบทวนในประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว คือ ความหมายของแหล่งท่องเที่ยว องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ความหมายของแหล่งท่องเที่ยว

ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของแหล่งท่องเที่ยวไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2549, หน้า 2) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งสามารถปรากฏได้ทั้งในลักษณะนามธรรมและรูปธรรม โดยมนุษย์มีการนำมาใช้เพื่อเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวชม อีกทั้งยังเป็นมรดกที่ทรงคุณค่าของประเทศด้วย

พิมพ์พรณ สุจาวินพงศ์ (2553, หน้า 62) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวคือ สถานที่ท่องเที่ยวที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว เพื่อที่จะให้นักท่องเที่ยวเกิดความต้องการเข้ามาท่องเที่ยวในสถานที่นั้น

บุญหลิบ พานิชชาติ และคณะ (2552, หน้า 354) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยว คือ สิ่งที่น่าสนใจต้องการพบเห็น เพื่อไปพักผ่อน ชื่นชมความสวยงาม และศึกษาหาความรู้ประกอบการท่องเที่ยว

ดรชนี เอมพันธ์ และสุรเชษฐ์ เชนฐมาส (2539) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยว คือจุดหมาย (destination) ของการท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึงพื้นที่ที่รองรับนักท่องเที่ยว และในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีทรัพยากรที่เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางเข้ามาเยี่ยมชม

จากความหมายของแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า แหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็น สิ่งของ กิจกรรม หรือสิ่งอื่นใด ที่สามารถให้คุณค่าเชิงการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวต้องการพบเห็น เพื่อไปพักผ่อน ชื่นชมความสวยงาม และศึกษาหาความรู้ ซึ่งปรากฏได้ทั้งในลักษณะรูปธรรมและนามธรรม

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

เพื่อให้ทราบถึงรายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น จึงได้ศึกษาองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้อง ซึ่งได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวไว้หลากหลาย ได้แก่

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2549, หน้า 10-12) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว (Attraction) เป็นสิ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมแล้วเกิดความประทับใจ อาจเป็นสิ่งที่ให้ความรู้หรือความเพลิดเพลิน ซึ่งสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญต้องมีทิวทัศน์หรือทัศนียภาพที่สวยงามตามธรรมชาติ มีอากาศที่บริสุทธิ์สดชื่น มีคุณค่าทางวัฒนธรรมหรือสิ่งที่น่าสนใจทางประวัติศาสตร์ มีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสวนสนุก โรงละคร สวนสาธารณะ เป็นต้น รวมถึงต้องมีกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่น่าสนใจด้วย เช่น การเดินป่า ปีนเขา การล่องแพ การดำน้ำ เป็นต้น

2. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าไปแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยต้องมีเส้นทางหรือเครือข่ายคมนาคมที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างปลอดภัย ซึ่งจะต้องพิจารณาถึงประเภทของการคมนาคมขนส่งที่จะให้บริการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้เส้นทางที่สะดวก รวดเร็ว มาตรฐานมีความปลอดภัย รวมถึงความเพียงพอต่อจำนวนคนที่ใช้บริการ ตลอดจนการอำนวยความสะดวกในเรื่องของที่จอดรถยานพาหนะต่างๆ และมีการคำนึงถึงปัญหาการจราจร ที่อาจเกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวด้วย

3. สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenity) เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้บริการนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจ และรู้สึกต้องการกลับมาเที่ยวซ้ำอีกในโอกาสหน้า ซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกที่สำคัญคือต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านอาคารและสิ่งก่อสร้างในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ที่จำหน่ายบัตรเข้าชม ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ห้องน้ำสาธารณะ ร้านอาหาร เป็นต้น รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกด้านบริการในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ลานกิจกรรม ม้านั่ง โต๊ะ เก้าอี้ สวนหย่อม ระบบกำจัดขยะมูลฝอย เป็นต้น และต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัยร่วมด้วย เช่น ความปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย จากอุบัติเหตุในแหล่งท่องเที่ยว จากภัยธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น ตลอดจนมีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านป้าย แผนที่ และป้ายประกาศอื่นๆ ที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวทราบ เป็นต้น

ฐิติธิ ชูชาติ (2544, หน้า 50) กล่าวถึง แหล่งท่องเที่ยวว่าต้องมี องค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่

1. สิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม ชาติพันธุ์ และการให้ความบันเทิงในแหล่งท่องเที่ยว
2. สิ่งอำนวยความสะดวกในเรื่องที่พัก อาหาร การบริการด้านสาธารณูปโภค สนามกีฬา หรือสถานที่นันทนาการด้านอื่นๆ
3. การขนส่ง การขนส่งเป็นปัจจัยสำคัญในการนำนักท่องเที่ยวมายังแหล่งท่องเที่ยว และการนำนักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมจุดต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยว
4. การต้อนรับ การต้อนรับจากผู้ประกอบการ พนักงาน และประชาชนในท้องถิ่น เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ คิดถึงแหล่งท่องเที่ยว และต้องการกลับมาเยือนอีกครั้ง

สุพรรณิ สงวนพัฒน์ (2547, หน้า 22) กล่าวถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านสิ่งดึงดูดใจ
2. องค์ประกอบด้านสิ่งอำนวยความสะดวก
3. องค์ประกอบด้านการคมนาคมขนส่งที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้รวมถึง มิตรไมตรีของเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ด้วยที่จะเป็นสิ่งที่สร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยว ให้กลับมาเยี่ยมชมในแหล่งท่องเที่ยวนั้นอีกครั้ง

จากองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวจากนักวิชาการดังกล่าวข้างต้นที่ได้อธิบายถึง องค์ประกอบที่คล้ายคลึงกัน สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ทัศนียภาพความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว และการให้ความบันเทิง
2. สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวในด้านสิ่งก่อสร้างและอาคารต่างๆ เช่น ที่พัก ร้านอาหาร การบริการด้านสาธารณูปโภค สนามกีฬา หรือสถานที่นันทนาการด้านอื่นๆ
3. ระบบการขนส่งในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสะดวกและปลอดภัย
4. การต้อนรับการต้อนรับจากผู้ประกอบการ พนักงาน และประชาชนในท้องถิ่นที่จะเป็นสิ่งที่สร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยว

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว

ได้มีนักวิชาการแบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยวไว้อย่างหลากหลายประเภท ดังนี้

ปรีชา แดงโรจน์ (2544, หน้า 229-230) แบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural Attractions)

หมายถึง สถานที่ธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ทะเล เกาะแก่ง น้ำพุร้อน อุทยานแห่งชาติ ปะการัง ฯลฯ ที่เปิดให้เข้าชมเพื่อการท่องเที่ยว โดยสถานที่เหล่านั้นอาจอยู่ในความรับผิดชอบของภาครัฐหรือภาคเอกชนก็ได้

2. แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานและศิลปวัฒนธรรม (Archaeological and Cultural Attractions)

หมายถึงสถานที่โบราณสถานที่สำคัญ เช่น วัด ศาสนสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ อนุสาวรีย์ กำแพง คูเมือง แหล่งโบราณคดี รวมถึงสถานที่ที่ตกแต่ง หรือรวบรวมเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม และแสดงวิถีชีวิตของคนพื้นบ้าน ซึ่งเปิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดยอาจเป็นของรัฐหรือของเอกชนก็ได้

3. แหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ (Recreational Attractions)

หมายถึง สถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อให้บริการนันทนาการต่างๆ เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน และให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เช่น สวนสนุก พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

4. แหล่งท่องเที่ยวเมืองและชุมชน (Towns and Communities Attractions)

หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวในเมืองหรือชุมชนที่สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่นนั้น

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2549, หน้า 12) ได้แบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้

1. การแบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยวตามแหล่งที่ตั้งจุดสนใจ โดยจำแนกเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่เป็นจุดๆ อาจใกล้หรือไกลกันก็ได้ แต่มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่จุดหนึ่ง จากจุดศูนย์กลางนักท่องเที่ยวอาจเดินทางไปยังจุดนั้นๆ ได้ และแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่กระจายไปในที่ต่างๆ เช่น แหล่งท่องเที่ยวชายทะเลที่กระจายไปตามเมืองต่างๆ ที่ตั้งอยู่บริเวณชายทะเล เป็นต้น

2. การแบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยวตามลักษณะการเกิด ซึ่งแบ่งเป็น แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เช่น ทะเล หุบเขา น้ำตก บ่อน้ำร้อน เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองโดยการกระทำของมนุษย์ ได้แก่ สถานที่ สิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ ประเพณี กิจกรรม เป็นต้น

3. การแบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยวตามลักษณะกิจกรรม ซึ่งนักท่องเที่ยวมีการทำกิจกรรมเมื่ออยู่ในที่นั้น โดยจำแนกเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาค้นคว้า แหล่งท่องเที่ยวเพื่อศาสนา แหล่งท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนและสุขภาพ แหล่งท่องเที่ยวเพื่อความสนุกสนาน และการผจญภัย รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการกีฬาด้วย

4. การแบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยวตามลักษณะความเป็นเจ้าของ คือ แหล่งท่องเที่ยวที่รัฐบาลเป็นเจ้าของและแหล่งท่องเที่ยวที่เอกชนเป็นเจ้าของ

5. การแบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยวตามลักษณะนักท่องเที่ยว โดยจำแนกเป็นแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นที่มีนักท่องเที่ยวภายในจังหวัดไปเยี่ยมชม แหล่งท่องเที่ยวภายในประเทศที่มีนักท่องเที่ยวจากจังหวัดอื่นไปเยี่ยมชม และแหล่งท่องเที่ยวนานาชาติที่มีนักท่องเที่ยวจากประเทศอื่นไปเยี่ยมชม

6. การแบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยวตามลักษณะการพัฒนา โดยมีทั้งแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติในสภาพดั้งเดิมที่ปราศจากการดัดแปลง เป็นแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่สันโดษ ห่างไกลชุมชน มีคุณค่าอยู่ที่ความอุดมสมบูรณ์เป็นธรรมชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติวนอุทยาน ทะเล ธารน้ำแข็ง เป็นต้น รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีการดัดแปลงปรุงแต่งแต่ยังคงสภาพตามธรรมชาติไว้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่กึ่งสันโดษ โดยมีการปรุงแต่งเพื่อความสะดวกในการเข้าถึง ซึ่งมีคุณค่าต่อผู้เยี่ยมชมในการที่ได้สัมผัสกับธรรมชาติในระดับภายนอก เช่น ชายหาด ถ้ำ อ่างเก็บน้ำ พุทธรักษา เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีการดัดแปลงก่อสร้างเพิ่มเติมเป็นแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติที่มีการพัฒนาแล้ว ซึ่งมีการจัดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของผู้เยี่ยมชม มีสิ่งอำนวยความสะดวกเต็มรูปแบบ โดยคุณค่าต่อผู้มาเยือนอยู่ที่การได้พักผ่อนในสภาพธรรมชาติเช่น รีสอร์ท เป็นต้น

7. การแบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยวตามการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทย่อย คือ

7.1 แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งรวมถึงบริเวณที่มนุษย์เข้าไปปรับปรุงแต่งเติมจากสภาพธรรมชาติในบางส่วน

7.2 แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งที่เป็นมรดกในอดีตและสร้างเสริมใหม่ในปัจจุบัน โดยมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา ซึ่งได้แสดงถึงอารยธรรมและความเจริญก้าวหน้าของท้องถิ่นนั้นๆ จึงส่งผลให้นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชม โดยแบ่งแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถานและโบราณวัตถุออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทโบราณสถาน เป็นสถานที่ที่มีอายุนับ

ร้อยปี และมีหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสถานที่นั้นที่เป็นประโยชน์ในทางประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี ได้แก่ โบราณสถานสัญลักษณ์แห่งชาติ อนุสาวรีย์แห่งชาติ อาคารสถาปัตยกรรมแห่งชาติ ย่านประวัติศาสตร์ อุทยานแห่งชาติประวัติศาสตร์แห่งชาติ นครประวัติศาสตร์แห่งชาติ ซากโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีประวัติศาสตร์แห่งชาติ และอีกประเภทหนึ่งคือ ประเภทโบราณวัตถุ เป็นสิ่งประดิษฐ์หรือสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซึ่งในแต่ละจังหวัดหรือแต่ละประเทศอาจเก็บสะสมไว้ในพิพิธภัณฑ์เพื่อให้ประชาชนเข้าชม อันเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงประวัติศาสตร์อันยาวนานของประเทศ เช่น ภาพเขียนโบราณ สมบัติโบราณ รูปปั้นโบราณ เป็นต้น

7.3 แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณี และกิจกรรมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปแบบของการดำเนินชีวิตของผู้คนในแต่ละกลุ่มชนที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ของสังคมที่มีผลต่อการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชม ซึ่งแยกออกเป็น 3 ประเภท คือ ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเภทประเพณี และประเภทกิจกรรม

บุญหลิบ พานิชชาติ และคณะ (2552, หน้า 354) ได้แบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเป็น 2 ประเภท คือ

1. แหล่งท่องเที่ยวที่ธรรมชาติได้สร้างสรรค์ไว้ เช่น ถ้ำ ภูเขา น้ำตก หาดทราย ชายทะเล เกาะแก่ง แม่น้ำลำคลอง ทิวทัศน์ต่างๆ เป็นต้น

2. แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เช่น ปราสาท พระราชวัง วัดวาอาราม โบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ สวนสนุก การเล่นหรือการจัดให้มีการแข่งขันกีฬา รวมทั้งวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี เทศกาลหรือกิจกรรมพิเศษต่างๆ หรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม เป็นต้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ม.ป.ป. อ้างอิงใน สถาบันคลังสมองของชาติ, 2552, หน้า 13 - 15) ได้จำแนกประเภทของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ประเภทธรรมชาติ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามและเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก สวนรุกขชาติ อุทยานแห่งชาติ หาดทราย ทะเลสาบ เกาะ เป็นต้น

2. ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถานและศาสนา หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องและเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ กำแพงเมือง ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ วัด ศาสนสถาน และสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรม เป็นต้น

3. ประเพณีศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสมและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบต่อกันมา ประกอบด้วย งานประเพณี การแสดงศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย กิจกรรมการพายเรือ การล่องแก่ง เป็นต้น

จากประเภทของแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปโดยแยกประเภทเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหมายถึงสถานที่ธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ทะเล เกาะแก่ง น้ำพุร้อน ถ้ำ หุบเขา ปะการัง เป็นต้น โดยสถานที่เหล่านั้นอาจอยู่ในความรับผิดชอบของภาครัฐหรือภาคเอกชนก็ได้

2. แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีการดัดแปลงก่อสร้างเพิ่มเติม คือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติที่มีการพัฒนาแล้ว ซึ่งมีการจัดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของผู้เยี่ยมชม มีสิ่งอำนวยความสะดวกเต็มรูปแบบ โดยคุณค่าต่อผู้มาเยือนอยู่ที่การได้พักผ่อนในสภาพธรรมชาติ เช่น รีสอร์ท สวนพฤกษศาสตร์ เป็นต้น

3. แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยอาจเป็นของรัฐหรือของเอกชนก็ได้ ได้แก่

3.1 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์โบราณวัตถุ โบราณสถานและศาสนา เช่น วัด ศาสนสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์อนุสาวรีย์ กำแพง คูเมือง ศาสนสถาน แหล่งโบราณคดี เป็นต้น

3.2 แหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ เช่น สวนสนุก พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

3.3 แหล่งท่องเที่ยวเมืองและชุมชน หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวในเมืองหรือชุมชนที่สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่นนั้น

3.4 แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณี และกิจกรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปแบบของการดำเนินชีวิตของผู้คนในแต่ละกลุ่มชนที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2549, หน้า 247-256) ได้กล่าวถึง แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวว่า เป็นแนวคิดที่มุ่งดำเนินงานอย่างต่อเนื่องในการปรับปรุงและเสริมแต่งแหล่งท่องเที่ยวจากสภาพเดิมไปสู่สภาพใหม่ที่ดีขึ้นเหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็มีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวควบคู่กันไปด้วย โดยแบ่งเป็นแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่แล้ว และแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใหม่ ดังนี้

1. แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่แล้ว มี 8 ขั้นตอน คือ

1.1 สำรวจแหล่งท่องเที่ยว เป็นการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นว่ามีแหล่งท่องเที่ยวประเภทใดอยู่บ้าง มากน้อยเท่าใด โดยดำเนินการ สำรวจ ตรวจสอบ ศึกษา ค้นคว้าว่ามีแหล่งท่องเที่ยวประเภทใดบ้าง แล้วจัดทำเป็นบัญชีรายชื่อของแหล่งท่องเที่ยวตามการแบ่งประเภทของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) คือ แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ และแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี

1.2 การจัดแบ่งเขตพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยว (Zoning) เป็นการแบ่งพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวออกเป็นเขตต่างๆ ตามความสำคัญของระบบนิเวศและกิจกรรมที่ยอมรับได้ เพื่อควบคุมกิจกรรมของแต่ละพื้นที่ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว และการใช้ประโยชน์ นอกจากนี้ยังเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการจัดการและสร้างความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่ที่จะเข้าไปดำเนินงานในแต่ละพื้นที่ ซึ่งในการจัดแบ่งเขตพื้นที่ในแต่ละแห่งจะแตกต่างกันออกไป โดยขึ้นอยู่กับลักษณะทางชีวภาพระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพื่อช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรกับการใช้ประโยชน์ของมนุษย์

1.3 การกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวในแต่ละเขตพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับแต่ละเขตพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อปรับปรุงพื้นที่ให้ใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้นรวมทั้งรักษาสภาพแวดล้อมให้ดี เช่น การตกแต่งเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ในแต่ละเขตพื้นที่ กำหนดสิ่งปลูกสร้างให้เหมาะสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมในแต่ละเขต กำหนดระบบป้องกันและกำจัดมลพิษที่เหมาะสมในด้านต่างๆ เป็นต้น

1.4 การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเสริมในแหล่งท่องเที่ยวทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นการสร้างเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และความเพลิดเพลินมากขึ้น โดยมีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวต่อกลุ่มกิจกรรมโดยไม่สร้างผลกระทบด้านลบต่อแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

1.5 การประเมินขีดความสามารถการรองรับนักท่องเที่ยวของแต่ละเขตพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นการประเมินขีดความสามารถรองรับ (Carrying Capacity) ของแต่ละเขตพื้นที่ว่าจะรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวได้มากที่สุดเท่าใด เพื่อที่จะได้นำมากำหนดปริมาณการควบคุมและมาตรการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับเขตพื้นที่นั้นๆ เพื่อป้องกันปัญหาความแออัด ขยะมูลฝอย เสี่ยงรบกวน การทำลายแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

1.6 การให้การศึกษาดังผลกระทบของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเป็นการให้การศึกษาดังความเข้าใจในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของตนเองที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

1.7 การจัดให้มีข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยว หรือมีการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวโดยมีการฉายสไลด์หรือวีดีโอให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว หรืออาจมีการแจกแผ่นพับและสื่อทางการท่องเที่ยวต่างๆ ที่เป็นเครื่องมือให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้

1.8 การจัดหางบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เพียงพอ เป็นการจัดหาคน เงิน วัสดุ มาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่ต้องจัดหางบประมาณให้เพียงพอ

2. แนวคิดการพัฒนาสำหรับแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถสร้างขึ้นมาใหม่ได้ เช่น การพัฒนาพื้นที่รกร้างว่างเปล่าให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ หรือพัฒนาพื้นที่แหล่งน้ำ ป่าชุมชน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ เป็นต้น โดยมีแนวทางการพัฒนา 6 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 การสรรหาสิ่งดึงดูดใจเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ของแต่ละพื้นที่นั้น โดยพิจารณาว่าควรใช้สิ่งใดเป็นสิ่งดึงดูดใจหลัก และสิ่งใดควรเป็นสิ่งดึงดูดใจรอง เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมชม

2.2 การพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยว ก่อนที่จะเสนอขายบริการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว ต้องมีแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เช่น การติดต่อสื่อสาร สาธารณูปโภค สถานรักษาพยาบาล การคุ้มครองรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น จากนั้นจึงมีบริการท่องเที่ยวเสนอขายแก่นักท่องเที่ยว เช่น บริการขนส่ง ที่พัก ร้านอาหาร เป็นต้น

2.3 การส่งเสริมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวทราบโดยผ่านสื่อมวลชนต่างๆ เพื่อเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่ค้นพบใหม่

2.4 จัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวที่ค้นพบใหม่ เพื่อให้มีเจ้าหน้าที่โดยตรงที่คอยเร่งรัดงานพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวที่ค้นพบใหม่นี้ให้มีประสิทธิภาพ

2.5 จัดสรรงบประมาณเพื่อใช้ในการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวที่ค้นพบใหม่ โดยจัดสรรเงินและกำลังคนให้เหมาะสม

2.6 ในด้านการลงทุนด้านธุรกิจท่องเที่ยวซึ่งภาคเอกชนจะเป็นผู้ลงทุนเอง แต่ภาครัฐจะต้องทำการส่งเสริมให้มีการลงทุนธุรกิจท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานและเพียงพอ กับความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งยังต้องการกำลังคนอยู่มากในด้านธุรกิจโรงแรม ธุรกิจขนส่ง ธุรกิจนำเที่ยว และธุรกิจการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก เพื่อให้คนเหล่านั้นสามารถพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้เจริญก้าวหน้า และสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยว

วิมล จิโรจน์พันธ์ และคณะ (2548, หน้า 74-76) กล่าวถึง การพัฒนาและอนุรักษ์ แหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. การส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต้องอยู่ภายใต้กรอบของการอนุรักษ์ และมีแผนจัดการสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป มีการกำหนดทิศทางและมาตรการส่งเสริม และการพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งป้องกัน และควบคุมปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนที่จะเกิดจาก กิจกรรมการท่องเที่ยว

2. การพัฒนาจะต้องคำนึงถึงศักยภาพความสามารถในการรองรับของพื้นที่ และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง

2.1 มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงสมรรถนะและระบบนิเวศของ แหล่งท่องเที่ยวที่จะรองรับได้

2.2 แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีการจัดการสภาพแวดล้อมให้อยู่ในระดับมาตรฐานที่ดี

2.3 หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยวจะต้องดูแลรักษาเอกลักษณ์ และคุณค่าดั้งเดิมของแหล่งท่องเที่ยวไว้ อีกทั้งมีการประสานกับหน่วยงานที่มีอำนาจบังคับใช้ กฎหมาย ให้มีการบังคับใช้อย่างเข้มงวดและต่อเนื่อง

3. ให้การสนับสนุนสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ในการพัฒนาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่นให้มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมถึงสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีรายได้เพียงพอ และพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

ฐิติ ฐชาติ (2544, หน้า 46-49) กล่าวถึง การพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้ประสบผลสำเร็จควรใช้มาตรการดังต่อไปนี้

1. มาตรการทางสังคม โดยมนุษย์มีความเชื่อผูกพันเกี่ยวกับศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจิตใจของมนุษย์มีความกลัว ยำเกรง และเคารพนับถือต่อสิ่งดังกล่าว เนื่องจาก สิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ทั้งคุณและโทษ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของมนุษย์ในการแสดงออกต่อสิ่งนั้น โดยการอาศัยความเกรงกลัวของมนุษย์เป็นข้อปฏิบัติหรือมาตรการมิให้เกิดการทำลายแหล่งท่องเที่ยว จัดเป็นแนวปฏิบัติที่ดีในการให้มนุษย์ได้เกรงกลัวต่อ บาป และโทษ เพื่อไม่ให้เกิดการทำลายแหล่งท่องเที่ยว

2. มาตรการทางธรรมชาติ การวางมาตรการทางธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสมดุลในการปรับตัวของแหล่งท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญ รัฐบาลควรมีข้อห้ามในเรื่องระยะเวลาของการท่องเที่ยวปริมาณนักท่องเที่ยว เพื่อให้ธรรมชาติได้เกิดการปรับตัวและไม่ถูกทำลาย

3. มาตรการทางกฎหมาย เพื่อป้องกันและลงโทษผู้ฝ่าฝืนบุกรุก ในปัจจุบันมีกฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 เป็นต้น

4. มาตรการทางเศรษฐกิจ การพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมุ่งเป้าหมายด้านปริมาณ คือ จำนวนนักท่องเที่ยว และรายได้ที่เพิ่มขึ้น ย่อมก่อให้เกิดผลเสียต่อแหล่งท่องเที่ยวในด้านปัญหาทางมลพิษ การใช้มาตรการทางเศรษฐกิจ โดยการลดรายได้จากนักท่องเที่ยวให้น้อยลง เพื่อให้สมดุลกับปริมาณนักท่องเที่ยวและการปรับสภาพของแหล่งท่องเที่ยว การเก็บภาษีอากรจากผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว เพื่อนำรายได้จากภาษีอากรมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการยกเว้นหรือลดหย่อนภาษีอากรให้แก่ผู้ประกอบการที่อนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

5. มาตรการทางการศึกษา การวางมาตรการทางการศึกษาในเรื่องของการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต้องกระทำพร้อมกัน 2 ระบบ คือ การศึกษาภายในและภายนอกโรงเรียน ต้องมีการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ สื่อมวลชน และสถาบันอื่นๆ ในสังคมต้องช่วยกันเผยแพร่ให้ประชาชนมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของการอนุรักษ์พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้วย

จากแนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า เป็นแนวคิดที่มุ่งในการปรับปรุงและเสริมแต่งแหล่งท่องเที่ยวจากสภาพเดิมไปสู่สภาพใหม่ที่ดียิ่งขึ้นเหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็มีการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวควบคู่กันไปด้วย โดยเริ่มจากการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเป็นการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นว่ามีแหล่งท่องเที่ยวประเภทใดอยู่บ้าง แล้วจัดแบ่งเขตพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยว (Zoning) เป็นการแบ่งพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวออกเป็นเขตต่างๆ ตามความสำคัญของระบบนิเวศและกิจกรรมที่ยอมรับได้ และสรรหาสิ่งดึงดูดใจให้กับแหล่งท่องเที่ยว จากนั้นมีการการพัฒนาในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยว รวมถึงการจัดให้มีข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยว หรือมีการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวโดยผ่านสื่อมวลชนต่างๆ เพื่อเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว และมีการการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในแหล่งท่องเที่ยวทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรมโดยไม่สร้างผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม โดยมีการประเมินขีดความสามารถการรองรับนักท่องเที่ยวของแต่ละเขตพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวว่าสามารถรองรับได้เพียงใด และจัดทำงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เพียงพอเพื่อมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งต้องจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้มีเจ้าหน้าที่โดยตรงที่คอยเร่งรัดงานพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ และดูแลรักษาเอกลักษณ์และคุณค่าดั้งเดิมของแหล่งท่องเที่ยวไว้

ตลอดจนมีการประสานกับหน่วยงานที่มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายให้มีการบังคับใช้อย่างเข้มงวดและต่อเนื่องโดยใช้มาตรการทางสังคม มีการวางมาตรการทางธรรมชาติเพื่อให้เกิดความสมดุลในการปรับตัวของแหล่งท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยวโดยการออกมาตรการทางกฎหมาย มาตรการทางเศรษฐกิจ โดยการเก็บภาษีสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญต้องมีการปลูกฝังและให้การศึกษาถึงผลกระทบของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ด้วย

แนวคิดการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมถือเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกระดับ และก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันรับผลตอบแทน และผลจากการมีส่วนร่วมดังกล่าวจะนำไปสู่การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวคิดการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาทบทวนในประเด็นที่สำคัญ

เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ได้แก่ ความหมายของการมีส่วนร่วม ลักษณะของการมีส่วนร่วม และกระบวนการมีส่วนร่วม ตามรายละเอียดดังนี้

ความหมายของการมีส่วนร่วม

ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้อย่างหลากหลาย สรุปได้ดังนี้

โกวิท พวงงาม (2553, หน้า 197) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง อำนาจในการตัดสินใจของบุคคล กลุ่ม องค์กร ในการเข้าร่วมกระบวนการทำงานที่อาศัยความร่วมมือเพื่อก่อสร้างพื้นที่ ทั้งด้านการทำงานและจิตใจที่จะมุ่งไปสู่ความสำเร็จตามที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพความคิด ระบบความเชื่อ และความยึดมั่นถือมั่น

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546, หน้า 198 – 199) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุด ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ และอีกลักษณะคือการมีส่วนร่วมในทางการเมือง

สุธี วรประดิษฐ์ (2554) สรุปว่า การมีส่วนร่วมนั้นเกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม

สรยุทธ จันสุข (2553) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมอย่างหนึ่ง การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนที่เป็นไปในรูปของผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมทำให้เกิดผลของกิจกรรมที่เข้าร่วม มิใช่เป็นผู้ร่วมคิดตัดสินใจหรือผู้ได้รับประโยชน์เท่านั้น

จากความหมายที่นักวิชาการดังกล่าวได้ให้ไว้อย่างหลากหลายข้างต้น สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือกระบวนการทำงานต่างๆ ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุด โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการคิด ตัดสินใจ วางแผน ดำเนินงาน และร่วมรับผลประโยชน์ โดยเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ได้มีนักวิชาการกล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้หลายลักษณะ สรุปได้ดังนี้

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546, หน้า 208 – 209) กล่าวว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมแบ่งได้ ดังนี้

1. การสนับสนุนทรัพยากร คือ การสนับสนุนเงิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน หรือการช่วยทำกิจกรรม คือ การเข้าร่วมในการวางแผน การประชุมแสดงความคิดเห็น การดำเนินการ การติดตาม และประเมินผล

2. อำนาจหน้าที่ของผู้เข้าร่วม คือ เป็นผู้นำ เป็นกรรมการ เป็นสมาชิก ซึ่งลักษณะการมีส่วนร่วมนี้ แสดงถึงระดับอำนาจของผู้เข้าร่วม จึงมีการโต้แย้งว่าการมีส่วนร่วมโดยวิธีการพัฒนาความสามารถของประชาชนเป็นเพียงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมเพียงบางส่วนทางออกที่ควรเป็นคือ การเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ประชาชน

ไพบุลย์ วัฒนาศิริธรรม และพรพนทิพย์ เพชรมาก (2549, หน้า 7 – 8) กล่าวถึง ลักษณะของการมีส่วนร่วม ว่ามี 6 ลักษณะ คือ

1. การรับรู้ข่าวสาร เป็นการมีส่วนร่วมที่ประชาชนเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ซึ่งการแจ้งข่าวสารนั้นจะต้องแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

2. การปรึกษาหารือ เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและการตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดความเข้าใจและเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ

3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ ซึ่งจะมีทั้งการประชุมในระดับชุมชน และการประชุมรับฟังความคิดเห็นเชิงวิชาการ

4. การประชาพิจารณ์ เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบ และมีความชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผย การประชาคมและคณะกรรมการจัดประชุมจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และมีการแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบอย่างชัดเจน

5. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้นๆ ซึ่งอาจจะดำเนินการโดยการเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปเป็นคณะกรรมการที่มีอำนาจการตัดสินใจ

6. การใช้กลไกทางกฎหมาย รูปแบบนี้เป็นลักษณะของการเรียกร้องและการป้องกันสิทธิของตนเองอันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองควรจะได้รับ

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของการมีส่วนร่วม สามารถสรุปออกมาได้ ดังนี้

1. การเข้าร่วมในการรับรู้ข่าวสารและรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมหรือโครงการที่จะดำเนินการ
2. การเข้าร่วมในการประชุมแสดงความคิดเห็นและร่วมปรึกษาหารือ เพื่อทำความเข้าใจและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อวางแผนในการดำเนินงาน
3. การเข้าร่วมในการตัดสินใจ เพื่อที่จะกำหนดเป็นแนวทางในการปฏิบัติตามแผนงาน
4. การเข้าร่วมในการดำเนินงาน คือการปฏิบัติตามแผนงานที่ร่วมกันตัดสินใจ
5. การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผล เพื่อเป็นการตรวจสอบการทำงานว่าประสบผลสำเร็จหรือไม่ อย่างไร เพื่อที่จะได้หาข้อแก้ไขได้ทันเวลาที่

กระบวนการมีส่วนร่วม

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมไว้อย่างหลากหลายด้วยกัน อาทิเช่น

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546, หน้า 205) กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมว่า มีดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่จะต้องใช้
3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม

5. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะได้มีการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

สุธี วรประดิษฐ (2554) กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมว่ามีอยู่ 6 ขั้นตอน คือ

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไข
2. ตัดสินใจกำหนดความต้องการ
3. ลำดับความสำคัญ
4. วางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงานทรัพยากร
5. ดำเนินงานตามโครงการ และสนับสนุนการดำเนินงาน
6. ประเมินผล

กล่าวโดยสรุป กระบวนการมีส่วนร่วมสามารถจำแนกได้ ดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษา ค้นหาปัญหาและแนวทางแก้ไข
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ และลำดับความสำคัญของปัญหา

โดยการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดแนวทางร่วมกัน

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามโครงการ รวมทั้งให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ด้วยความเท่าเทียม
5. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล

พระราชบัญญัติและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

รัฐบาลได้มีนโยบายที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเนื่องจากการท่องเที่ยวมีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้ได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพและเหมาะสมกับสถานะของประเทศจึงได้มี พระราชบัญญัติ และนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยว ปี 2540-2546

กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยว ปี 2540-2546 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542, หน้า 90) ซึ่งจากนโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวปี 2540-2546 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงได้กำหนดกลยุทธ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพไว้ดังนี้

1. ผลักดันให้มีการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องและเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องและเหมาะสม โดยร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนพิจารณาและหาแนวทางร่วมกัน

2. รณรงค์และปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนโดยเฉพาะในท้องถิ่นเข้าใจและเห็นความสำคัญในเรื่องของการท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของตนให้อยู่ในสภาพที่ดี ตลอดจนสามารถให้ข้อมูลข่าวสาร การบริการและความช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือนท้องถิ่นของตนได้

3. เน้นการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ให้มากขึ้น โดยให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่ทุกคน

4. รณรงค์โครงการรักษาความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวหลัก โดยร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5. ประสานงาน ประชุมปรึกษาหารือ ตั้งคณะทำงานร่วมกับ ททท. ทั้งในระดับนโยบาย และปฏิบัติกับหน่วยงานราชการ ภาคเอกชน และประชาชน เพื่อวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว และแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมตามแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม

นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ปี 2540-2546

นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวปี 2540-2546 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542, หน้า 89) ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดนโยบายในช่วงปี 2540-2546 ไว้เป็นกรอบการดำเนินงานในแต่ละปี โดยมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. ส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรทางการท่องเที่ยวควบคู่กับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในระยะยาวและคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติสืบไป

2. ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนรวมทั้งประชาชนในท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาทในการร่วมกันแก้ไขหรือป้องกันปัญหาทางการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณค่า เพื่อช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อบรรลุเป้าหมาย ปี 2541-2546

กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อบรรลุเป้าหมาย ปี 2541-2546 ในส่วนของกลยุทธ์ฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของไทย และกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541)

กลยุทธ์ฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของไทย

1. สนับสนุนให้ท้องถิ่นพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของตนเอง โดยมีการคำนึงถึงการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การบำรุงรักษาสภาพทรัพยากรและการคืนทุน

2. สนับสนุนให้ชุมชน หน่วยราชการ และเอกชนพัฒนาพื้นที่ของตนซึ่งไม่อยู่ในเขตอนุรักษ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสาธารณะได้ เช่น พื้นที่ในเขตหัวเขื่อน หัวฝาย อ่างเก็บน้ำ พื้นที่ป่าชุมชนนอกเขตป่าสงวน พื้นที่ราชพัสดุ พื้นที่สาธารณประโยชน์ พื้นที่เหมืองแร่เก่าที่ทิ้งร้างแล้ว ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการควบคุมผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และผลกระทบต่อชุมชนใกล้เคียง

3. จัดประกวดแหล่งท่องเที่ยวและจังหวัดท่องเที่ยวดีเด่น ในด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์รายประเภท ทั้งสำหรับภาคราชการและเอกชน

กลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1. กำหนดนโยบายที่แนบแน่นร่วมกันระหว่างหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ในการใช้พื้นที่อนุรักษ์ประเภทต่างๆ เพื่อการท่องเที่ยว เช่น ศึกษาผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการท่องเที่ยว กำหนดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว และมาตรการลดผลกระทบ (mitigation) รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และองค์กรด้านสิ่งแวดล้อมในด้านการจัดการพื้นที่และการติดตามผล

2. สร้างระบบฉลากเขียว (Green Tourism Label) เพื่อแสดงถึงมาตรฐานของกิจการท่องเที่ยวที่เน้นการอนุรักษ์

3. รณรงค์ให้นักท่องเที่ยวมีความรู้ความเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และให้ธุรกิจท่องเที่ยวพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างถูกต้อง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549) (สุชาติ เจริญพันธุ์ศิริกุล และคณะ, 2551, หน้า 184) ซึ่งร่างแผนฯ ฉบับนี้ กำหนดให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การจ้างงาน การกระจายรายได้สู่ชุมชน และนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้แผนฯ ดังกล่าวถือเป็นฉบับแรกที่ได้ระบุเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่คุณภาพแทนการพัฒนาที่มุ่งเน้นเฉพาะการเพิ่มปริมาณ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2547 - 2549 ของสำนักงานพัฒนาการตลาดการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

สำนักงานพัฒนาการตลาดการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548, หน้า 8) ได้จัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2547 - 2549 คือ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว มีการบูรณะและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว ยกกระดับมาตรฐานสินค้าและบริการ เพิ่มมาตรฐานด้านการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว พ.ศ.2547-2551 ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้จัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว พ.ศ.2547-2551 (ศรัญญา วรากุลวิทย์, 2551, หน้า 434) ที่เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 2 สร้างพัฒนา ฟื้นฟูและเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว

1. สร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ให้เป็น Magnet และเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัด กลุ่มจังหวัด ภูมิภาคและประเทศเพื่อนบ้าน

2. ฟื้นฟู อนุรักษ์และพัฒนาเพื่อยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเดิมที่มีศักยภาพให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักตามประเภทสินค้าการท่องเที่ยว

3. ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ตามศักยภาพและโอกาส

พระราชบัญญัตินโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.2551

พระราชบัญญัตินโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.2551 (ราชกิจจานุเบกษา, 2551) บัญญัติไว้ดังนี้ มาตรา 3 “การบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยว” หมายความว่า การจัดสร้างและพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว การรักษาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาบริการท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยว การสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ทางการท่องเที่ยว การสร้างสินค้าทางการท่องเที่ยว การรักษาความปลอดภัยทางการท่องเที่ยว หรือการอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวหรืออุตสาหกรรมท่องเที่ยว ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมอันเป็นการสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แหล่งท่องเที่ยว” หมายความว่ารวมถึง แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถาน และแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มีการจัดสร้างขึ้น

มาตรา 17 เพื่อประโยชน์ในการรักษา ฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว หรือการบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ คณะกรรมการอาจกำหนดให้เขตพื้นที่ใดเป็นเขตพัฒนาการท่องเที่ยวได้ โดยพิจารณาร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและผู้ว่าราชการจังหวัดในเขตพื้นที่ ทั้งนี้ ให้มีการรับฟังความคิดเห็นและความต้องการของชุมชนในพื้นที่เพื่อประกอบการพิจารณาด้วย

ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสมุทรสงครามปี 2553-2556

ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสมุทรสงครามปี 2553-2556 (ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสมุทรสงคราม, 2552) ได้กำหนดเนื้อหาของยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ดังนี้

พันธกิจ ในข้อ 2 คือ ส่งเสริมให้เป็นดินแดนแห่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตามวิถีชีวิตของชาวจังหวัดสมุทรสงคราม

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาให้จังหวัดเป็นศูนย์กลางการพักผ่อนและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางแม่น้ำลำคลองระดับชาติ ปลุกจิตสำนึกให้ชาวจังหวัดสมุทรสงครามรักถิ่นกำเนิด อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอันดีงาม

เป้าประสงค์ที่ 1 เป็นศูนย์กลางการพักผ่อนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติทางลำคลองระดับชาติ และเป้าประสงค์ที่ 2 คือ มีแหล่งท่องเที่ยวและสถานบริการได้มาตรฐานการท่องเที่ยว

กลยุทธ์ที่ 1 พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางลำคลองระดับชาติ

กลยุทธ์ที่ 4 ฟื้นฟูและสร้างสมดุลของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กลยุทธ์ที่ 5 สร้างความเข้มแข็งของชุมชนและท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

กลยุทธ์ที่ 6 พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสถานบริการให้ได้มาตรฐานการท่องเที่ยวของจังหวัด

จากพระราชบัญญัติและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก จึงได้มีการกำหนดนโยบาย พระราชบัญญัติ ตลอดจนยุทธศาสตร์ต่างๆ ออกมา เพื่อสร้างกลไกในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของประเทศให้เป็นไปอย่างมีระบบสอดคล้องและเชื่อมโยงกันทั้งในระดับชาติ ระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น ตลอดจนเพื่อให้มีระบบในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างถูกต้องและเหมาะสม ดังนั้นผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรจะเรียนรู้และศึกษา นโยบาย พระราชบัญญัติ ตลอดจนยุทธศาสตร์ต่างๆ เพื่อที่จะได้เข้าใจหลักเกณฑ์สิทธิ และหน้าที่ของตน อันเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากงานวิจัยเรื่อง การนำนโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวไปสู่การปฏิบัติ กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านบางพลับ หมู่ที่ 4 ตำบลบางพรหม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ได้มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ชวลีกร แก้วชนะ (2549) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาการจัดกิจกรรมของชมรมท่องเที่ยวเกษตร ช้างกลาง กิ่งอำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

1. ปัจจัยการจัดการกิจการชมรม ประกอบด้วย ด้านผู้นำและสมาชิกชมรม คือ ผู้นำและสมาชิกชมรม ด้านโครงสร้างชมรม คือ สถานภาพของชมรม บทบาทของชมรม บรรทัดฐานของชมรม การบังคับบัญชาชมรม และบรรยากาศของชมรม ด้านทุนและทรัพยากร คือ เงินทุน อุปกรณ์ และทรัพยากร ด้านสังคมและวัฒนธรรม คือ การตั้งถิ่นฐาน โครงสร้างพื้นฐาน วัฒนธรรมของชุมชน กลุ่มอื่นๆ ในชุมชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน

2. กระบวนการจัดการกิจการชมรมโดยจะศึกษาตามขั้นตอนและวิธีการจัดการกิจกรรมแยกขั้นตอนเป็นขั้นศึกษาปัญหาและความต้องการ ขั้นการวางแผน ขั้นการปฏิบัติงาน และขั้นการประเมินผลและติดตามผล จำแนกตามกิจการของกลุ่ม ดังนี้ การพัฒนาการเรียนรู้ด้านต่างๆ ให้แก่เกษตรกร การพัฒนาการเรียนรู้ให้นักท่องเที่ยว การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว การบริการอาหารและที่พักให้นักท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์และข้อมูลข่าวสาร การอนุรักษ์พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ และการขายผลผลิตสินค้า ผลผลิตของกลุ่มสมาชิก

3. ผลกระทบจากการจัดการกิจการชมรม ประกอบด้วย ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ คือ เศรษฐกิจของชุมชน และพฤติกรรมอุปโภคบริโภค ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม คือ การเกิดผู้นำ องค์การเข้มแข็ง ภูมิใจชุมชน ความขัดแย้งในชุมชน การพึ่งตนเอง ทศนคติต่อหน่วยงานภาครัฐ จิตใจเป็นประชาธิปไตย มีระเบียบวินัย การเรียนรู้วัฒนธรรมต่างถิ่นและความสามัคคี ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม คือ สภาพแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และสิ่งสาธารณะประโยชน์ในชุมชน

ธัญนิชา เลิศนรเศรษฐ์ (2550) ได้ทำวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จังหวัดสมุทรปราการ: กรณีศึกษา ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง” ผลการวิจัยพบว่า

1. รายได้ต่อเดือนขององค์การบริหารส่วนตำบลและชุมชนท้องถิ่นต่างกัน มีความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว: กรณีศึกษา ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ในด้านพื้นที่ ด้านการจัดการด้านกระบวนการ และด้านการมีส่วนร่วมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 ส่วนเพศ ระดับการศึกษา อาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

2. ระดับการศึกษาและรายได้ต่อเดือนขององค์การบริหารส่วนตำบลและชุมชนท้องถิ่นต่างกัน มีความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว: กรณีศึกษา ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ในภาพรวมและด้านพื้นที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.5 และรายได้ต่อเดือนขององค์การบริหารส่วนตำบลและชุมชนท้องถิ่นต่างกัน มีความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว: กรณีศึกษา ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ในภาพรวมและด้านการมีส่วนร่วมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 ส่วนเพศ อายุ อาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

3. ความคิดเห็นขององค์การบริหารส่วนตำบลและชุมชนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยวที่มีต่อแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว: กรณีศึกษา ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ในด้านพื้นที่ ด้านการจัดการด้านกระบวนการ และด้านการมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก

พัฒน์นรี วังชากร (2554) ได้ทำวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสิงห์บุรี” ผลการศึกษา พบว่า สภาพและปัญหาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสิงห์บุรีที่อยู่ในระดับมากที่สุด คือ สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รองลงมา คือ สิ่งอำนวยความสะดวก และน้อยที่สุด คือ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สำหรับแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดสิงห์บุรีในระดับมากที่สุดคือ ด้านกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ รองลงมา คือ ด้านการจัดการ และน้อยที่สุด คือ ด้านการจัดการพื้นที่

โดยผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะ ดังนี้ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดสิงห์บุรีควรเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา งานด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากกว่าที่เป็นอยู่ โดยควรมุ่งเน้นกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงออกถึงความเป็นเจ้าของพื้นที่ และทำหน้าที่เป็นเจ้าบ้านที่ดีให้กับนักท่องเที่ยว และควรมีการจัดตั้งชมรมด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขึ้นอย่างเป็นทางการ เพื่อให้ทำหน้าที่ในการเป็นที่เลี้ยกคอยให้คำปรึกษาหารือแก่สมาชิกในชุมชนต่างๆ ที่จัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขึ้นภายในเขตพื้นที่จังหวัดสิงห์บุรี

รณภพ เจริญบุญ (2553) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบริเวณสะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อตอบสนองต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทย” ผลการศึกษา พบว่า ความพึงพอใจในศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบริเวณสะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี ในภาพรวม มีความพึงพอใจในระดับมาก เมื่อพิจารณาลงในประเด็นคำถาม พบว่าทุกประเด็นคำถามมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยประเด็นคำถาม ด้านสถานที่ท่องเที่ยว ได้คะแนนสูงสุด รองลงมาคือ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว โดยประเด็น ด้านความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวและด้านข้อมูลข่าวสาร ได้คะแนนต่ำสุด

วิสาखा อุเทนพันธุ์ (2546) ได้ทำวิจัยเรื่อง “สภาพและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า

สภาพและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวที่อยู่ในความดูแลของกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ปรากฏว่า ด้านที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ และชุมชนเมือง ด้านสภาพจุดเด่นส่วนใหญ่มีภูมิทัศน์ธรรมชาติสวยงามอุดมไปด้วยพืชพรรณและสัตว์ป่า ด้านการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกส่วนใหญ่การคมนาคมขนส่งสะดวก ที่พักรังมีไม่เพียงพอ ร้านอาหารมีอยู่บางพื้นที่ การนำเที่ยวและความปลอดภัยค่อนข้างดี สาธารณูปโภคพร้อม ส่วนแนวทางในการพัฒนานั้น ควรพัฒนาสภาพภูมิทัศน์ธรรมชาติ อนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า ควรพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านที่พัก การบริการนำเที่ยว ความปลอดภัย เป็นต้น ด้านการบริหารจัดการ ควรมีการศึกษาวิจัย ประชุมสัมมนา สนับสนุนงบประมาณและให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

สภาพและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวที่อยู่ในความดูแลของหน่วยงานอื่นๆ ปรากฏว่า ที่ตั้งใกล้แหล่งท่องเที่ยวอื่นและชุมชนเมือง ด้านสภาพจุดเด่นมีภูมิทัศน์ธรรมชาติที่สวยงาม ด้านการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกการคมนาคมขนส่งสะดวก สาธารณูปโภคบางอย่างไม่พร้อม ไม่มีที่พัก ร้านอาหารมีบางพื้นที่ขาดการบริการนำเที่ยว ความปลอดภัยต้องดูแลเพิ่มขึ้น ส่วนแนวทางในการพัฒนานั้น ด้านจุดเด่นเน้นสภาพภูมิทัศน์ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกเน้นการบริการนำเที่ยว การประชาสัมพันธ์ ความปลอดภัย และการบริหารจัดการเน้นการเพิ่มงบประมาณและการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

สรณิสิริ รวีโรจน์วรกุล (2551) ได้ทำวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดปทุมธานีที่เหมาะสมควรประกอบด้วย

1. การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงการเรียนรู้และการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม โดยเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ขณะเดียวกันควรให้ชุมชนได้ร่วมกันค้นหาจุดเด่นของตนเองเพื่อสร้างเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเพื่อนำมาเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อสังคมและเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

2. การส่งเสริมให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม การจัดการขยะและบำบัดน้ำเสีย การพัฒนาคุณภาพด้านการบริการในด้านต่างๆ เพื่อให้มีคุณภาพและได้มาตรฐาน โดยตอบสนองความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยว

สุพรรณิ สงวนพัฒน์ (2547) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนไทลื้อบ้านหยวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา” ผลการวิจัยพบว่า

ชุมชนมีองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวครบทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว และด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว แต่ยังมีจุดอ่อนในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ได้แก่ เรื่องการรักษาความปลอดภัย ซึ่งจะต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

การศึกษาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก ทั้งด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน และการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ส่วนการมีส่วนร่วมในการลงทุน และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลยังอยู่ในระดับปานกลาง

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนไทลื้อบ้านหยวน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า องค์ประกอบทางการท่องเที่ยวของชุมชนที่มีความพร้อมอยู่ในระดับมาก คือในด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว และในด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ส่วนประเด็นด้านสิ่งอำนวยความสะดวก กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่ายังมีความพร้อมอยู่ในระดับปานกลาง

ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนไทลื้อบ้านหยวน ชุมชนยังต้องพัฒนาในด้านองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ทั้ง 3 ด้าน คือ

1. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ที่ควรมีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ในชุมชน มีการควบคุมการก่อสร้างอาคารที่พักให้ถูกต้องเหมาะสมทั้งด้านกายภาพและการรักษาสภาพแวดล้อม รวมถึงมีการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว และสืบสานวัฒนธรรมของชุมชนไทลื้อบ้านหยวนให้คงอยู่ต่อไป ตลอดจนมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ได้มาตรฐาน และมีความหลากหลาย เพื่อขยายช่องทางการจำหน่ายสินค้าที่ระลึกได้เพิ่มขึ้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวก ควรเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวระดับสูง เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ยกกระดับมาตรฐานการบริการ การจัดระเบียบร้านค้า การจัดตั้งศูนย์บริการทางการท่องเที่ยว และการควบคุมความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว

3. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ควรปรับปรุงป้ายบอกเส้นทาง และระยะทางที่จะไปยังแหล่งท่องเที่ยวให้ชัดเจนตามจุดต่างๆ มีการกำหนดระบบการจราจรภายในชุมชนระบุเส้นทางเข้า – ออก ควรจัดเส้นทางทางการท่องเที่ยวให้เป็นวงรอบ เพื่อความสะดวกต่อการท่องเที่ยว หรือมีการเพิ่มเส้นทางสำหรับการปั่นจักรยานเพื่อชมสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนไว้อีกทางหนึ่งด้วย

สุริยญา อุไรรัตน์ (2554) ได้ทำวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณทะเลสาบสงขลา” ผลการศึกษา พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชน ซึ่งขณะนี้ยังไม่มีมีการประสานงานอย่างจริงจัง แม้ว่าทางภาครัฐจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาทะเลสาบสงขลาโดยมีแผนพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและมีการจัดตั้งคณะทำงานที่จะเป็นตัวกลางประสานงานกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยการดำเนินงาน ประกอบด้วย การจัดการพื้นที่ที่เหมาะสม การให้การศึกษา และการสื่อความหมาย การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การบริการการท่องเที่ยว การจัดการสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการตลาดและการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น โดยมีการสนับสนุนงบประมาณจากทางภาครัฐและภาคเอกชนผู้ที่จะมีส่วนได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

อิสระพงษ์ พลธานี (2553) ได้ทำวิจัยเรื่อง “แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนแบบบูรณาการของจังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า

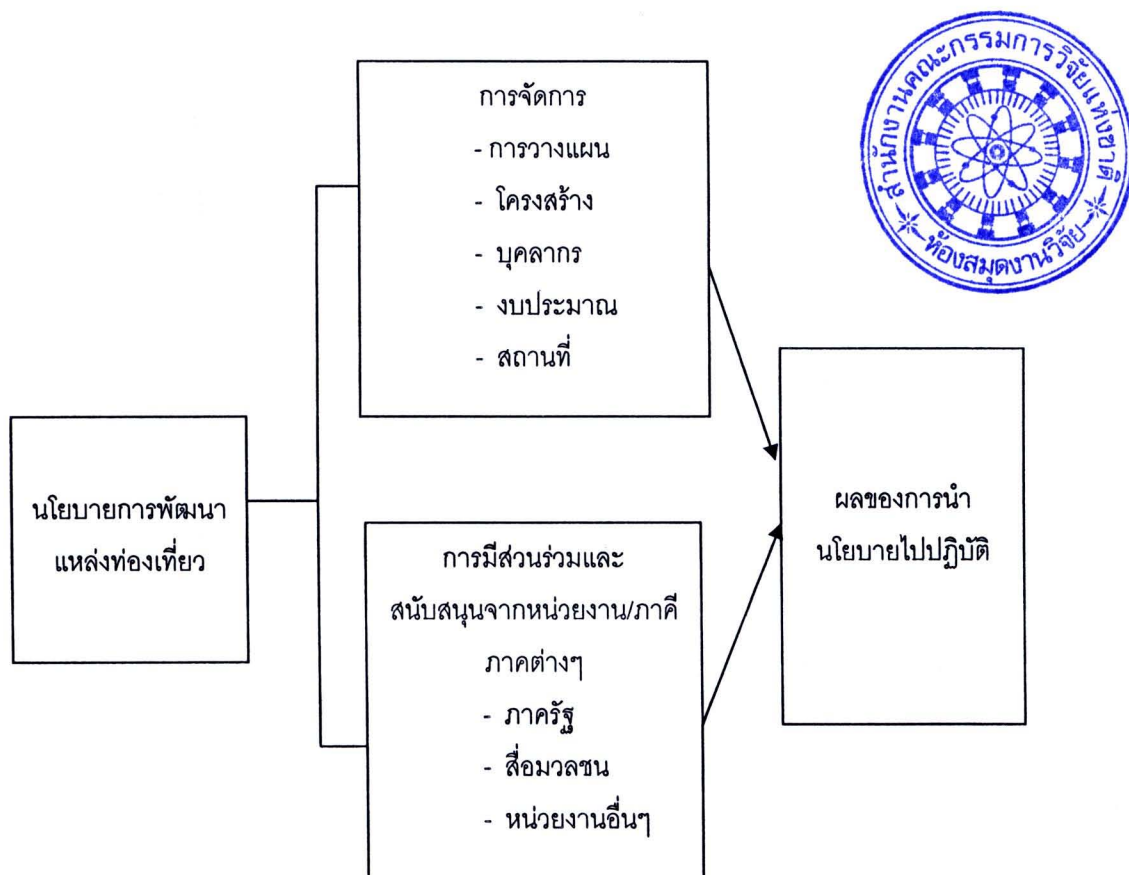
1. การกำหนดวิสัยทัศน์ของจังหวัดนครราชสีมา จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ตลอดจนเพื่อพัฒนาจิตใจและปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น เพื่อพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน โดยจังหวัดนครราชสีมาจะสร้างตราสัญลักษณ์สินค้า (Brading) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมระดับโลก

2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่จะนำจังหวัดนครราชสีมาไปสู่ความสำเร็จตามวิสัยทัศน์ คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวและร่วมอนุรักษ์ทรัพยากร รวมทั้งการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจและการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำนโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพไปปฏิบัติ ดังที่กล่าวมา ยังไม่มีงานวิจัยใดที่มีการศึกษาถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพในรูปของการจัดทำเป็นนโยบายไปสู่การปฏิบัติ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อที่จะได้นำงานวิจัยดังกล่าวไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพในระดับประเทศได้อย่างเหมาะสมต่อไปในอนาคต

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การนำนโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพไปปฏิบัติ กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านบางพลับ หมู่ที่ 4 ตำบลบางพรม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังนี้

ภาพ 7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวความคิดของงานวิจัยเรื่อง การนํานโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพไปปฏิบัติ กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านบางพลับ หมู่ที่ 4 ตำบลบางพรม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม นั้นผู้วิจัยนำมาจากตัวแบบในการนํานโยบายไปสู่การปฏิบัติ โดยนำมาใช้ 4 ตัวแบบประกอบกัน คือ 1) ตัวแบบที่ยึดหลักเหตุผล ได้แก่ วัตถุประสงค์ของนโยบาย และการวางแผน 2) ตัวแบบด้านการจัดการ ซึ่งประกอบไปด้วย โครงสร้างองค์การ บุคลากร งบประมาณ และสถานที่ 3) ตัวแบบทางด้านการพัฒนาองค์การ ได้แก่ การมีส่วนร่วม คือ ระหว่าง ชุมชนกับชุมชน และชุมชนกับภาครัฐ 4) ตัวแบบทางการเมือง ได้แก่ ด้านการสนับสนุน ทั้งจากภาครัฐ สื่อมวลชน หัวหน้าหน่วยงานอื่นๆ และบุคคลสำคัญ ซึ่งนำตัวแบบทั้ง 4 นี้มาใช้เป็นตัวแปรวัตถุประสงค์ของนโยบาย เพื่อแสดงถึงผลของการนํานโยบายไปปฏิบัติของแหล่งท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านบางพลับ หมู่ที่ 4 จังหวัดสมุทรสงคราม

จากการศึกษากรอบแนวคิดของผู้วิจัยโดยใช้ตัวแบบดังกล่าวข้างต้น ทั้ง 4 ตัวแบบ โดยมีการอธิบายตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการนํานโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพไปปฏิบัติ ได้ดังนี้

ตัวแบบที่ยึดหลักเหตุผล ได้แก่ ตัวแปรการวางแผน คือมีการวางแผนงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จนนำไปสู่ความสำเร็จดังผลที่ตั้งไว้ตามแผน

ตัวแบบด้านการจัดการ ได้แก่ ตัวแปรโครงสร้างองค์การ มีความเหมาะสมและเป็นระบบ มีการจัดสรรอย่างลงตัว เพื่อให้ง่ายต่อการจัดการตามนโยบาย ตัวแปรด้านบุคลากร บุคลากรมีความรู้ความสามารถทั้งด้านการบริหารจัดการและเทคนิคต่างๆ อันจะทำให้เกิดผลสำเร็จตามนโยบาย ตัวแปรด้านงบประมาณ มีการวางแผนเตรียมพร้อมสำหรับงบประมาณที่จะนำมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างเพียงพอ โดยได้รับการสนับสนุนทั้งจากภายนอกและภายในชุมชนเอง ตัวแปรด้านสถานที่ คือ แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ที่อยู่ในชุมชนต้องมีความพร้อม มีการปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่อยู่เสมอและอยู่ในสภาพที่สามารถต้อนรับนักท่องเที่ยวได้ตลอดเวลา

ตัวแบบด้านการพัฒนาองค์การ ได้แก่ ตัวแปรด้านการมีส่วนร่วม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อทำให้เกิดพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีคุณภาพ

ตัวแบบทางการเมือง ได้แก่ ตัวแปรที่ได้รับการสนับสนุนทั้งจากภาครัฐ สื่อมวลชน หรือหน่วยงานอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้าน งบประมาณ การประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมช่วยเหลือ ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถช่วยให้เกิดผลสำเร็จในการนํานโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพไปปฏิบัติได้ด้วยเช่นกัน